

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

**ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Διδάγματα από τον Υβριδικό Πόλεμο της Κριμαίας (2014)

ΦΟΙΤΗΤΗΣ

Κωνσταντίνος Γράμμης (flti.plic2103)

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Δρ. Διονύσιος Αναστασόπουλος (Επιβλέπων Καθηγητής)

Δρ. Μιχαλακόπουλος Γεώργιος

Δρ. Λίβας Σωτήριος

ΑΘΗΝΑ

Φεβρουάριος 2023

Υπεύθυνη Δήλωση

Αυτή η διπλωματική εργασία υποβάλλεται από τον συγγραφέα της ως μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών στην Πολιτική, Γλώσσα και Διαπολιτισμική Επικοινωνία του Ιονίου Πανεπιστημίου. Δηλώνεται υπεύθυνα ότι, η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία έχει συγγραφεί από τον υπογράφοντα και δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει αξιολογηθεί στο πλαίσιο άλλου μεταπτυχιακού ή προπτυχιακού τίτλου σπουδών, στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό.

Ονοματεπώνυμο: Κωνσταντίνος Γράμμης

Υπογραφή:

Περίληψη

Ο όρος «υβριδικός πόλεμος» είναι πολύ δημοφιλής σε διενέξεις στις οποίες χρησιμοποιούνται συμβατικά και μη συμβατικά μέσα. Υπό το φως της ρωσικής εισβολής στην Ουκρανία στις 24 Φεβρουαρίου 2022, η παρούσα μελέτη αναλύει την ιδέα του «υβριδικού πολέμου» που εφαρμόστηκε στην περίπτωση της Κριμαίας το 2014 και οδήγησε στην προσάρτηση της χερσονήσου από την Ρωσική Ομοσπονδία.

Η εργασία αποσκοπεί, μέσα από τη μελέτη περίπτωσης της Κριμαίας, στην καλύτερη κατανόηση της συμπεριφοράς της Ρωσίας στο εγγύς περιβάλλον της. Το κύριο επιχείρημα της εργασίας είναι ότι η Ρωσία ενεπλάκη διότι ήθελε να αυξήσει την επιρροή της στην περιοχή και να σταματήσει την επέκταση του NATO και της ΕΕ ανατολικά. Εκτός των άλλων, η Ρωσία δήλωσε ξανά παρούσα στις διεθνείς υποθέσεις.

Αρχικά, η εργασία καταδεικνύει ότι η έννοια του υβριδικού πολέμου δεν είναι διασαφηνισμένη εάν αποτελεί καινούργιο ή χωριστό μοντέλο πολέμου. Ακόμα, επεξηγεί γιατί η Ρωσική «νέα γενιά πολέμου», που βασίζεται στη μυστικότητα και την ελάχιστη χρήση στρατιωτικών μέσων, δεν είναι ίδια με την Δυτική έννοια του υβριδικού πολέμου.

Έπειτα, η εργασία αποτυπώνει τη ρωσική αντίληψη για το εγγύς περιβάλλον της και διατυπώνει την άποψη ότι η πολιτική θεωρία και οι πράξεις της Ρωσίας δείχνουν ότι επιδιώκει την επέκτασή της σε βάρος των γειτόνων της, την παγιοποίηση μιας σφαίρας επιρροής και την αποκατάσταση της δύναμής της στην Ευρασία.

Στη συνέχεια, υποστηρίζεται ότι λόγοι της ρωσικής επέμβασης ήταν η επέκταση της επιρροής της, η επέκταση του NATO και της ΕΕ, η εγγενής γεωπολιτική της ανασφάλεια και η προστασία των Ρώσων που ζουν στο εξωτερικό. Όλα τα κοινώς αποδεκτά στοιχεία του υβριδικού πολέμου εφαρμόστηκαν πλήρως στην περίπτωση της Κριμαίας.

Στο τέλος, η εργασία δείχνει ότι μετά τη ρωσική επέμβαση η εξουσία του Προέδρου Πούτιν ενδυναμώθηκε, ενώ η διεθνής εικόνα και η αξιοπιστία της χώρας πληγώθηκαν. Το NATO ενίσχυσε τη συνεργασία του με την ΕΕ για θέματα Ευρωπαϊκής ασφάλειας και οι περισσότερες χώρες καταδίκασαν επίσημα τις ρωσικές ενέργειες στην Ουκρανία.

Η εργασία επιβεβαιώνει τα κύρια επιχειρήματα των Δυτικών μελετητών σχετικά με την υβριδική φύση της περίπτωσης της Κριμαίας και εκθέτει τη ρωσική επιθετική συμπεριφορά στο εγγύς περιβάλλον της για την αύξηση της σφαίρας επιρροής της.

Λέξεις – κλειδιά: Ρωσία, Ουκρανία, εγγύς περιβάλλον, επιρροή, επέκταση

Abstract

The term “hybrid warfare” is at present very popular to define actions that encompass the use of conventional and unconventional means. In this study, the concept of “hybrid warfare” is analysed and applied on the case study of Crimea. The dissertation examines the Russian intervention in 2014 that was characterised by the West as hybrid warfare and led to the annexation of the Crimean Peninsula by the Russian Federation.

The study aims at achieving a better understanding of the Russian behaviour in the international environment and especially at its near abroad. The main argument of the dissertation is that Russia intervened in Crimea because it wanted to increase its sphere of influence in its near abroad and stop the NATO and EU expansion to the East. Moreover, Russia succeeded in being active again in international affairs.

In the beginning, the study shows that the hybrid warfare concept is not totally framed and that key debates among scholars are whether it is a new concept or a concept at all. It also explains that the Russian notion of new generation warfare, or “Gerasimov Doctrine”, is based upon minimal use of military means and covertness and is not identical to the Western hybrid warfare concept.

Next, it reflects the Russian perception about its near abroad and suggests that the political theory and actions of Russia pursue its national expansion over its neighbours, the establishment of a sphere of influence, and the restoration of its power in Eurasia.

Following, it stresses that the main causes for Russia’s intervention were its will for expansion, the NATO and EU enlargement, its inherent geopolitical insecurity, and the protection of Russians living abroad. According to the analysis, all commonly accepted hybrid elements were fully applied under the specific settings of the Crimean case.

Finally, the study displays that after the intervention Putin’s domestic power became more consolidated, while Russia’s international image and credibility were notably beaten. NATO revamped its cooperation with the EU on the European security and launched new initiatives, whereas most countries officially condemned the Russian destabilising acts.

The study endorses the prevailing arguments of most of the Western scholars about the hybrid nature of the Crimean case and reveals the Russian antagonistic behaviour in its near abroad and its determination to increase its sphere of influence.

Keywords: Russia, Ukraine, near abroad, influence, expansion

Πρόλογος και Ευχαριστίες

Η υπόψη εργασία συγγράφηκε με αφορμή τη Ρωσική εισβολή του Φεβρουαρίου 2022 στην Ουκρανία και ενόσω αυτή βρισκόταν ήδη σε πολύμηνη εξέλιξη, με αποκορύφωμα την επίσημη δήλωση προσάρτησης από τη Ρωσία των ουκρανικών περιοχών Ντονέτσκ, Λουχάνσκ, Χερσώνας και Ζαπορίζια, στις 30 Σεπτεμβρίου 2022. Σε ένα διεθνές περιβάλλον τόσο ασταθές, η προσεκτική εξέταση του πλέγματος των υποκείμενων κινήτρων, ιδιαίτερα μιας πρώην υπερδύναμης, αποτελεί πηγή διδαγμάτων για κάθε κράτος, ερευνητή και μελετητή.

Η εργασία αποτελεί μια βιβλιογραφική σύνοψη των ρωσικών υβριδικών ενεργειών στην Κριμαία τον Μάρτιο του 2014, που οδήγησαν στην προσάρτηση της χερσονήσου από τη Ρωσική Ομοσπονδία. Αναμφίβολα, αποτελεί πρόκληση για τους ειδικούς στην ασφάλεια και την άμυνα να βρουν ικανές λύσεις απέναντι στο ευρύ φάσμα των υβριδικών απειλών. Επιπρόσθετα, τα διδάγματα από την περίπτωση της Κριμαίας αναφορικά με τη ρωσική συμπεριφορά στη διεθνή σκηνή και ειδικά στο εγγύς περιβάλλον της, είναι πολύ σημαντικά και συνιστούν μια πολύτιμη πηγή γνώσης.

Θα ήθελα να εκφράσω τις ειλικρινείς ευχαριστίες μου στον Επιβλέποντα Καθηγητή Δρ. Αναστασόπουλο, καθώς και στους Καθηγητές Δρ. Μιχαλακόπουλο και Δρ. Λίβα, για την πολύτιμη, εποικοδομητική και ακούραστη βοήθειά τους, κατά τη συγγραφή της υπόψη εργασίας. Επιπλέον, ευχαριστώ την οικογένειά μου για τη μέριμνα και την κατανόηση που συνεχίζουν να επιδεικνύουν όλα αυτά τα χρόνια των σπουδών μου. Τέλος, ευχαριστώ τις συμφοιτήτριες και τους συμφοιτητές μου για την εποικοδομητική ανταλλαγή απόψεων κατά τη διάρκεια των σπουδών μας. Κανείς από τους προαναφερθέντες δεν φέρει οποιαδήποτε ευθύνη για τις απόψεις που διατυπώνονται στην παρούσα εργασία.

Πίνακας Συντομογραφιών

ATO	Anti-Terrorist Operation
Β΄ΠΠ	Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΣΣΔ	Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
FSB	Federal'naya Sluzhba Bezopasnosti (Ομοσπονδιακή Υπηρεσία Ασφαλείας της Ρωσικής Ομοσπονδίας - Federal Security Service of the Russian Federation)
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
HW	Hybrid Warfare
IO	Information Operations
NATO	North Atlantic Treaty Organisation
NGW	New Generation Warfare
RAP	Readiness Action Plan
RBSF	Russian Black Sea Fleet
SBU	Sluzhba Bezpeky Ukrayiny (Υπηρεσία Ασφαλείας της Ουκρανίας - Security Service of Ukraine)
SOF	Special Operations Forces

Ευρετήριο Εικόνων-Διαγραμμάτων-Χαρτών

	Σελ.
Εικόνα 1: Υβριδικός Πόλεμος κατά Χόφμαν στο Πλέγμα της Στρατηγικής	67
Εικόνα 2: Φάσεις των Συγκρούσεων - Μέτρα Αντιμετώπισης κατά Γερασίμοβ ..	67
Διάγραμμα 1: Συγκριτική Πληθυσμιακή Κατανομή	68
Διάγραμμα 2: Συγκριτική Πληθυσμιακή Κατανομή (Λοιπές Εθνικότητες)	68
Χάρτης 1: Γεωγραφική Κατανομή των Ομιλούμενων Γλωσσών	69
Χάρτης 2: Αποτελέσματα Προεδρικών Εκλογών 2010	69
Χάρτης 3: Νοτιοανατολική Ουκρανία	70
Χάρτης 4: Ρωσικές Αξιώσεις μετά την Προσάρτηση	70
Χάρτης 5: Αγωγοί, Πλατφόρμες και Αποθέματα Πετρελαίου/Φυσικού Αερίου ..	71
Χάρτης 6: Ανατολική Πτέρυγα του ΝΑΤΟ	71

Περιεχόμενα

	Σελ.
Περίληψη	iii
Abstract	iv
Πρόλογος και Ευχαριστίες	v
Πίνακας Συντομογραφιών	vi
Ευρετήριο Εικόνων-Διαγραμμάτων-Χαρτών	vii
Περιεχόμενα	viii
Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή	1
1.1 Σκοπός και Ερευνητικά Ερωτήματα	2
1.2 Μεθοδολογία και Αναμενόμενα Αποτελέσματα	2
1.3 Συνοπτική Περιγραφή	3
Κεφάλαιο 2: Υβριδικός Πόλεμος	4
2.1 Θεωρητική Προσέγγιση	4
2.2 Υβριδικά Στοιχεία	11
2.3 Δόγμα Γερασίμοβ	13
2.4 Κύρια Ευρήματα	17
Κεφάλαιο 3: Το Ζήτημα της Κριμαίας	18
3.1 Γενική Επισκόπηση	18
3.2 Το Εγγύς Περιβάλλον	22
3.3 Η Προσάρτηση	26
3.4 Κύρια Ευρήματα	30
Κεφάλαιο 4: Εφαρμογή του Υβριδικού Πολέμου	31
4.1 Αίτια	31
4.2 Εκτέλεση	34
4.3 Ντονμπάς	40
4.4 Κύρια Ευρήματα	43

Κεφάλαιο 5: Επιπτώσεις	45
5.1 Συνέπειες	45
5.2 Νομικά Θέματα	48
5.3 Διεθνείς Αντιδράσεις	51
5.4 Κύρια Ευρήματα	53
 Κεφάλαιο 6: Ανακεφαλαίωση και Συμπεράσματα	55
6.1 Ανακεφαλαίωση	55
6.2 Συμπεράσματα	56
6.3 Επίλογος	57
 Βιβλιογραφία	59
Παράρτημα Α: Εικόνες-Διαγράμματα-Χάρτες	67

Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή

Ιστορικά, οι ανορθόδοξες τακτικές στο πεδίο της μάχης και στη θεωρία του πολέμου ήταν πάντοτε παρούσες. Το μοντέλο του λεγόμενου «υβριδικού πολέμου» (Hybrid Warfare - HW) εμφανίστηκε στη Δύση πριν περίπου 20 έτη, για να συνδυάσει τη χρήση συμβατικών και μη συμβατικών στρατιωτικών προσεγγίσεων. Διαμορφώθηκε κυρίως μετά τον πόλεμο στο Λίβανο το 2006 ανάμεσα στο Ισραήλ και τη Χεζμπολάχ (Hezbollah), καθώς και τη ρωσική επέμβαση του 2014 στην Κριμαία. Μολονότι ο υβριδικός πόλεμος στερείται συγκεκριμένου ορισμού, ως έννοια χρησιμοποιείται ευρέως από πολιτικούς και στρατιωτικούς αναλυτές και περικλείει ορισμένα κοινώς αποδεκτά στοιχεία. Μερικά από αυτά, περιλαμβάνονται και στο ρωσικό δόγμα της λεγόμενης «Νέας Γενιάς Πολέμου» (New Generation Warfare - NGW), το οποίο είναι γενικά γνωστό ως «Δόγμα Γερασίμοβ» (Gerasimov Doctrine).

Χρονολογικά, η περίπτωση της Κριμαίας ακολούθησε τις περιπτώσεις της ρωσικής ανάμιξης στις γειτονικές πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες της Μολδαβίας και της Γεωργίας. Η Υπερδνειστερία (Transnistria), η Αμπχαζία (Abkhazia) και η Νότια Οσσετία (South Ossetia), αντίστοιχα, είναι περιοχές που έχουν διακηρύξει την ανεξαρτησία τους και λειτουργούν ως *de facto* κρατικές οντότητες, παρότι δεν είναι παγκοσμίως αναγνωρισμένες. Η Ρωσία έδρασε διαφορετικά στην Κριμαία και αποδέχτηκε τη χερσόνησο στη Ρωσική Ομοσπονδία μετά την διακήρυξή της ως αυτοδιοικούμενης περιοχής και τη διεξαγωγή αποσχιστικού δημοψηφίσματος. Ταυτόχρονα, από το 2014 συντηρούσε τη διένεξη χαμηλής έντασης στη Νοτιοανατολική Ουκρανία, ως μέσο πολιτικής πίεσης προς την ουκρανική κυβέρνηση.

Το Νοέμβριο 2021, η Ρωσία μετακίνησε περισσότερους από 100.000 στρατιώτες κοντά στα σύνορα με την Ουκρανία, μετά από προειδοποιήσεις του Προέδρου Βλαντίμιρ Πούτιν (Vladimir Putin) προς τη Δύση. Συναφώς, στο 7^ο Φόρουμ των Αρχηγών των Ευρωπαϊκών Χερσαίων Δυνάμεων το Νοέμβριο 2021, ο Διοικητής των Αμερικάνικων Δυνάμεων στην Ευρώπη Στρατηγός Κρίστοφερ Καβόλι (Christopher Cavoli) σημείωσε ότι η Ουκρανία θα εξελισσόταν σε μια καυτή περιοχή για την Ευρωπαϊκή ασφάλεια. Η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία άρχισε στις 24 Φεβρουαρίου 2022, ενώ οι μάχες στις ανατολικές και νότιες περιοχές κυρίως, συνεχίζονται ακόμα και σήμερα.

1.1 Σκοπός και Ερευνητικά Ερωτήματα

Το κίνητρο για τη συγγραφή της υπόψη μελέτης είναι η εξέταση της στάσης που τηρεί η Ρωσία απέναντι στις χώρες της άμεσης περιφέρειάς της. Η εργασία αποσκοπεί στην καλύτερη κατανόηση της ρωσικής συμπεριφοράς στο διεθνές περιβάλλον και ειδικότερα στο εγγύς περιβάλλον της (near abroad), μέσα από την μελέτη περίπτωσης της Κριμαίας. Η συνεισφορά και η αξία της εργασίας είναι η παροχή μιας βαθιάς ανάλυσης της ρωσικής πολιτικής σκέψης και των παραγόντων που τη διαμορφώνουν, αναφορικά με το εγγύς περιβάλλον της. Η εργασία απαντάει σε τρία σχετικά ερευνητικά ερωτήματα. Το πρώτο είναι οι αιτίες και τα κίνητρα πίσω από τη ρωσική επέμβαση στην Κριμαία. Το δεύτερο είναι ο εντοπισμός των στοιχείων του υβριδικού πολέμου που εφαρμόστηκαν στην Κριμαία, ώστε να αξιολογηθεί εάν αυτή μπορεί να κατηγοριοποιηθεί ως περίπτωση υβριδικού πολέμου. Το τρίτο ερώτημα αναζητάει τις επιπτώσεις που είχε αυτή η περίπτωση για την ίδια τη Ρωσία.

1.2 Μεθοδολογία και Αναμενόμενα Αποτελέσματα

Για την Κριμαία και τον ρωσικό «υβριδικό πόλεμο» έχει δημοσιευτεί μεγάλος όγκος σπουδών και είναι ένα θέμα που έχει αναλυθεί αρκετά. Στην εργασία χρησιμοποιείται η μεθοδολογική προσέγγιση της βιβλιογραφικής ανασκόπησης. Η παρούσα ανάλυση βασίστηκε κυρίως στο επιδραστικό πόνημα «Conflict in the 21st century: the rise of hybrid wars» (Hoffman, 2007). Επιπλέον, στα κείμενα «The value of science is in the foresight» (Gerasimov, 2013), «Cross-domain coercion: the current Russian art of strategy» (Adamsky, 2015), «Near abroad: Putin, the West, and the contest over Ukraine and the Caucasus» (Toal, 2017), «Russian new art of hybrid warfare in Ukraine» (Rusnakova, 2017).

Η εργασία εστιάζει στη θεωρία περί του υβριδικού πολέμου, όπως αναπτύχθηκε στη Δύση. Υβριδικός πόλεμος μπορεί να οριστεί ο συνδυασμός της εφαρμογής ορθόδοξων και ανορθόδοξων προσεγγίσεων, σε όλες τις φάσεις μιας σύγκρουσης, με σκοπό την πρόκληση φθορών και απωλειών στον αντίπαλο, χωρίς εμπλοκή σε ανοικτή διένεξη. Η

μελέτη αναλύει τα κύρια σημεία της θεωρίας του υβριδικού πολέμου και εξετάζει την εφαρμογή τους στην εμπειρική περίπτωση της Κριμαίας. Η κύρια υπόθεση της εργασίας είναι ότι η Ρωσία ενεπλάκη στην Κριμαία διότι ήθελε να αυξήσει τη σφαίρα επιρροής στο εγγύς περιβάλλον της και να σταματήσει την επέκταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και του Οργανισμού Βορειοατλαντικού Συμφώνου (North Atlantic Treaty Organisation - NATO) προς την Ανατολή. Το εύρος της εργασίας περιλαμβάνει την έννοια του υβριδικού πολέμου, την περίπτωση της Κριμαίας και τις Ρωσο-ουκρανικές σχέσεις. Η μελέτη περιορίζεται γεωγραφικά στην υπόψη περιοχή και βιβλιογραφικά σε αγγλόφωνα κείμενα. Επίσης, εκτός εύρους της εργασίας είναι η σύγκριση μεταξύ των θεωριών της Δύσης και της Ρωσίας περί υβριδικού πολέμου.

1.3 Συνοπτική Περιγραφή

Στο Κεφάλαιο 2 παρουσιάζεται η θεωρία του υβριδικού πολέμου, τα κύρια στοιχεία της και το λεγόμενο «Δόγμα Γερασίμοβ». Το Κεφάλαιο 3 συζητάει για τα δημογραφικά και ιστορικά στοιχεία της Ουκρανίας, την αντίληψη της Ρωσίας για το εγγύς περιβάλλον της και τα γεγονότα μέχρι την προσάρτηση της Κριμαίας. Το Κεφάλαιο 4 αναλύει τους λόγους της εμπλοκής, την εφαρμογή των υβριδικών στοιχείων πολέμου και τη διένεξη στο Ντονμπάς (Donbas). Το Κεφάλαιο 5 αναδεικνύει τις διεθνείς επιπτώσεις, τις κύριες νομικές θέσεις και τις σημαντικότερες διεθνείς αντιδράσεις. Τέλος, παρατίθεται η ανακεφαλαίωση και τα συμπεράσματα της εργασίας, καθώς και προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.

Κεφάλαιο 2: Υβριδικός Πόλεμος

Σε αυτό το Κεφάλαιο θα παρουσιαστεί η βασική θεωρία του υβριδικού πολέμου και το ρωσικό «Δόγμα Γερασίμοβ». Αρχικά, θα γίνει ανασκόπηση της σύλληψης της έννοιας του υβριδικού πολέμου, των βασικών ορισμών του και των απόψεων σχετικά με την αυθεντικότητα και το νεωτερισμό του. Στη δεύτερη ενότητα θα συζητηθούν τα κοινώς αποδεκτά κύρια υβριδικά στοιχεία της δύναμης, των πληροφοριών, της κυβερνοδιάστασης, της ψυχολογίας, της πολιτικής και της οικονομίας. Στην τρίτη ενότητα εισάγεται το αποκαλούμενο στη Δύση ρωσικό «Δόγμα Γερασίμοβ» (ή «νέας γενιάς» πολέμου ή «μη γραμμικού» πολέμου). Στο τέλος του Κεφαλαίου θα παρουσιαστούν τα κυριότερα ευρήματα.

2.1 Θεωρητική Προσέγγιση

Η έννοια του υβριδικού πολέμου συζητείται πλέον εκτενώς ως αντικείμενο σε πολλές σπουδές περί συγκρούσεων. Περιλαμβάνει την εφαρμογή ανορθόδοξων πρακτικών και προσεγγίσεων για την παρενόχληση ή την απενεργοποίηση των αντίπαλων δράσεων, χωρίς την εμπλοκή σε ανοικτές συγκρούσεις. Ο όρος πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Αμερικάνο Πεζοναύτη Στρατηγό Τζέιμς Μάττις (United States Marine Corps General James Mattis) τον Σεπτέμβριο 2005, στο 4^ο ετήσιο φόρουμ των Θαλασσίων Υπηρεσιών (Sea Services), ως προτεινόμενη νέα τακτική πολέμου. Η ιδέα αρχικά περιλάμβανε τους κρατικούς και μη κρατικούς δρώντες με προηγμένες στρατιωτικές ικανότητες. Αργότερα, το ίδιο έτος, ο Στρατηγός Μάττις και ο Δρ. Φρανκ Χόφμαν (Dr. Frank Hoffman), απόστρατος Αντισυνταγματάρχης των Πεζοναυτών και πρώην αναλυτής στο Αμερικάνικο Υπουργείο Άμυνας, παρέθεσαν τον υβριδικό πόλεμο ως έναν τύπο μελλοντικού πολέμου, καθώς η έννοιά του απουσίαζε από την Αμερικάνικη Εθνική Αμυντική Στρατηγική του 2005. Αυτός ο νέος τύπος πολέμου θα συνδύαζε παραδοσιακές (ορθόδοξες), μη κανονικές (ανορθόδοξες), καταστροφικές και παρενοχλητικές τακτικές μεθόδους (Bachmann et al., 2019, p. 42; Caliskan, 2019, p. 47).

Ο υβριδικός πόλεμος άρχισε να αποκτά ευρεία αποδοχή από τους ερευνητές μετά το 2007, όταν ο Δρ. Χόφμαν τον χρησιμοποίησε για να περιγράψει τις μεθόδους της

Χεζμπολάχ κατά τον πόλεμο του 2006 στο Λίβανο, ο οποίος θεωρείται ως ένα από τα καλύτερα παραδείγματα υβριδικού πολέμου. Ο Δρ. Χόφμαν επεσήμανε ότι ένας μη κρατικός παράγοντας (Χεζμπολάχ) ενέπλεξε επιτυχώς διαφορετικές τακτικές, μεθόδους και τεχνολογίες, οι οποίες προκάλεσαν σοβαρά προβλήματα στις ένοπλες δυνάμεις του κρατικού παράγοντα (Ισραήλ). Από τις περίπλοκες και καινοτόμες επιχειρήσεις της Χεζμπολάχ, ο Δρ. Χόφμαν εξήγαγε τις πρώτες θεωρητικές προσεγγίσεις των όρων «υβριδική απειλή» και «υβριδικός πόλεμος» (Rusnakova, 2017, p. 346).

Ο Δρ. Χόφμαν υποστήριξε ότι οι υβριδικοί πόλεμοι ενσωματώνουν διαφορετικούς τύπους επιχειρησιακών τεχνικών και συμπεριλαμβάνουν συμβατικές και μη συμβατικές προσεγγίσεις, τρομοκρατικές δράσεις ποικίλης ωμότητας και σοβαρότητας, καθώς και παράνομες πράξεις, τόσο από κρατικούς όσο και από μη κρατικούς δρώντες (Hoffman, 2007, pp. 14, 29). Το 2009, επεξήγησε τις υβριδικές απειλές ως τις απειλές που χρησιμοποιεί ο αντίπαλος εναλλασσόμενα, με συνδυασμό χρήσης συμβατικών όπλων, ανορθόδοξων τακτικών, τρομοκρατικών και παράνομων πράξεων, ώστε να πετύχει τους πολιτικούς του σκοπούς (Hoffman, 2009).

Οι ορισμοί του Δρ. Χόφμαν αποτέλεσαν την αρχή των συνεχών προσπαθειών για τον ορισμό του υβριδικού πολέμου και των υβριδικών απειλών. Ακόμα και σήμερα συντηρούνται συζητήσεις μεταξύ των μελετητών σχετικά με την πρωτοτυπία και την καινοτομία του υβριδικού πολέμου, την ανάπτυξή του ως χωριστή ιδέα μέσα στο φάσμα των πολεμικών επιχειρήσεων, την ύπαρξή του ως ένα συστατικό των συγκρούσεων, την διαφοροποίησή του από την λεγόμενη «γκρίζα ζώνη πολέμου», ή την ανάδειξή του ως ένα νέο τύπο πολέμου που βρίσκεται κάτω από το ελάχιστο αποδεκτό όριο των ένοπλων συγκρούσεων (Bachmann et al., 2019, p. 42).

Ο προαναφερθέντας όρος «γκρίζα ζώνη» κερδίζει επίσης σε δημοφιλία ως ένας τρόπος περιγραφής ειδικών προκλήσεων ασφαλείας. Αξιωματούχοι του Υπουργείου Άμυνας των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής (ΗΠΑ) τον χρησιμοποιούν για συγκρούσεις που βρίσκονται στο χαμηλό άκρο του φάσματος των συγκρούσεων, εκεί που ο πόλεμος δεν έχει ακόμα αρχίσει, αλλά χρησιμοποιείται η στρατηγική του καταναγκασμού (coercion) για την αλλαγή του *status quo*. Οι ακαδημαϊκές συζητήσεις για τις γκρίζες ζώνες συμπεριλαμβάνουν και τον υβριδικό πόλεμο, καθώς σχετίζονται με τη χρήση κυβερνοεπιθέσεων, πληροφοριακού πολέμου (Information Operations - IO), ειδικών

δυνάμεων (Special Operations Forces – SOF), ή άλλων δυνάμεων όπως τα «μικρά πράσινα ανθρωπάκια» (little green men) σε κεκαλυμμένες επιχειρήσεις. Πρέπει να σημειωθεί ότι όπως με τον υβριδικό πόλεμο, οι γκρίζες ζώνες αποτελούν εκφάνσεις της Δυτικής κατανόησης του μη συμβατικού τρόπου πολέμου (Wirtz, 2017, p. 106).

Οι κριτικές στους ορισμούς του Δρ. Χόφμαν μπορούν να κατηγοριοποιηθούν συνοπτικά σε πέντε γενικά πεδία. Πρώτο, ο υβριδικός πόλεμος εστιάζει μόνο στο επιχειρησιακό και στο τακτικό επίπεδο και όχι στο στρατηγικό (Εικόνα 1 στο Παράρτημα Α). Δεύτερο, ο υβριδικός πόλεμος δεν αποτελεί μία νέα ιδέα. Τρίτο, η αντίληψη περί υβριδικού πολέμου είναι περιοριστική. Τέταρτο, ο ορισμός του υβριδικού πολέμου δημιουργεί ένα νέο, πλεονάζον είδος πολέμου. Πέμπτο, ο υβριδικός πόλεμος δεν μπορεί να συμπεριληφθεί στο Άρθρο 51 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών ή στο Άρθρο 5 του ΝΑΤΟ. Όλες οι υπόψη κριτικές αντανακλούν την απουσία μιας επίσημα συμφωνημένης περιγραφής του όρου «υβριδικός πόλεμος» (Caliskan, 2019, pp. 49-50).

Ο Αμερικάνος ακαδημαϊκός μελετητής Ράσελ Γκλεν (Russell Glenn) έδωσε το 2009 έναν πιο συνεκτικό ορισμό. Διέτεινε ότι ο υβριδικός πόλεμος υλοποιείται όταν ο αντίπαλος ταυτόχρονα και προσαρμοστικά, χρησιμοποιεί ένα μίγμα πολιτικών, στρατιωτικών, οικονομικών, πληροφοριακών και κοινωνικών μέσων, μαζί με ορθόδοξες, ανορθόδοξες, καταστροφικές, τρομοκρατικές και εγκληματικές τακτικές. Το 2012, ο στρατιωτικός ιστορικός Πίτερ Μανσούρ (Peter Mansoor) προσδιόρισε τον υβριδικό πόλεμο ως είδος που περικλείει ένα μίγμα τακτικών στρατιωτικών δυνάμεων και μη τακτικών, όπως είναι οι επαναστάτες και οι τρομοκράτες, το οποίο μπορεί να εμπλέκει κρατικούς και μη κρατικούς δρώντες και που στοχεύει στην επίτευξη ενός κοινού πολιτικού σκοπού. Το 2017, η Ερευνητική Υπηρεσία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, θεώρησε την υβριδική απειλή ως ένα φαινόμενο που είναι αποτέλεσμα της διασύνδεσης διαφορετικών στοιχείων που όλα μαζί προκαλούν τη γέννηση μιας πιο σύνθετης και πολυπρόσωπης απειλής. Επίσης, θεώρησε τον υβριδικό πόλεμο ως μία κατάσταση στην οποία ένα κράτος ή μη κρατικός δρώντας χρησιμοποιεί ένα μίγμα ενόπλων δυνάμεων, οικονομικών, πολιτικών, ή διπλωματικών μέσων, εναντίον ενός άλλου κράτους ή μη κρατικού δρώντα (Rusnakova, 2017, p. 347; Wither, 2016, pp. 74-76).

Η απουσία ορισμού του υβριδικού πολέμου συμβαίνει περισσότερο διότι ο όρος προσπαθεί να περιγράψει διάφορες όψεις μιας σύγκρουσης, περιλαμβάνοντας πιθανούς

εχθρούς όπως αντικρατικές οργανώσεις, ακραία πολιτικά κόμματα, περιφερειακές δυνάμεις, περιοχικές δυνάμεις, μεγάλες δυνάμεις, αλλά επίσης και συμβατικές, μη συμβατικές, στρατιωτικές και πολιτικές τακτικές. Οι μέθοδοι μπορεί να περιλαμβάνουν διάφορους τύπους πολιτικών, στρατιωτικών και κοινωνικών δράσεων, συχνά με καινοτόμους τρόπους εφαρμογής, καθώς και προπαγάνδα στα μέσα μαζικής επικοινωνίας και το διαδίκτυο (Gardner, 2015, p. 2).

Από το θεμελιώδες έργο του Δρ. Χόφμαν (2007) και έπειτα, τα απτά αποτελέσματα και οι συνέπειες των υβριδικών απειλών βρίσκονται συχνά στην επικαιρότητα. Οι δράσεις της Ρωσίας στην Ανατολική Ουκρανία και την Κριμαία, η ύποπτη εμπλοκή της το 2016 τόσο στο δημοψήφισμα του Ηνωμένου Βασιλείου για την έξοδο από την ΕΕ, όσο και στις Αμερικάνικες Προεδρικές εκλογές, με ευρεία χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και του διαδικτύου - ως μέρος ευρύτερων πληροφοριακών επιχειρήσεων - είναι περιπτώσεις που μπορεί να εμπίπτουν στην κατηγορία του υβριδικού πολέμου (Bachmann et al., 2019, p. 42).

Μία ακόμα σημαντική διαφωνία μεταξύ των μελετητών είναι σχετικά με την καινοτομία της ιδέας του υβριδικού πολέμου. Οι υποστηρικτές της διατείνουν ότι ο υβριδικός πόλεμος είναι ένα χωριστό φαινόμενο που πρέπει να μελετηθεί ως ιδιαίτερη μέθοδος πολέμου. Αντίθετα, άλλοι μελετητές θεωρούν ότι δεν υπάρχει κάτι νέο σε αυτή την έννοια, καθόσον η διασύνδεση των ορθόδοξων και μη ορθόδοξων τακτικών πολέμου ήταν ήδη γνωστές από την αρχαιότητα. Ένας από τους πολέμιους είναι ο Δρ. Τόμας Χούμπερ (Dr. Thomas Huber) του Ινστιτούτου Πολεμικών Σπουδών, ο οποίος δημιούργησε το 1996 τον όρο «σύνθετος πόλεμος» (compound warfare), για να περιγράψει τις τακτικές και μη τακτικές δυνάμεις που μάχονται μαζί. Ο Δρ. Χούμπερ υποστηρίζει ότι ο ορισμός που δόθηκε από τον Δρ. Χόφμαν είναι κατάλληλος για να περιγράψει όχι τον υβριδικό πόλεμο, αλλά τον σύνθετο πόλεμο, καθώς και ότι τα χαρακτηριστικά που αποδίδει ο Δρ. Χόφμαν δεν είναι νέα και περιγράφουν βασικά την έννοια της ανταρσίας (Rusnakova, 2017, p. 347).

Αρχικά, υπήρξε η εκτίμηση ότι ο υβριδικός πόλεμος ήταν μία νέα έννοια που θα μπορούσε να έχει σημαντική επίδραση στον χαρακτήρα του πολέμου και επομένως, να αποτελέσει μια νέα απειλή ασφαλείας. Στη συνέχεια όμως, αναπτύχθηκαν απόψεις ότι ο υβριδικός πόλεμος ιστορικά δεν είναι μια νέα έννοια, καθόσον συμβατικές και μη

συμβατικές πολεμικές τεχνικές έχουν χρησιμοποιηθεί συνδυαστικά ανά τους αιώνες. Πράγματι, όπως διατύπωσε ο κορυφαίος σύγχρονος στρατηγιστής Δρ. Κόλιν Γκρέυ (Dr. Colin S. Gray), οι περισσότερες από τις νέες θεωρίες και ιδέες στρατηγικής, οι οποίες εισάγονται ως μοντέρνες, μπορούν να βρεθούν στους κλασσικούς χρόνους (Schmid, 2019, p. 6).

Ιστορικά, υπάρχουν πολλά παραδείγματα υβριδικών τεχνικών και προσεγγίσεων σε όλα τα επίπεδα, από τον Δούρειο Ίππο και τον Πελοποννησιακό Πόλεμο, ως τον Κινέζο φιλόσοφο Σουν Τζου (Sun Tzu), όπου οι ανορθόδοξοι μαχητές επιβλήθηκαν πολλές φορές επί των ισχυρότερων συμβατικών δυνάμεων. Αρκετά αργότερα, ισχυροί στρατοί όπως του Ναπολέοντα και του Χίτλερ έπρεπε να καταβάλουν ιδιαίτερες προσπάθειες ενάντια σε αντάρτες μαχητές οι οποίοι χρησιμοποιούσαν τους ντόπιους πληθυσμούς και τη φύση για να καλύπτονται και να επιτίθενται ξαφνικά. Ο Σοβιετικός στρατός επίσης, από τη δεκαετία του 1920, είχε αναπτύξει την ιδέα του «καμουφλαρισμένου πολέμου» (camouflaged war) που στόχευε στην εξαπάτηση του αντιπάλου και την επιρροή της κοινής γνώμης (Banasik, 2015, p. 22; Wither, 2016, p. 74-76).

Έπειτα, αντάρτικες επιχειρησιακές τακτικές, όπως του Μάο Τσε Τουνγκ (Mao Zedong), είχαν σημαντική επιρροή στις μη συμβατικές στρατιωτικές επιχειρήσεις. Επιπλέον, οι ρωσικές ειδικές δυνάμεις Σπέτσναζ (Spetsnaz), οι εκστρατείες του NATO στο Ιράκ και το Αφγανιστάν και η δράση της Χεζμπολάχ στον Πόλεμο του Λιβάνου το 2006, υπογράμμισαν τις δυσκολίες στην υπερνίκηση των μη τακτικών δυνάμεων (Wither, 2016, pp. 74-76; Schmid, 2019, p. 6).

Κατά τη δεκαετία του 2000, ο όρος «υβριδικός» έγινε δημοφιλής στην περιγραφή του σύγχρονου πολέμου, κυρίως επειδή αναπτύχθηκαν οι θανατηφόρες δυνατότητες των μη κρατικών δρώντων και η χρήση του κυβερνοπολέμου. Παρότι δεν υπήρξε συμφωνία ότι αυτά αντιπροσώπευαν ένα νέου τύπου πόλεμο, ήταν φανερό η χρήση του συνδυασμού ορθόδοξων και ανορθόδοξων μεθόδων σε όλο το φάσμα των συγκρούσεων. Στο παρελθόν, οι συμβατικές και μη επιχειρήσεις γινόντουσαν στον ίδιο ή διαφορετικό χρόνο, αλλά χωριστά και όχι συνδυαστικά. Επιπλέον, δινόταν μικρότερη σημασία και έκταση στις μη συμβατικές επιχειρήσεις σε σχέση με τις συμβατικές (Wither, 2016, p. 74-76).

Ο υβριδικός πόλεμος θεωρείται ως μια καλή μέθοδος για μη κρατικούς δρώντες, αδύναμα κράτη ή αναθεωρητικά κράτη όπως η Ρωσία. Όπως προαναφέρθηκε, η σύγκρουση του 2006 στον Λίβανο μεταξύ του Ισραήλ και της Χεζμπολάχ είναι ένα παράδειγμα που ταιριάζει στους σύγχρονους ορισμούς του υβριδικού πολέμου. Η Χεζμπολάχ εκπαιδεύτηκε και υποστηρίχθηκε από το Ιράν και εφάρμοσε ένα μίγμα συμβατικών και μη τακτικών. Ενέπλεξε οπλικά και επικοινωνιακά συστήματα υψηλής ποιότητας, χρησιμοποίησε επιτυχώς το διαδίκτυο και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας για την προπαγάνδα της και διαχειρίστηκε πολύ αποτελεσματικά τις πληροφορίες. Το 2008, στον πόλεμο στη Γεωργία, η Ρωσία χρησιμοποίησε ένα συνδυασμό τακτικών δυνάμεων, παραστρατιωτικών από τη Νότια Οσσετία και την Αμπχαζία και ειδικών δυνάμεων που δρούσαν κεκαλυμμένα ως τοπικές δυνάμεις ασφαλείας (Rich, 2019, p. 436; Wither, 2016, pp. 74-76).

Από τα παραπάνω παραδείγματα και τον πρόσφατο πόλεμο εναντίον του λεγόμενου Ισλαμικού Χαλιφάτου, γίνεται φανερό ότι τα σύγχρονα οπλικά συστήματα έχουν αναβαθμίσει σημαντικά τη φονικότητα των μη κρατικών δρώντων. Όμως, το πλέον χαρακτηριστικό συστατικό του σύγχρονου υβριδικού πολέμου είναι η χρήση των πληροφοριακών επιχειρήσεων. Η πρόοδος στην πληροφορική έχει δώσει στους μη κρατικούς δρώντες την ευκαιρία να ανταγωνίζονται τα κράτη αναφορικά με τον επηρεασμό της κοινής γνώμης. Η έντονη παρουσία στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης βοήθησε πολύ το Ισλαμικό Χαλιφάτο στη στρατολόγηση χιλιάδων ξένων μαχητών (Wither, 2016, p. 77).

Το 2014, το NATO επέλεξε τον όρο «υβριδικός πόλεμος» για να περιγράψει τις επιχειρήσεις της Ρωσίας στην Κριμαία και την Ανατολική Ουκρανία. Η χρήση του όρου από το NATO είχε τεράστιο αντίκτυπο στην αναγνώρισή του, λόγω του κυρίαρχου ρόλου του NATO και της επιρροής που ασκεί στη Δυτική ασφάλεια και άμυνα. Η δήλωση της Συνόδου Κορυφής του NATO στην Ουαλία τον Σεπτέμβριο 2014, περιέχει ξεκάθαρες εφαρμογές του υβριδικού πολέμου και των στοιχείων του, ενώ και η ΕΕ υιοθέτησε την έννοιά του μερικούς μήνες μετά. Από τη χρήση του όρου μετά την προσάρτηση της Κριμαίας, διαπιστώνεται ότι η έννοια έχει γίνει πιο ολιστική και επικεντρώνεται περισσότερο στα μη στρατιωτικά της στοιχεία, σε σύγκριση με τον αρχικό ορισμό του Δρ. Χόφμαν (Bachmann et al., 2019, p. 44; Caliskan, 2019, p. 49; Shea, 2018, p. 6).

Η ακαθόριστη φύση του υβριδικού πολέμου και η συνεχής χρήση του όρου αναφορικά με τις ρωσικές ενέργειες, ανέπτυξαν μια αίσθηση φόβου για αυτή τη νέα ρωσική στρατηγική. Μερικοί πολιτικοί γρήγορα συμπέραναν ότι ήταν η νέα ρωσική τέχνη του πολέμου και ότι θα συνιστούσε σοβαρή απειλή για τη Δύση. Για παράδειγμα, η αναφορά της Βρετανικής Επιτροπής Άμυνας τον Ιούλιο 2014 συμπέρανε ότι οι ρωσικές μη συμβατικές, νέες στρατιωτικές τακτικές, αποτελούσαν τη μεγαλύτερη απειλή για το NATO και ότι το τελευταίο θα έπρεπε να επενδύσει σε παρόμοιες ικανότητες. Μια αναφορά της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του NATO τον Οκτώβριο 2015 περιέγραψε τον ρωσικό υβριδικό πόλεμο ως μια νέα στρατηγική πρόκληση που απαιτούσε από τα μέλη του NATO να προετοιμαστούν και να υπερασπιστούν τους πολίτες τους στο νέο περιβάλλον ασφαλείας (Renz, 2016, p. 3; Rich, 2019, p. 431).

Ο Δρ. Αντούλιο Ετσεβαρρία (Dr. Antulio J. Echevarria), πρώην Αξιωματικός και νυν Καθηγητής στο Κολέγιο Άμυνας των ΗΠΑ, συγκρίνει τον υβριδικό πόλεμο με τον «κεραυνοβόλο πόλεμο» (blitzkrieg) των Ναζί στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Υποστηρίζει ότι τα γεγονότα στην Ουκρανία κατανοήθηκαν λανθασμένα ως νέος τύπος πολέμου διότι στην πραγματικότητα είναι τυπικά μέτρα καταναγκασμού εμπλουτισμένα με νέα τεχνολογία. Προτείνει επίσης σχεδιασμό των επιχειρήσεων με βάση τον καταναγκασμό και την αποτροπή, με οικονομικές, διπλωματικές, πληροφοριακές και στρατιωτικές διαστάσεις, σε βάρος της τυπικής στρατιωτικής υπεροπλίας (Caliskan, 2019, pp. 53-54).

Πρόσφατα, ο Δρ. Χόφμαν ανέπτυξε την αρχική έννοια του υβριδικού πολέμου, θεωρώντας τόσο τον υβριδικό πόλεμο όσο και τις «γκρίζες ζώνες» ως τύπους περίπλοκων συγκρούσεων. Αυτή η αλλαγή στη επικέντρωση από τη συζήτηση σχετικά με την έννοια του υβριδικού πολέμου, δείχνει ότι τώρα η μελέτη περίπτωσης της Ουκρανίας θεωρείται λιγότερο ως περίπτωση ρωσικού υβριδικού πολέμου και περισσότερο ως περίπτωση κράτους που βρίσκεται στη γκρίζα ζώνη. Ο Δρ. Χόφμαν υποστηρίζει ότι η γκρίζα ζώνη προϋποθέτει την ύπαρξη σοβαρών πολιτικών, οικονομικών, πληροφοριακών και στρατιωτικών προβλημάτων, χωρίς όμως να εμφανίζει τις δραστηριότητες ενός συμβατικού πολέμου. Οι υβριδικές απειλές ενυπάρχουν στις συγκρούσεις των γκρίζων ζωνών και εμπλουτίζονται με επιπλέον στοιχεία, όπως είναι η έλλειψη φαγητού και προμηθειών και τα χτυπήματα στις υποδομές και τις μεταφορές (Rich, 2019, p. 443).

2.2 Υβριδικά Στοιχεία

Η τρέχουσες διαφορετικές Δυτικές αντιλήψεις περί του υβριδικού πολέμου παρουσιάζουν κάποια κοινώς αποδεκτά στοιχεία. Το πρώτο είναι η χρήση ή η απειλή χρήσης βίας. Αν αυτό το στοιχείο απουσιάζει, οι οικονομικές, διπλωματικές και πληροφοριακές ανταγωνιστικές μέθοδοι που χρησιμοποιούνται από τα κράτη, δεν μπορούν να ταξινομηθούν ως πολεμικές. Αντίστοιχα, το στοιχείο της βίας είναι αυτό που χαρακτηρίζει τον κλασσικό πόλεμο, αλλά ο εντοπισμός του στις πληροφοριακές, ψυχολογικές ή διπλωματικές δράσεις δεν είναι πάντα εύκολος (Banasik, 2015, p. 22). Ο πολιτικός αναλυτής Ραλφ Τίλε (Ralph Thiele) πιστεύει ότι μια σύγκρουση μπορεί να έχει τη μορφή υβριδικού πολέμου μόνο όταν οι μη στρατιωτικές μέθοδοι συνδυάζονται με την απειλή ή τη χρήση στρατιωτικής βίας. Λογικά, η απόκριση σε μια πραγματικά υβριδική απειλή θα χρειαζόταν μια συνολική και ολιστική προσπάθεια, καθώς η στρατιωτική αντιμετώπιση από μόνη της, δεν θα μπορούσε να ανταπεξέλθει επιτυχώς στις μη συμβατικές μεθόδους (Wither, 2016, pp. 79-80).

Το δεύτερο στοιχείο αφορά στις πληροφοριακές επιχειρήσεις και ειδικότερα τον έλεγχο της συμπεριφοράς του ευρύτερου κοινού και την εφέλκυσή του στην πλευρά του αντιπάλου. Οι πληροφοριακές επιχειρήσεις είναι ένα από τα αποτελεσματικότερα εργαλεία του υβριδικού πολέμου με κύριο στόχο τον επηρεασμό της στάσης του πληθυσμού. Η επιτυχία τους έγκειται σε τρία πεδία εφαρμογής: στη ζώνη των στρατιωτικών επιχειρήσεων, στον ντόπιο πληθυσμό, στη διεθνή κοινότητα. Γενικά, οι πληροφοριακές επιχειρήσεις σκοπεύουν στη διάχυση της πληροφορίας για τον επηρεασμό των αξιών, απόψεων, αισθημάτων, αντιλήψεων, κινήτρων και συμπεριφοράς του πληθυσμού-στόχου. Μέσα από τον έλεγχο του πληθυσμού, ο αντίπαλος μπορεί να επηρεάσει τις πολιτικές του κράτους-στόχου. Ειδικά τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και το διαδίκτυο είναι πολύ χρήσιμα για τη μεταφορά και εξάπλωση της προπαγάνδας, καθώς είναι εύκολα προσβάσιμα, διαχέουν την πληροφορία ταχύτατα και παγκόσμια και μπορούν να μεταφέρουν τεράστιο αριθμό δεδομένων (Rusnakova, 2017, p. 349).

Το τρίτο στοιχείο είναι οι κυβερνοεπιχειρήσεις οι οποίες γίνονται ολοένα και σημαντικότερες λόγω της συνεχούς τεχνολογικής προόδου. Ο κυβερνοπόλεμος είναι ένα παράδειγμα χρήσης των νέων τεχνολογιών ως υβριδικών απειλών. Ο κυβερνοπόλεμος

είναι μια παρατεταμένη κυβερνοεπίθεση εναντίον των υπολογιστικών δικτύων του κράτους-στόχου. Μια κυβερνοαπειλή μπορεί να προκαλέσει σοβαρές ζημιές στην κρατική ασφάλεια, λαμβάνοντας υπόψη την υψηλή εξάρτηση την άμυνας, των πληροφοριών, της διοίκησης και του ελέγχου, από τους υπολογιστές και το διαδίκτυο. Ο κυβερνοπόλεμος έχει πλεονεκτήματα σε σχέση με τις άλλες μορφές του πολέμου, διότι είναι συνήθως κεκαλυμμένος και η διεθνής νομοθεσία δεν τον καλύπτει σαφώς (Rusnakova, 2017, p. 348).

Το τέταρτο στοιχείο είναι οι ψυχολογικές επιχειρήσεις οι οποίες σχετίζονται με τις πληροφοριακές επιχειρήσεις και τον κυβερνοπόλεμο. Αυτές περιλαμβάνουν διάφορες αποτρεπτικές και επιθετικές μεθόδους για να φθείρουν τα κίνητρα και τις ικανότητες των αντίπαλων μαχητών, ώστε να τους οδηγήσουν στην παράδοση ή την αποχώρηση, να εξαπατήσουν τους ηγέτες του εχθρού, να ενδυναμώσουν τα κίνητρα και την αυτοπεποίθηση των φίλιων δυνάμεων και να κερδίσουν ή να εξαναγκάσουν την υποστήριξη του ντόπιου πληθυσμού. Παραδείγματα ψυχολογικών εργαλείων είναι η προπαγάνδα, η επίδειξη στρατιωτικής δύναμης, η ανάπτυξη στρατευμάτων κοντά στα σύνορα, οι στρατιωτικές ασκήσεις και οι παρελάσεις (Rusnakova, 2017, p. 349).

Το πέμπτο στοιχείο είναι το πολιτικό, το οποίο περιλαμβάνει κυβερνητικές και διπλωματικές δράσεις με δυσμενείς επιπτώσεις στην αντίπαλη χώρα, όπως είναι η σύναψη φιλικών σχέσεων με τρίτες χώρες μη φιλικές προς τον αντίπαλο, η υποστήριξη της αντιπολίτευσης ή των πολιτικών αντιφρονούντων, η υποστήριξη ή υποκίνηση διαδηλώσεων, η διαρροή και ακατάλληλη χρήση διαβαθμισμένων πληροφοριών, η χρήση μυστικών πρακτόρων, ο επηρεασμός της πολιτικής ιδεολογίας και της διπλωματίας του αντιπάλου (Rusnakova, 2017, p. 350).

Το έκτο στοιχείο είναι το οικονομικό το οποίο σκοπεύει στην ευρύτερη μεταβολή της οικονομικής, τεχνολογικής και στρατιωτικής συσχέτισης. Ανάμεσα στα εργαλεία του είναι το πάγωμα των τραπεζικών λογαριασμών, η απαγόρευση των εισαγωγών, εξαγωγών και δανείων, οι περιορισμοί στα ταξίδια και τον τουρισμό, η μείωση της βιομηχανικής παραγωγής και των επενδύσεων, η παρενόχληση των κρίσιμων υποδομών, ο οικονομικός εκβιασμός και γενικότερα κάθε είδους οικονομικών κυρώσεων. Επιπρόσθετα, ένα από τα πιο σημαντικά σύγχρονα εργαλεία του είναι η πίεση στον ενεργειακό τομέα. Εκτός από την κλασική τεχνική της μειωμένης παροχής ηλεκτρικής ενέργειας και την παρεμπόδιση

της εκμετάλλευσης των υδάτινων πόρων, σήμερα νοείται και η εκμετάλλευση των αδυναμιών ενός κράτους που έχει έλλειψη φυσικών πηγών ενέργειας και η εξάρτησή του από άλλα κράτη που είναι πάροχοι ή διακομιστές ενέργειας (Rusnakova, 2017, p. 350).

Παρά ταύτα, παραμένει πολύ δύσκολος ο ακριβής εντοπισμός της στιγμής που μια σύγκρουση γίνεται υβριδική. Εάν ο υβριδικός πόλεμος είναι ένας συνδυασμός των στοιχείων της δύναμης (ένοπλες δυνάμεις, βία), πληροφοριών (μέσα ενημέρωσης, διαδίκτυο), κυβερνοεπιχειρήσεων, ψυχολογικών επιχειρήσεων (προπαγάνδα, πληθυσμός), πολιτικής (κυβέρνηση, ηγεσία, διπλωματία) και οικονομίας, θα πρέπει να είναι δυνατό να διασαφηνιστεί πόσα από αυτά τα στοιχεία χρειάζεται να εφαρμοστούν σε μια σύγκρουση ώστε αυτή να χαρακτηριστεί ως υβριδική.

2.3 Δόγμα Γερασίμοβ

Ο υβριδικός πόλεμος είναι ένας όρος Δυτικός και όχι ρωσικός. Όταν οι Ρώσοι αναλυτές ασχολούνται με το υπόψη αντικείμενο, χρησιμοποιούν τους όρους «νέας γενιάς πόλεμος» ή «μη γραμμικός πόλεμος», οι οποίοι οφείλονται στον Βλάντισλαβ Σουρκόφ (Vladislav Surkov), πρώην κύριο σύμβουλο του Προέδρου Πούτιν για θέματα τεχνολογίας. Αυτό δείχνει ότι η Δυτική αντίληψη σχετικά με τις ρωσικές δράσεις είναι διαφορετική από το πως τις αντιλαμβάνονται οι ίδιοι οι Ρώσοι. Αυτός είναι επίσης ένας από τους κύριους λόγους για την μεγάλη έκπληξη που ένιωσε η Δύση από τις ρωσικές δράσεις στην Κριμαία και την Ανατολική Ουκρανία, οι οποίες, ως αποτέλεσμα, χαρακτηρίστηκαν ως ρωσικός υβριδικός πόλεμος. Επιπρόσθετα, μία άλλη σημαντική οπτική που η Δύση συχνά παραβλέπει, είναι η βελτιωμένη ρωσική ικανότητα να αναπτύσσει συμβατικές στρατιωτικές ικανότητες στο εξωτερικό, κάτι το οποίο έχει γίνει περισσότερο εμφανές μετά τη ρωσική εμπλοκή στη Συρία (Monaghan, 2016, pp. 66, 68).

Το εάν η Ρωσία επιλέγει να εφαρμόσει έναν τύπο υβριδικού πολέμου έχει άμεση σχέση με τη φυσική απόσταση των συγκρούσεων στις οποίες εμπλέκεται, ως ένα μέσο προβολής της ισχύος της στο εγγύς περιβάλλον: Μολδαβία το 1992, Γεωργία το 2008 και Ουκρανία το 2014. Όλες αυτές οι περιπτώσεις ήταν γεωγραφικά κοντά στη Ρωσία, ούτως ώστε οι υποστηριζόμενες αντικαθεστωτικές ομάδες να είναι εύκολο να εξοπλιστούν για

να προσπαθήσουν να αυτονομήσουν τις φιλορωσικές περιοχές. Σύμφωνα με τη ρωσική άποψη, ο ρωσικός υβριδικός πόλεμος είναι αποτέλεσμα της αποτυχίας της ΝΑΤΟικής αποτροπής και των επιθετικών χειρισμών της ΕΕ για να καλύψει τα κενά ασφαλείας της (Rich, 2019, p. 441).

Ο «νέας γενιάς πόλεμος» κέντρισε την προσοχή της Δύσης από ένα έγγραφο που δημοσιεύτηκε τον Φεβρουάριο 2013, στο οποίο ο Στρατηγός Βαλέρι Γερασίμοβ (Valery Gerasimov), Αρχηγός των Ρωσικών Ενόπλων Δυνάμεων, συνόψισε τις σκέψεις του για προηγούμενους και πιθανούς επερχόμενους τύπους πολέμου. Η κεντρική ιδέα του άρθρου συχνά αναφέρεται από τη Δύση ως το «Δόγμα Γερασίμοβ» και στην πραγματικότητα αντανάκλα τη ρωσική προσέγγιση του υβριδικού πολέμου και τις ρωσικές απόψεις για το πόσο το πολιτικό, οικονομικό και στρατιωτικό περιβάλλον έχουν αλλάξει (Renz, 2016, pp. 4-5).

Η εφαρμογή του δυτικότροπου μοντέλου του υβριδικού πολέμου για την επεξήγηση της ρωσικής επιχειρησιακής τακτικής, μπορεί να καταλήξει σε ανακριβή ανάλυσή της. Η ρωσική θεωρία του «νέας γενιάς πολέμου» ελαχιστοποιεί τη μάχης κίνησης και αναζητά την κατανίκηση του αντιπάλου με μη στρατιωτικά μέσα και μέγιστη πίεση σε όλους τους τομείς. Για τον Γερασίμοβ, ο νέας γενιάς πόλεμος είναι η σύγκλιση της εφαρμογής της σκληρής και της μαλακής ισχύος σε όλους τους τομείς, με συνεργασία των στρατιωτικών, διπλωματικών και οικονομικών εργαλείων και με αναλογία 4 προς 1 των μη στρατιωτικών προς τα στρατιωτικά μέσα, όπως φαίνεται στην Εικόνα 2 του Παραρτήματος Α (Adamsky, 2015, pp. 21-26; Selhorst, 2016, p. 150).

Αναλύσεις των θεωρητικών βάσεων του νέας γενιάς πολέμου στους πολιτικο-στρατιωτικούς και ακαδημαϊκούς κύκλους της Ρωσίας μπορούν να βρεθούν στις αρχές της δεκαετίας του 2000. Αυτές οι απόψεις βασίστηκαν σε Ρώσους θεωρητικούς όπως ο Εβγκένι Μέσνερ (Evgeny Messner), ο οποίος υιοθέτησε τη θεωρία του επαναστατικού πολέμου, ο Ιγκόρ Πανάριν (Igor Panarin), μέλος της Ρωσικής Στρατιωτικής Ακαδημίας Επιστημών, ο οποίος υποστήριξε τον κεντρικά ελεγχόμενο πληροφοριακό πόλεμο και ο αναθεωρητικός πολιτικός επιστήμονας Αλεξάντερ Ντούγκιν (Alexander Dugin), ο οποίος είναι ο κύριος υποστηρικτής του δικτυοκεντρικού πολέμου (Fridman, 2019, p. 102; USASOC, 2015, p. 16; Messner, 2005, pp. 70, 90-91, όπως αναφέρεται στον Banasik, 2015, pp. 22-23).

Σε μια ιδεατή επιχείρηση νέας γενιάς πολέμου, οι πληροφοριακές και οι ψυχολογικές συνιστώσες κατέχουν κυρίαρχο ρόλο. Δευτερεύοντα ρόλο έχουν οι μη συμβατικές πολιτικές, οικονομικές και τεχνολογικές δράσεις. Τριτεύοντα ρόλο διαδραματίζουν οι επιχειρήσεις μαζικής εξαπάτησης, προπαγάνδας και υπονόμησης. Τέλος, λιγότερο σημαντικό ρόλο παίζουν οι στρατιωτικές επιχειρήσεις (κυριαρχία στον αέρα και τη θάλασσα και κατοχή εδάφους). Η νέα γενιά πολέμου αφορά λιγότερο τις συμβατικές στρατιωτικές ή οικονομικές απώλειες (επιπτώσεις στη σκληρή ισχύ) και περισσότερο την επιρροή στη θέληση του αντιπάλου, στις στρατηγικές επιλογές του και στον έλεγχο της κοινής γνώμης (επιπτώσεις στη μαλακή ισχύ). Συνεπώς, οι πληροφοριακές επιχειρήσεις λογικά κατέχουν το σημαντικότερο ρόλο. Όπως φαίνεται στην Εικόνα 2 του Παραρτήματος Α, οι πληροφοριακές επιχειρήσεις δένουν τις επιχειρησιακές προσπάθειες σε όλα τα στρατιωτικά και μη στρατιωτικά πεδία (Adamsky, 2015, pp. 21-26; Selhorst, 2016, p. 150).

Στο προαναφερθέν φημισμένο κείμενο ο Γερασίμοβ έγραψε ότι οι τρόποι διεξαγωγής των συγκρούσεων μεταβάλλονται ως προς την εκτενή χρήση πολιτικών, οικονομικών, πληροφοριακών και λοιπών μη στρατιωτικών μέσων, τα οποία εφαρμόζονται σε συντονισμό με την κατάλληλη εμπλοκή του πληθυσμιακού στοιχείου. Όλα τα παραπάνω συμπληρώνονται με τη χρήση κεκαλυμμένων στρατιωτικών μέσων, όπως είναι οι ειδικές δυνάμεις. Η ανοικτή χρήση στρατιωτικής δύναμης, στο πλαίσιο της διατήρησης της ειρήνης και της διαχείρισης κρίσεων, συμβαίνει μόνο σε συγκεκριμένα χρονικά σημεία, ώστε να διασφαλιστεί η επιτυχία του αποτελέσματος μιας σύγκρουσης (Gerasimov, 2013, όπως αναφέρεται στον Galeotti, 2016a, p. 287 και στον Gardner, 2015, p. 4).

Στο άρθρο του Γερασίμοβ, η ρωσική εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας ορίζεται κυρίως από τις πράξεις των ΗΠΑ, του ΝΑΤΟ και της ΕΕ. Στην αρχή, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην Αραβική Άνοιξη ως πηγή πληροφοριών για τους Ρώσους ανώτερους αξιωματούχους, δείχνοντας το δρόμο για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις του 21^{ου} αιώνα. Έπειτα, ο Γερασίμοβ ασχολείται με την υπονόμηση και τις διαστάσεις της, με εκτενή χρήση πολιτικών, οικονομικών, πληροφοριακών και άλλων μη στρατιωτικών μέσων. Αναγνωρίζει τον σημαντικό ρόλο που έχει η επιρροή του πληθυσμού με την εφαρμογή ασύμμετρων δράσεων στο χώρο των πληροφοριών, για την υπονόμηση της εσωτερικής συνοχής του αντιπάλου και της οργάνωσης του κράτους. Τα υβριδικά

στοιχεία που περιέχει το υπόψη κείμενο είναι το ξεθώριασμα των διαχωριστικών γραμμών ανάμεσα στα συμβατικά και μη συμβατικά μέσα. Η εμπλοκή συμβατικών στρατιωτικών δυνάμεων θεωρείται ακόμα αναγκαία, αλλά η ανάπτυξή τους είναι αρκετά περιορισμένη και συμπληρώνεται από μη συμβατικά μέσα τα οποία έχουν σχέση κυρίως με την απόκρυψη πληροφοριών και την παραπλάνηση (Rusnakova, 2017, p. 351; Schmid, 2019, p. 11).

Οι σύγχρονες στρατιωτικές επιχειρήσεις πρέπει να εκτελούνται με αυξημένη ευελιξία ώστε να παρέχουν την ικανότητα γρήγορης αντίδρασης στις νέες απειλές ασφαλείας. Επιπλέον, ο Γερασίμοβ υποδεικνύει την ενισχυμένη συνέργεια μεταξύ των στρατιωτικών επιπέδων, με μειωμένη απόσταση ανάμεσα στο τακτικό, το επιχειρησιακό και το στρατηγικό, καθώς οι άμεσες συγκρούσεις μεγάλου όγκου δυνάμεων αποτελούν πλέον κομμάτι της ιστορίας. Αυτό τελικά οδηγεί σε μίξη των δυνάμεων, οι οποίες δρουν ενιαία σε έναν συνδυασμένο πληροφοριακό κυβερνοχώρο. Τα παραπάνω υλοποιούνται με νέα τεχνολογικά εργαλεία τα οποία μειώνουν την απόσταση μεταξύ των ενόπλων δυνάμεων και των δομών ελέγχου τους (Rusnakova, 2017, p. 352; Schmid, 2019, p. 11).

Τα μέρη του κειμένου που ο Γερασίμοβ αφιερώνει αποκλειστικά στη ρωσική στρατιωτική στρατηγική και επιστήμη, έχουν όπως παρακάτω. Πρώτα, υποστηρίζει ότι ανεξάρτητα από το είδος και το μέγεθος της ανάπτυξης των δυνάμεων και μέσων του εχθρού, μπορούν να βρεθούν τρόποι και τεχνικές για να κατανικηθεί. Η στρατιωτική επιστήμη μπορεί να εντοπίσει τις αδυναμίες του αντιπάλου και να αναπτύξει νέες ιδέες και εναλλακτικές προσεγγίσεις ώστε να τον υποτάξει. Σε αυτό το μέρος γίνεται μια έμμεση παραδοχή της τεχνολογικής υπεροχής των Αμερικάνικων και ΝΑΤΟικών δυνάμεων. Στη συνέχεια, υποστηρίζει ότι κάθε περίπτωση είναι διαφορετική και απαιτεί καθαρή κρίση, καθώς και ότι είναι πολύ δύσκολο να προβλεφθεί ο χαρακτήρας μιας πολεμικής αναμέτρησης. Τέλος, ο Γερασίμοβ υπογραμμίζει τη μεγάλη σημασία που έχει για τη Ρωσία να ξεπεράσει στρατιωτικά τις καλύτερες Δυτικές χώρες και να κυριαρχήσει στους σπουδαιότερους τομείς (Rusnakova, 2017, p. 353; Schmid, 2019, p. 11).

Γενικά, καθώς ο πόλεμος γίνεται πιο κοστοβόρος τόσο πολιτικά όσο και οικονομικά και ενόσω η Ρωσία υπολείπεται τεχνολογικά, η «νέα γενιά πολέμου» προσπαθεί να εκμεταλλευτεί τις αργές διαδικασίες λήψης απόφασης της Δύσης και τη διστακτικότητά της να λάβει μέρος σε ανοικτές εχθροπραξίες. Για την υλοποίηση του ρωσικού δόγματος

χρειάζεται ένας καλοσχεδιασμένος συνδυασμός σκληρής και μαλακής ισχύος, δηλαδή η λεγόμενη «έξυπνη ισχύς» (smart power). Κατά αυτή τη λογική, η ρωσική νέα γενιά πολέμου γίνεται κατανοητή ως η επιβεβαίωση της υπεροχής του πολιτικού στοιχείου έναντι του στρατιωτικού (Galeotti, 2016a, p. 288; Nye, 2004).

2.4 Κύρια Ευρήματα

Η ιδέα του υβριδικού πολέμου δεν έχει ακόμα καθοριστεί πλήρως, ενώ υπάρχει συζήτηση για το εάν ο υβριδικός πόλεμος συνιστά μια νέα έννοια. Οι ανορθόδοξες τακτικές είναι παρούσες σε όλη την ιστορία, αλλά η σύγχρονη τεχνολογία βελτίωσε σημαντικά τις δυνατότητες των κρατικών και μη κρατικών παραγόντων. Επίσης, ο υβριδικός πόλεμος είναι συνδυασμός στοιχείων στρατιωτικής δύναμης, πληροφοριακών επιχειρήσεων, κυβερνοπολέμου, ψυχολογικών επιχειρήσεων, οικονομίας και πολιτικής. Η ρωσική έννοια της «νέας γενιάς πολέμου» ή το «Δόγμα Γερασίμοβ», δεν είναι ίδια με την Δυτική έννοια του υβριδικού πολέμου, αλλά βασίζεται στην κάλυψη και την ελάχιστη χρήση στρατιωτικών μέσων. Το «Δόγμα Γερασίμοβ» αφορά περισσότερο στις συνέπειες στη θέληση, τη γνώμη και τη συμπεριφορά του αντιπάλου, παρά στις επιπτώσεις στην άμυνα και την οικονομία του. Στο επόμενο Κεφάλαιο θα παρουσιαστεί ιστορικά το θέμα της Κριμαίας, το χρονικό της προσάρτησής της, αλλά θα διασυνδεθεί και με την ρωσική αντίληψη για το «εγγύς περιβάλλον».

Κεφάλαιο 3: Το Ζήτημα της Κριμαίας

Σε αυτό το Κεφάλαιο θα συζητηθούν τα δημογραφικά και ιστορικά στοιχεία της Ουκρανίας με έμφαση στην Κριμαία, τη ρωσική αντίληψη για το εγγύς περιβάλλον της και το χρονικό της προσάρτησης της Κριμαίας. Αρχικά, θα παρουσιαστεί μια σύντομη εθνοτική και ιστορική ανασκόπηση για την Ουκρανία, την Κριμαία και το Ντονμπάς, καθώς και η ιδέα της «Νέας Ρωσίας» (Novorossiia). Στη δεύτερη ενότητα θα αναλυθεί η σημασία του όρου «εγγύς περιβάλλον» για τη Ρωσία και η σύνδεσή του με τις έννοιες του «Ρωσικού Κόσμου» (Russian World) και του «Ευρασιανισμού» (Eurasianism). Στην τρίτη ενότητα θα αναφερθεί το χρονικό της προσάρτησης, με αρχή τους λεγόμενους διαδηλωτές του «Ευρωμαϊντάν» (Euromaidan) και κατάληξη την αποδοχή της Κριμαίας στη Ρωσική Ομοσπονδία. Στο τέλος του Κεφαλαίου θα παρουσιαστούν τα κυριότερα ευρήματα.

3.1 Γενική Επισκόπηση

Η Κριμαία καλύπτει έκταση 26.200 τετρ. χλμ. και το 2007 είχε περίπου 2,3 εκατομμύρια κατοίκους. Σύμφωνα με την τελευταία απογραφή του 2001, το 58% του πληθυσμού της Κριμαίας δήλωσαν εθνικά Ρώσοι, το 24% εθνικά Ουκρανοί και το 12% Τάταροι της Κριμαίας. Δεν υπάρχουν αξιόπιστα δεδομένα σχετικά με τις πρόσθετες εισερχόμενες ροές Ρώσων στρατιωτικών, προσωπικού ασφαλείας και πολιτών μετά τον Μάρτιο 2014 ή για τον αριθμό Ουκρανών και Τατάρων που εγκατέλειψαν την Κριμαία (Bebler, 2015, p. 206).

Η Κριμαία το 2014 ήταν η μόνη διοικητική περιοχή της Ουκρανίας όπου οι εθνικά Ρώσοι ήταν ακόμα πλειοψηφία. Αυτό το γεγονός ήταν αποτέλεσμα των μετακινήσεων μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο (Β΄ΠΠ), όταν οι Σοβιετικοί επάνδρωσαν τις ναυτικές τους βάσεις στη Σεβαστούπολη (Sevastopol) και τη Μαύρη Θάλασσα γενικότερα. Η περιοχή παρέμενε υπό τον έλεγχο της Μόσχας ακόμα και μετά την παραχώρηση της Κριμαίας το 1954, από τον Γενικό Γραμματέα Νικίτα Χρουτσόφ (Nikita Khrushchev) στη Σοβιετική Δημοκρατία της Ουκρανίας. Μετά από την εκλογή του Λεονίντ Κούτσμα (Leonid Kuchma) στην Προεδρία της Ουκρανίας τον Ιούλιο 1994, η

ρωσική διοίκηση του Μπορίς Γιέλτσιν (Boris Yeltsin) σταμάτησε να υποστηρίζει τους αυτονομιστές στην Κριμαία. Σύμφωνα με το Μνημόνιο της Βουδαπέστης (1994), η Ουκρανία παρέδωσε στη Ρωσία το πυρηνικό οπλοστάσιο που βρισκόταν σε πρώην Σοβιετικές βάσεις στην επικράτειά της. Το επόμενο έτος υπογράφηκε συνθήκη φιλίας μεταξύ των δύο χωρών, σύμφωνα με την οποία η Ουκρανία παραχώρησε στη Ρωσία τις ναυτικές βάσεις της Σεβαστούπολης, με μακρά ενοικίαση, για τις ανάγκες του Ρωσικού Στόλου της Μαύρης Θάλασσας (Russian Black Sea Fleet - RBSF). Το αντάλλαγμα ήταν ο σεβασμός της Ρωσίας για την εδαφική ακεραιότητα της Ουκρανίας. Παρά τις δύο αυτές συμφωνίες, το καθεστώς της Κριμαίας δεν ήταν αποδεκτό από πολλούς Ρώσους εθνικιστές. Τα φιλωρωσικά αισθήματα ενός σημαντικού μέρους του πληθυσμού της Κριμαίας συνέχισαν να αποτελούν έναν υφέρπων μοχλό πίεσης στις ρωσοουκρανικές σχέσεις (Toal, 2017, pp. 202-203).

Μετά την Κριμαία, η μεγαλύτερη ρωσική εθνική μειονότητα βρισκόταν στην περιοχή του Ντονμπάς, η οποία αποτελείται από τις διοικητικές περιοχές του Ντονέτσκ (Donetsk) και του Λουχάνσκ (Luhansk). Στην απογραφή του 2001, το 38,2% του πληθυσμού του Ντονέτσκ και το 39% του Λουχάνσκ δήλωσαν εθνικά Ρώσοι, με μεγαλύτερη πληθυσμιακή πυκνότητα μέσα στις ομώνυμες πόλεις. Εκτός από την Κριμαία και το Ντονμπάς, οι εθνικά Ρώσοι συνιστούσαν πληθυσμιακές μειονότητες, με ποσοστά από 25,6% έως 14,1%, σε έξι άλλες διοικητικές περιοχές της Νοτιοανατολικής Ουκρανίας. Στο Κίεβο, το 13,1% του πληθυσμού το 2001 αυτοπροσδιορίζονταν ως εθνικά Ρώσοι. Διαδοχικά αποτελέσματα προεδρικών εκλογών επιβεβαίωσαν ότι το κεντροδυτικό μέρος της χώρας είναι ουκρανόφωνο και φιλοευρωπαϊκό, ενώ το νοτιοανατολικό είναι ρωσόφωνο και φιλωρωσικό (Toal, 2017, pp. 202-204).

Στα Διαγράμματα 1 και 2 του Παραρτήματος Α φαίνεται η συγκριτική πληθυσμιακή κατανομή από τις απογραφές μετά τον Β΄ΠΠ, σε εθνικό επίπεδο, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της κρατικής στατιστικής επιτροπής της Ουκρανίας (State Statistics Committee of Ukraine, 2003-2004). Επιπλέον, στον Χάρτη 1 του Παραρτήματος Α, φαίνεται η γεωγραφική κατανομή των ομιλούμενων γλωσσών σε εθνικό επίπεδο (USASOC, 2015, p. 28). Ακόμα, στον Χάρτη 2 του Παραρτήματος Α, παρουσιάζεται η γεωγραφική κατανομή του αποτελέσματος των προεδρικών εκλογών του 2010, όπου είναι φανερός ο διαχωρισμός του εκλογικού σώματος σε φιλοευρωπαϊστές και φιλωρώσους (Erdemir & Erdemir, 2014, p. 113).

Η αναφορά στο ιστορικό υπόβαθρο είναι απαραίτητη για να υπογραμμιστεί η στρατηγική αξία που έχει η Κριμαία για τη Ρωσία. Το έτος 867 μ.Χ., στην αρχαία ελληνική πόλη της Χερσονήσου, ο Πρίγκηπας Βλαδίμηρος των Ρως του Κιέβου βαπτίστηκε Χριστιανός Ορθόδοξος, μετά από επιμονή του Αυτοκράτορα του Βυζαντίου Βασιλείου Β΄, ο οποίος αναζητούσε νέους συμμάχους. Η χερσόνησος της Κριμαίας έγινε επίσημα μέρος της Ρωσικής Αυτοκρατορίας το 1783 υπό την Αικατερίνη τη Μεγάλη, όταν ο Ρωσικός στρατός κατανίκησε τους στρατούς του Χανάτου της Κριμαίας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η χερσόνησος μετονομάστηκε τότε σε Ταυρίδα και οι κύριες πόλεις πήραν ξανά τα ελληνικά τους ονόματα, στέλνοντας το μήνυμα της απεμπολής της Ταταρικής, Μογγολικής, Οθωμανικής και Ισλαμικής κληρονομιάς. Δήλωνε επίσης την φιλόδοξη πρόθεση της Ρωσικής Αυτοκρατορίας να καταλάβει την Κωνσταντινούπολη, να καρπωθεί την κληρονομιά του Βυζαντίου, να επεκταθεί στα Βαλκάνια και την Ανατολική Μεσόγειο και να ανακηρυχθεί η Μόσχα ως η «τρίτη Ρώμη» (Salushev, 2014, p. 38; Bebler, 2015, p. 191; Bassin, 1991, p. 4).

Μετά από τη νίκη επί της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στην ευρύτερη περιοχή βόρεια της Μαύρης Θάλασσας δόθηκε η ονομασία «Νέα Ρωσία» και η διοίκησή της στους Κοζάκους. Η περιοχή επεκτεινόταν διαρκώς γύρω από την Αζοφική Θάλασσα και το λιμάνι της Οδησσού έγινε η σημαντικότερη πόλη της. Μερικοί ιστορικοί εξαιρούν την Κριμαία, τη Σταυρόπολη και το Κουμπάν από τη υπόψη περιοχή, ενώ άλλες ιστορικές αναφορές περιλαμβάνουν την Κριμαία στη Νέα Ρωσία. Η χερσόνησος ήταν επίσης το επίκεντρο του Κριμαϊκού Πολέμου του 1853 κατά τον οποίο η Ρωσική Αυτοκρατορία πολέμησε εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, της Μεγάλης Βρετανίας και της Γαλλίας. Η μεταβίβαση της χερσονήσου στην Ουκρανία το 1954, ως απονομή ευαρέσκειας από την κεντρική Σοβιετική διοίκηση, έγινε μετά τη διάλυση της Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (ΕΣΣΔ) λόγος για διαμάχες, καθόσον το διάδοχο κράτος της Ρωσίας αμφισβήτησε την εγκυρότητα της υπόψη ενέργειας (Rusnakova, 2017, p. 355; Toal, 2017, pp. 240-241; Bebler, 2015, p. 193).

Τον Αύγουστο 1990, μια ομάδα φιλορώσων διανοητών στην Οδησσό προσπάθησε να αναβιώσει την ιδέα της Νέας Ρωσίας. Ο Χάρτης 3 στο Παράρτημα Α δείχνει τις περιοχές της ΝΑ Ουκρανίας που υποστηρίχτηκε ότι ανήκουν στη Νέα Ρωσία. Το σκεπτικό τους ήταν ότι η Νέα Ρωσία θα έπρεπε να γίνει ένα αυτοδιοικούμενο κρατίδιο εντός της

Ουκρανικής ομοσπονδίας, λόγω του διακριτού χαρακτήρα και της ιστορίας της. Τον Ιανουάριο 2008, όταν η ουκρανική κυβέρνηση υπέβαλε πρόταση για ένταξη στο ΝΑΤΟ, ορισμένοι Ρώσοι αξιωματούχοι συνέλαβαν ένα σχέδιο σύμφωνα με το οποίο θα δημιουργούνταν ένα φιλορωσικό «κράτος-ανάχωμα» (buffer state) από την Κριμαία ως την Υπερδνειστερία, με την ονομασία «Νέα Ρωσία» (Toal, 2017, pp. 200, 243).

Σημειώνεται ότι ο Γουίλιαμ Βαρετόνι (William Varettoni), ένας Αμερικάνος πρώην αναλυτής εξωτερικής πολιτικής, είχε προβλέψει από το 2011 την επερχόμενη αστάθεια στην Κριμαία. Είχε υποστηρίξει ότι το μέλλον της Κριμαίας ήταν πολύ αβέβαιο και ότι υπήρχαν δύο βασικά δεδομένα. Το πρώτο θεωρούσε ότι η Ρωσία ήθελε να προσαρτήσει την Κριμαία την κατάλληλη χρονική στιγμή, πιθανότατα με την πρόφαση της παροχής προστασίας σε Ρώσους πολίτες στο εξωτερικό. Ο Βαρετόνι παρατήρησε ότι η Ρωσία δεν θα ενεργούσε απροκάλυπτα στην Κριμαία διότι αυτό θα είχε στρατηγικές επιπτώσεις για την ίδια. Η καταπάτηση της εδαφικής κυριαρχίας της Ουκρανίας θα επέφερε διεθνή αποδοκιμασία και η Ρωσία δεν θα επιθυμούσε κάτι τέτοιο (Varettoni, 2011, pp. 87-88).

Το δεύτερο δεδομένο θεωρούσε ότι η Ρωσία αποτελούσε τη μεγαλύτερη απειλή για την ασφάλεια της Κριμαίας. Σημείωσε ότι οι ρωσικές πράξεις στην Κριμαία σαφώς προωθούσαν την αστάθεια, αλλά στην ουσία το πρόβλημα ήταν πολύ βαθύτερο. Το ζήτημα της Κριμαίας ήταν περίπλοκο, καθώς εθνικές και πολιτισμικές διαφορές, το χάσμα μεταξύ του Ισλάμ και της Ορθοδοξίας, εκστρατείες προπαγάνδας και κοινωνικές ανισότητες, απειλούσαν να θέσουν την Κριμαία σε φάση παρατεταμένης αστάθειας (Varettoni, 2011, pp. 87-88).

Επιπλέον, απροκάλυπτες ρωσικές στρατιωτικές ενέργειες θα διακινδύνευαν την επιτυχή χρήση της μαλακής ισχύος στην Κριμαία. Η επιλογή της μαλακής ισχύος και των κεκαλυμμένων δράσεων είχαν δώσει στη Ρωσία σημαντικό έλεγχο της χερσονήσου, με μικρότερο πολιτικό και υλικό κόστος από τις συγκρούσεις στη Μολδαβία και τη Γεωργία. Ο Βαρετόνι υπογράμμισε ότι αυτό το μοντέλο θα μπορούσε να χρησιμεύσει στη Ρωσία ώστε να αυξήσει την επιρροή της στις γειτονικές της χώρες. Ο τοπικός πληθυσμός ήταν σημαντικά συνδεδεμένος με τη Ρωσία λόγω της κοινής κουλτούρας και ιστορίας. Τα ρωσικά μέσα ενημέρωσης, ο τύπος, το διαδίκτυο και η τηλεόραση ήταν κυρίαρχα στην Κριμαία, παρά τις όποιες προσπάθειες της ουκρανικής κυβέρνησης για τον περιορισμό τους. Αυτό συνέβαινε διότι η μεγάλη πλειοψηφία του πληθυσμού της Κριμαίας γνώριζε

ρωσικά και ο Ρωσικός Στόλος της Μαύρης Θάλασσας, επιχειρηματίες, τοπικοί ολιγάρχες και μη κυβερνητικοί οργανισμοί ρωσικών συμφερόντων, υποστήριζαν τα τοπικά φιλορωσικά μέσα ενημέρωσης και εκδόσεις (Varettoni, 2011, p. 91).

3.2 Το Εγγύς Περιβάλλον

Το «εγγύς περιβάλλον» (ή «εγγύς εξωτερικό») της Ρωσίας περιλαμβάνει τα κράτη που έγιναν ανεξάρτητα μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ το 1991, με εξαίρεση τα τρία κράτη της Βαλτικής. Μια γρήγορη απάντηση στο ερώτημα του τι επιθυμεί η Ρωσία από το εγγύς περιβάλλον της, είναι ότι αναζητά μια σφαίρα επιρροής. Όμως, αυτή η ρωσική επιδίωξη θεωρείται ξεπερασμένη και μη αποδεκτή από τη Δυτική γεωπολιτική σκέψη. Σύμφωνα με τη Δύση, δεν θα πρέπει να επιτρέπεται στη Ρωσία να έχει άποψη σχετικά με τις επιλογές ασφαλείας των γειτόνων της. Όμως, η ίδια η Ρωσία προσπαθεί να αποφύγει την περικύκλωση και την έκθεσή της στην κυριαρχία του NATO και της ΕΕ και γι' αυτό επιδιώκει οι γείτονές της να παραμένουν φιλορώσοι ή τουλάχιστον ουδέτεροι (Toal, 2017, p. 277; Rywkin, 2012, p. 237; Marshall, 2015, p. 46).

Ένα από τα βασικά στοιχεία της ρωσικής πολιτικής σκέψης είναι ο πολιτικός ρεαλισμός. Στο ρωσικό δόγμα, ο κόσμος είναι δομημένος σε σφαίρες επιρροής ανάμεσα στη Ρωσία και τη Δύση. Αυτή η δομή έγινε η βάση του μεταπολεμικού διεθνούς συστήματος και προσέφερε ισορροπία και σταθερότητα. Καθώς το NATO και οι ΗΠΑ ακολούθησαν την πολιτική της περαιτέρω εξάπλωσης στη Γεωργία και την Ουκρανία, η Ρωσία αντέδρασε παρεμβατικά στο εγγύς περιβάλλον της. Η Ρωσία έθεσε κόκκινη γραμμή στην επέκταση του NATO στις δύο αυτές χώρες, διότι αφορούσε γειτονικά της κράτη στα οποία είχε ζωτικά ενδιαφέροντα εθνικής ασφαλείας, όπως το ντόπιο πληθυσμό, την προβολή ισχύος στη Μαύρη Θάλασσα και την προστασία του εκεί ρωσικού στόλου (Toal, 2017, p. 287; Marshall, 2015, p. 47; Λυγερός & Δημόπουλος, 2022, σ. 28). Η προσάρτηση της Κριμαίας και η ανάμειξή της στη Συρία θεωρήθηκαν από τη Ρωσία ως φυσικά επακόλουθα της μη τήρησης των παραδοσιακών σφαιρών επιρροής και του παιγνίου μηδενικού αθροίσματος από μέρος της Δύσης (Sinovets, 2016, p. 419).

Στο περίφημο «Μακρύ Τηλεγράφημα» (Long Telegram) του Φεβρουαρίου 1946, ο Αμερικανός διπλωμάτης Τζορτζ Κίναν (George Kennan) διατύπωσε την άποψη ότι η Σοβιετική εξωτερική πολιτική δεν βασιζόταν στην ρεαλιστική εξέταση της κατάστασης έξω από τα ρωσικά σύνορα και ότι αυτό οφειλόταν κυρίως σε ορισμένα κρυμμένα πρωταρχικά ρωσικά χαρακτηριστικά. Η ρωσική άποψη για τις διεθνείς υποθέσεις βασίζεται σε ένα εγγενές αίσθημα ανασφάλειας και απειλής από εξωτερικούς εχθρούς. Οι πράξεις της Ρωσίας είναι παράγωγα μιας λογικής για εθνική επέκταση και κυριαρχία επί των γειτονικών κρατών. Η ρωσική γεωπολιτική φιλοσοφία επιδιώκει την ανασύσταση της ρωσικής δύναμης στην Ευρώπη και την Ευρασία. Αρκετές ευρωπαϊκές και ασιατικές χώρες στην Ανατολική Ευρώπη, τον Καύκασο και τη Μαύρη Θάλασσα, βρίσκονται παγιδευμένες μεταξύ της επέκτασης του NATO και της ΕΕ και της ρωσικής πολιτικής της ανάκτησης χαμένων εδαφών. Μερικές από αυτές τις χώρες, όπως η Ουκρανία, προσπαθούν να βρουν την ταυτότητά τους ενόσω είναι εσωτερικά διαιρεμένες γλωσσικά και πολιτισμικά (Toal, 2017, pp. 22, 276).

Σύμφωνα με τη σύγχρονη Αμερικάνικη γεωπολιτική σκέψη, οι λεγόμενες «παγωμένες συγκρούσεις» (frozen conflicts) και οι αυτοδιοικούμενες περιοχές κατά μήκος των ρωσικών συνόρων, προσδιορίζονται ως «κατειλημμένες περιοχές» (occupied territories), όπως είναι τα *de facto* κράτη της Υπερδνειστερίας, της Αμπχαζίας και της Νότιας Οσετίας, η περιοχή του Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Nagorno-Karabakh) και οι λεγόμενες Λαϊκές Δημοκρατίες του Ντονέτσκ και του Λουχάνσκ στην Ανατολική Ουκρανία. Ο πρώην Βοηθός Υφυπουργός Άμυνας των ΗΠΑ Έβελιν Φάρκας (Evelyn Farkas) υποστήριξε ότι οι στρατιωτικές δραστηριότητες της Ρωσίας οδήγησαν σε παγωμένες συγκρούσεις που χρησιμοποιήθηκαν ως μοχλοί πίεσης στις κυβερνήσεις της Μολδαβίας και της Γεωργίας. Η ρωσική γεωπολιτική σκέψη στην εποχή Πούτιν έγινε εκδικητική, όχι με σκοπό να επανακτήσει όλα τα χαμένα εδάφη της Σοβιετικής Ένωσης, αλλά κυρίως για να αποκαταστήσει τη δύναμη και το κύρος του ρωσικού κράτους και να διατηρήσει τη συνοχή του. Η αρχή αυτής της προσπάθειας ήταν το 1999 στην Τσετσενία, εντός των εσωτερικών συνόρων της Ρωσίας, η οποία ήταν το σημείο καμπής που έδωσε ώθηση στην πολιτική σταδιοδρομία του Προέδρου Πούτιν (Toal, 2017, p. 280).

Η μετασοβιετική Ρωσία δεν θεωρεί τις δημοκρατίες της πρώην ΕΣΣΔ ως κυρίαρχα κράτη. Στη ρωσική στρατηγική σκέψη, αυτές οι χώρες θεωρούνται ως έθνη που ζουν σε συγκεκριμένες περιοχές αλλά έχουν ρωσική κουλτούρα και ανήκουν στη ρωσική σφαίρα

επιρροής. Τα σημεία που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε ένοπλες συγκρούσεις είναι κυρίως η μη αποδοχή της ρωσικής ισχύος και η επιθυμία ορισμένων από αυτά τα κράτη να ενταχθούν στην ΕΕ ή το NATO (Demedziuk, 2017, p. 98). Συναφώς, όπως έγραψε ο Αμερικάνος πρώην Υπουργός Εξωτερικών Χένρι Κίσινγκερ (Henry Kissinger) λίγες ημέρες πριν το αποσχιστικό δημοψήφισμα της Κριμαίας, η Δύση πρέπει να κατανοήσει ότι η Ρωσία δεν θα θεωρήσει ποτέ την Ουκρανία ως ξένη χώρα (Kissinger, 2014).

Ο Πρόεδρος Πούτιν δεν συμβιβάζεται με μια συνεργατική προσέγγιση με τη Δύση, ενόσω αυτό σημαίνει την προοδευτική συρρίκνωση της ρωσικής σφαίρας επιρροής. Αντίθετα, έχει διατυπώσει την άποψη ότι η διάλυση της ΕΣΣΔ ήταν η μεγαλύτερη γεωπολιτική καταστροφή του 20^{ου} αιώνα και είναι αποφασισμένος να επεκτείνει τη Ρωσική κυριαρχία σε περιοχές της πρώην ΕΣΣΔ. Δυτικοί αναλυτές αναγνωρίζουν ότι οι ρωσικές επιθέσεις στην Ουκρανία και τη Γεωργία μπορεί να συσχετίζονται, ως μέρος της ευρύτερης ρωσικής φιλοδοξίας να δημιουργήσει μια σφαίρα επιρροής που θα καλύπτει την πρώην Σοβιετική επικράτεια (Kroenig, 2015, pp. 50, 53).

Η θεωρία του «Ρωσικού Κόσμου» αναζητά μια σφαίρα επιρροής έξω από τα σύνορα της Ρωσικής Ομοσπονδίας, που θα βασίζεται σε κοινό πολιτισμό, ιστορία, θρησκεία, ιδανικά και γλώσσα. Αυτή η θεωρία βασίζεται στην πολιτισμική αντιπαράθεση με τη Δύση και επικεντρώνεται σε οτιδήποτε είναι διαφορετικό, ξεχωριστό, ή καθαρά ρωσικό. Ο Ρωσικός Κόσμος τονίζει ότι η Ρωσία έχει έναν ξεχωριστό πολιτισμό και οι αρχές του πρέπει να διαδοθούν σε όλο τον κόσμο. Η ρωσική ύπαρξη εκτείνεται εκεί όπου φτάνει η ρωσική σφαίρα επιρροής και αυτό περιλαμβάνει ιδιαίτερα την Ουκρανία και τη Λευκορωσία, διότι ο πληθυσμός τους είναι μέρος του ρωσικού λαού. Ο Πρόεδρος Πούτιν χαρακτηριστικά δήλωσε ότι ο Ρωσικός Κόσμος υπάρχει εκεί όπου ζουν Ρώσοι και εφόσον οι Ουκρανοί και οι Ρώσοι ανήκουν στον ίδιο λαό, τότε η Ουκρανία αποτελεί μέρος του Ρωσικού Κόσμου. Συνεπώς, η προσάρτηση της Κριμαίας συνάγεται ως αποτέλεσμα της θεωρίας του Ρωσικού Κόσμου (Kuzio, 2018, p. 532; Suslov, 2018, p. 344).

Επιπλέον, ο Πρόεδρος Πούτιν προσπάθησε να εξηγήσει την παραπάνω θεωρία εισάγοντας την υποχρέωση της υπεράσπισης των εκατομμυρίων «συμπατριωτών» (compatriots) του που ζουν στις άλλες χώρες και ιδιαίτερα σε Ουκρανία, Λευκορωσία, Λετονία, Εσθονία και Μολδαβία. Τους αναγνώρισε ως συμπατριώτες και υποστήριξε ότι έχει δικαίωμα να επέμβει για το συμφέρον τους, ακόμα και αν αυτοί δεν το ζητήσουν.

Ακόμα, λόγω της ισχυρής επίδρασης που έχει στο λαό η Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία, χρησιμοποιείται για τη διάδοση αυτών των ιδεών και την ανακοπή της Δυτικής επιρροής. Το κέντρο του Ρωσικού Κόσμου είναι η Ορθόδοξη πίστη και σύμφωνα με την υπόψη θεωρία, από θρησκευτικής απόψεως, η Ρωσία, η Ουκρανία, η Λευκορωσία και η Μολδαβία αποτελούν ένα ενιαίο ποίμνιο (Axe, 2020; Lyne, 2015, p. 11).

Η προαναφερθείσα πολιτική σκέψη δίνει ακόμα έμφαση στις ιστορικές περιόδους της Ρωσίας, δηλαδή τη Ρωσική Αυτοκρατορία και την ΕΣΣΔ. Η ιστορία έχει χρησιμοποιηθεί ως δικαιολογία για τη ρωσική επέμβαση στο εγγύς περιβάλλον της, ή αλλιώς «Ευρασιατικό χώρο». Ο Ντούγκιν υποστήριξε ότι η τέλεια κοινωνία βασίζεται στην τήρηση των παραδόσεων και των εθίμων και επομένως, τα κράτη της Ευρασίας είναι ζωτικά για τη διατήρηση της ξεχωριστής ιστορικής ρωσικής ταυτότητας. Όμως, η επιβίωση του «Ευρασιανισμού» συναρτάται από την ικανότητα της Ρωσίας να πείθει τις γειτονικές της χώρες ότι τα συμφέροντα της Δύσης δεν είναι ευνοϊκά για αυτές. Έχει ενδιαφέρον το γεγονός ότι όλες οι ένοπλες διενέξεις στις οποίες ενεπλάκη η Ρωσία μετά το 1991 ήταν στην Ευρώπη. Η Ρωσία επιτέθηκε μόνο σε άλλες πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες στην Ευρώπη, αλλά σε καμία στην Ασία (Pearce & Yuchshenko, 2018, p. 90; Kamusella, 2018, p. 3).

Ο Ευρασιανισμός ήταν ένα ιδεολογικό κίνημα που εμφανίστηκε τη δεκαετία του 1920 από τον Πετρ Σαβίτσκι (Petr Savitskii), έναν Ρώσο οικονομικό γεωγράφο, ο οποίος βασίστηκε στην ιδέα του Πανσλαβισμού του 19^{ου} αιώνα (Bassin, 1991, p. 14). Ο Ντούγκιν ανήκει στη λεγόμενη «επεκτατική σχολή» των ευρασιανιστών, οι οποίοι έχουν επιθετική στάση προς τη Δύση (Tsygankov, 2003, p. 123). Σύμφωνα με αυτή τη σχολή, η γεωγραφική επέκταση, η δημιουργία σφαιρών επιρροής πέραν του εγγύς περιβάλλοντος, καθώς και η διάλυση της Ουκρανίας, είναι ζωτικής σημασίας για τη Ρωσία (Ingram, 2001, pp. 1036-1043). Πρόσθετα, ο Ρώσος πολιτικός επιστήμονας Σεργκέι Καραγκάνοβ (Sergei Karaganov) προωθεί την ιδέα της «Ευρύτερης Ευρασίας» (Greater Eurasia) και του εγχειρήματος της Ευρασιατικής Οικονομικής Ένωσης. Σε αυτή, η Ρωσία θα έχει το ρόλο του αμυντικού τοίχου ενάντια στην απειλή της εισβολής ξένων αξιών, θα διασφαλίζει την οικονομική πρόοδο και θα υπερασμύεται των δικαιωμάτων των Ρώσων που ζουν στις γειτονικές χώρες (Herd, 2016, p. 114).

Η Ρωσία προσπαθεί να ξαναγίνει υπερδύναμη και αυτοπροσδιορίζεται ως ο ακρογωνιαίος λίθος της Ευρασιατικής σύμπραξης. Σύμφωνα με τον Ντούγκιν, η Ρωσία θα πρέπει να επαναπροσδιορίσει τη θέση της ως ο σύνδεσμος μεταξύ της Ευρώπης και της Ασίας, εγκρίνοντας τη διάδοση συγκεκριμένων μόνο Ευρωπαϊκών αξιών προς την Ασία. Την ίδια στιγμή, η Ρωσία θα πρέπει να ξεκαθαρίσει στην Ευρώπη ότι οι Ευρασιατικές χώρες έχουν τον δικό τους πολιτισμό και δεν θα επιτρέψουν την ανεξέλεγκτη εισροή Δυτικών αξιών όταν αυτές αποδυναμώνουν τις δικές τους (Lukin, 2016, p. 109).

Η αποσταθεροποιητική στρατηγική που ακολουθεί η Ρωσία στην εξωτερική της πολιτική απέναντι στη Δύση, έχει σχέση με την εμπλοκή της στην Κριμαία. Η στρατηγική αυτή βοηθάει τον Πρόεδρο Πούτιν να διατηρεί τη δημοτικότητά του στο εσωτερικό της χώρας ενόσω η ρωσική οικονομία δεν βελτιώνεται, να ανυψώνει τα πατριωτικά αισθήματα των Ρώσων και να αδυνατίζει τις εσωτερικές φωνές για αλλαγές και δημοκρατία. Υπενθυμίζει επίσης στη Δύση ότι η Ρωσία είναι απαραίτητη για τη διατήρηση της ασφάλειας στην Ευρώπη (Herd, 2018, p. 25). Σύμφωνα με τον Μαρκ Γκαλεόττι (Mark Galeotti), ειδικό επί των ρωσικών υποθέσεων ασφαλείας και άμυνας, αυτή η πάλη εναντίον της Δύσης, με όλα τα μέσα, είναι βαθιά ριζωμένη στη φύση του ρωσικού κράτους (Galeotti, 2016b).

3.3 Η Προσάρτηση

Μετά την λεγόμενη Πορτοκαλί Επανάσταση του 2004, υπήρχε μεγάλη προσμονή τόσο στην Ουκρανία όσο και στη Δύση, ότι η χώρα θα προχωρούσε σε θεσμική ισχυροποίηση και ανεξαρτητοποίηση. Αυτό όμως δεν συνέβη και ο Βίκτορ Γιανουκόβιτς (Viktor Yanukovich) επικράτησε στις εκλογές του 2010. Τον Δεκέμβριο 2013, ο Πρόεδρος Γιανουκόβιτς απέσυρε την Ουκρανία από τις συμφωνίες με την ΕΕ για τη Διασύνδεση και το Ελεύθερο Εμπόριο και συμφώνησε με τη Ρωσία, κάτω από οικονομικές πιέσεις, για χρηματοδότηση με δανεισμό και μειωμένες τιμές φυσικού αερίου. Ως συνέπεια, εκατοντάδες χιλιάδες πολιτών κρατώντας σημαίες της ΕΕ άρχισαν διαδηλώσεις στο Κίεβο. Αυτοί ήταν οι λεγόμενοι διαδηλωτές του «Ευρωμαϊντάν» στην πλατεία Μαϊντάν (Maidan) και η διαμαρτυρία τους δεν αφορούσε μόνο την ακύρωση των

συμφωνιών με την ΕΕ. Η απόφαση του Προέδρου Γιανουκόβιτς εκλήφθηκε ως επιλογή ανάμεσα στο Δυτικό και τον Ανατολικό πολιτισμό και η απόσυρση από τις συμφωνίες με την ΕΕ ως ένδειξη για επερχόμενη αυταρχικότητα στην Ουκρανία (Toal, 2017, p. 212).

Οι διαδηλωτές του «Ευρωμαϊντάν» αρχικά ζήτησαν αλλαγές χωρίς να απαιτήσουν την απομάκρυνση του Προέδρου Γιανουκόβιτς. Όμως, η βίαιη αντίδραση της κυβέρνησης ενέτεινε την κρίση και επέκτεινε την πολιτική αντίθεση σε όλη τη χώρα. Μετά τα γεγονότα της 20 Φεβρουαρίου 2014, όταν ελεύθεροι σκοπευτές σκότωσαν περίπου εκατό διαδηλωτές στην πλατεία Μαϊντάν, ο Πρόεδρος Γιανουκόβιτς με μια ομάδα υψηλόβαθμων αξιωματούχων εγκατέλειψαν το Κίεβο για τη Ρωσία, χωρίς να αφήσουν πίσω τους νόμιμη κυβέρνηση. Ο Πρόεδρος Πούτιν περιέγραψε τη διαφυγή του Γιανουκόβιτς ως οργανωμένο πραξικόπημα από τις ΗΠΑ και ενέκρινε τη ρωσική επέμβαση στην Κριμαία και την κεκαλυμμένη υποστήριξη των φιλορωσικών ένοπλων ομάδων στις νοτιοανατολικές περιοχές της χώρας (Toal, 2017, pp. 209, 212).

Τα στοιχεία του αιφνιδιασμού, της αβεβαιότητας και της αμφιβολίας στο πεδίο της μάχης, ήταν βασικά στο ρωσικό σχεδιασμό για την Κριμαία. Αυτά τα στοιχεία υλοποιήθηκαν με την κατάληψη καίριων σημείων και περιοχών από ένοπλες ομάδες χωρίς διακριτικά, αναμεμειγμένες με τις ντόπιες δυνάμεις ασφαλείας. Οι ρωσικές στρατιωτικές δυνάμεις που πήραν μέρος στην επιχείρηση της Κριμαίας ήταν ικανότερες και καλύτερα προετοιμασμένες και εξοπλισμένες σε σχέση με εκείνες στη Γεωργία τον Αύγουστο 2008. Επίσης, εφάρμοσαν οικονομία δυνάμεων, είχαν αυξημένη ετοιμότητα και καλή συνεργασία με τις τοπικές παραστρατιωτικές ομάδες. Στην Κριμαία, οι ντόπιοι παραστρατιωτικοί αποτελούνταν από ομάδες Κοζάκων, συμμορίες Ρώσων, αποσχιστικές ομάδες, βετεράνους των πολέμων του Αφγανιστάν και της Τσετσενίας, καθώς και μέλη πολιτικών ομάδων και ομάδων μοτοσικλετιστών (Toal, 2017, pp. 216, 220).

Στις 26 Φεβρουαρίου ο Πρόεδρος Πούτιν εφάρμοσε μια αιφνίδια άσκηση πολεμικής ετοιμότητας η οποία προσέφερε κάλυψη για την μεταφορά Ρώσων αλεξιπτωτιστών στη Σεβαστούπολη. Στις 27 Φεβρουαρίου περίπου πενήντα οπλισμένοι αιχμαλώτισαν το κοινοβούλιο της Κριμαίας και άλλα κυβερνητικά κτίρια στη Συμφερόπολη, συμπεριλαμβανομένου του Ανωτάτου Συμβουλίου, όπου ο Σεργκέι Αξιόνοβ (Sergey Aksyonov) του κόμματος της Ρωσικής Ενότητας, επιλέχθηκε ως ο νέος Πρωθυπουργός της Κριμαίας. Το Ανώτατο Συμβούλιο αποφάσισε επίσης να διεξαγάγει δημοψήφισμα για

το καθεστώς της Κριμαίας. Το επόμενο πρωινό, μια ομάδα στρατιωτών χωρίς διακριτικά κατέλαβε την υπηρεσία αεράμυνας και μια ομάδα ενόπλων το κύριο πολιτικό αεροδρόμιο και τον πύργο ελέγχου της Κριμαίας. Στις 28 Φεβρουαρίου παρουσιάστηκε στη Ρωσική Δούμα τροποποίηση του συνταγματικού νόμου, η οποία υποστήριζε την ενσωμάτωση τμημάτων της Ουκρανίας στη Ρωσική Ομοσπονδία, με την αιτιολογία της καταπίεσης εθνικών μειονοτήτων στη χώρα (Toal, 2017, p. 220; Bebler, 2015, p. 195; Shuster, 2014).

Από τις 28 Φεβρουαρίου και έπειτα, ρωσικές μυστικές δυνάμεις βοήθησαν τις τοπικές παραστρατιωτικές ομάδες να καταλάβουν τον στρατηγικό ισθμό Περεκόπ (Perekop), να αποκόψουν τις περισσότερες επίγειες, θαλάσσιες και αεροπορικές επαφές της Κριμαίας με την υπόλοιπη Ουκρανία, να πάρουν τον έλεγχο των λιμανιών, αεροδρομίων και ραδιοηλεκτρονικών σταθμών, να περικυκλώσουν ή να εισέλθουν στα στρατόπεδα του Ουκρανικού στρατού και ναυτικού και να κατασχέσουν τον οπλισμό και τα πυρομαχικά τους. Για αυτές τις επιχειρήσεις κινητοποιήθηκαν περίπου 2.000 πεζοναύτες από τη Σεβαστούπολη, 7.000 ειδικές δυνάμεις που μεταφέρθηκαν στην Κριμαία από αέρος και 15.000 στρατιώτες που μεταφέρθηκαν με πλοία μέσω των στενών του Κερτς (Kerch). Τα μασκοφορεμένα «μικρά πράσινα ανθρωπάκια», ή «ευγενικοί άνθρωποι» κατά τους φιλορώσους, ήταν μίξη κανονικού πεζικού και αντιτρομοκρατικών μονάδων που είχαν ιεραρχική δομή αλλά δεν έφεραν σήματα ή διακριτικά (Bebler, 2015, p. 196).

Ο Πρόεδρος Πούτιν αναφέρθηκε στο ζήτημα της Κριμαίας για πρώτη φορά στις 4 Μαρτίου μετά το κλείσιμο των στρατιωτικών ασκήσεων που είχε διατάξει και αρνήθηκε κάθε ρωσική στρατιωτική ανάμειξη στην Κριμαία. Οι εχθροπραξίες στην Κριμαία είχαν ήδη ελαχιστοποιηθεί και δεν υπήρχε ανάγκη χρησιμοποίησης των ρωσικών ενόπλων δυνάμεων. Όταν ρωτήθηκε για την ύπαρξη Ρώσων στρατιωτών χωρίς διακριτικά στην Κριμαία, αποκρίθηκε ότι ήταν τοπικές δυνάμεις αυτοάμυνας. Επίσης, σε ερώτηση για το αν θα ήταν δυνατή η ένωση της Κριμαίας με τη Ρωσία, απάντησε ότι οι κάτοικοι μιας περιοχής έχουν το δικαίωμα να αποφασίσουν για το μέλλον τους (Toal, 2017, p. 221).

Καθώς η συμμετοχή των Ρώσων στρατιωτικών στην Κριμαία γινόταν λιγότερο αμφισβητήσιμη, το ρωσικό αφήγημα μετατοπίστηκε προς το δημοψήφισμα ως νόμιμο δικαίωμα των κατοίκων της Κριμαίας για αυτοδιοίκηση. Όπως υποστήριξαν τα φιλορωσικά μέσα ενημέρωσης, μια μη νόμιμη διοίκηση υποστηριζόμενη από τις ΗΠΑ είχε πάρει την εξουσία στο Κίεβο και ωθούσε την Ουκρανία στο ΝΑΤΟ. Σε αντίθεση, οι

τοπικές δυνάμεις άμυνας στη Συμφερόπολη είχαν επιλέξει μια νέα διοίκηση που οδηγούσε νόμιμα την Κριμαία προς το κοινό μέλλον της με τη Ρωσία, μέσω του δημοψηφίσματος (Toal, 2017, p. 225).

Την ίδια ημέρα με το αποσχιστικό δημοψήφισμα της 16 Μαρτίου, το κοινοβούλιο της Κριμαίας ψήφισε νόμο για το διαχωρισμό της χερσονήσου από την Ουκρανία. Την επόμενη μέρα το κοινοβούλιο ανακήρυξε την Κριμαία αυτοδιοικούμενο κράτος και αιτήθηκε την ένωση με τη Ρωσία. Το ίδιο απόγευμα, το Κρεμλίνο ανακοίνωσε ένα νόμο που αναγνώριζε την Κριμαία ως ανεξάρτητο κράτος. Με την ομιλία του Προέδρου Πούτιν στο Κρεμλίνο στις 18 Μαρτίου, προτάθηκε η αποδοχή της Κριμαίας στη Ρωσική Ομοσπονδία και εγκρίθηκε από το Ρωσικό Συνταγματικό Δικαστήριο και τη Δούμα (Toal, 2017, p. 222). Η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία το 2014 προκάλεσε την μεγαλύτερη κρίση ασφαλείας στην Ευρώπη από την πτώση του κομμουνισμού. Η ρωσική προσάρτηση της Κριμαίας αποτέλεσε τη δεύτερη φορά που μια ευρωπαϊκή χώρα προσαρτούσε περιοχή άλλης μεταπολεμικά, μετά την προσάρτηση του Ναγκόρνο-Καραμπάχ από την Αρμενία (Toal, 2017, p. 19). Ο Χάρτης 4 στο Παράρτημα Α δείχνει τα νέα σύνορα στην περιοχή, σύμφωνα με τις ρωσικές αξιώσεις μετά την προσάρτηση της Κριμαίας (Biersack & O'Lear, 2014, p. 259).

Η διανομή ρωσικών διαβατηρίων στην Κριμαία άρχισε στις 18 Μαρτίου 2014, σε μεγάλη κλίμακα. Μόνο εκείνο το μήνα, περισσότερο από ένα εκατομμύριο κάτοικοι της Κριμαίας απέκτησαν ρωσικό διαβατήριο, με τους περισσότερους από αυτούς να δείχνουν να το εκτιμούν. Μολονότι οι ρωσικές αρχές δεν έδωσαν δημοσιότητα στο εγχείρημα, η διαπροσωπική επαφή και το διαδίκτυο διέσπειραν την πληροφορία. Η διανομή διαβατηρίων βοήθησε στη διατήρηση του νέου καθεστώτος στην Κριμαία μέσω του πληθυσμιακού ελέγχου, της απομάκρυνσης των διαφωνούντων και τη νομιμοποίηση των ρωσικών αιτιάσεων σχετικά με τον πληθυσμό της περιοχής (Wrighton, 2018, p. 284).

Η ρωσική προσάρτηση της Κριμαίας είναι ένα παράδειγμα στρατηγικής *fait accompli*, η οποία λόγω της δημιουργίας τετελεσμένων είναι επικίνδυνη και εμπίπτει στην ιδέα των γκρίζων ζωνών. Δημιουργεί γρήγορη αλλαγή του *status quo* και ελαττώνει τις πιθανότητες αντίδρασης από τον αντίπαλο. Για να πετύχει την αλλαγή της προϋπάρχουσας τάξης στην Κριμαία, η Ρωσία επέλεξε να μην αντιπαρατεθεί με το ΝΑΤΟ. Εφαρμόζοντας δράσεις που είχαν ως αποτέλεσμα πολύ μικρές απώλειες και ζημιές, η

Ρωσία μετέφερε την ευθύνη της κλιμάκωσης της κρίσης στο NATO. Η ρωσική ηγεσία σωστά εκτίμησε ότι το NATO θα ήταν είτε ανήμπορο είτε απρόθυμο να αναλάβει την πολιτική απόφαση να αυξήσει την ένταση και να εκκινήσει συμβατικό πόλεμο. Οι ρωσικές δράσεις ήταν ταχείες και οι ηγέτες της ΕΕ και του NATO ήταν απροετοίμαστοι να κινηθούν γρήγορα, κυρίως επειδή για αρκετό διάστημα παρέμενε αβέβαιη η πραγματική αιτία των γεγονότων (Wirtz, 2017, p. 108; Saunders, 2015).

3.4 Κύρια Ευρήματα

Στην Κριμαία και την περιοχή του Ντονμπάς, μεγάλο μέρος του πληθυσμού αυτοπροσδιορίζονται εθνικά Ρώσοι, ενώ η Κριμαία είναι υψηλής στρατηγικής αξίας για τη Ρωσία. Η Ρωσία επιθυμεί να υλοποιήσει την ιδέα του «Ρωσικού Κόσμου», η οποία είναι η πραγμάτωση μιας σφαίρας επιρροής που θα περιλαμβάνει χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης με τις οποίες έχει κοινό πολιτισμό και ιστορία. Η πολιτική θεωρία και οι πράξεις της Ρωσίας επιδιώκουν τη φυσική της εξάπλωση σε βάρος των γειτόνων της, για την αποκατάσταση της δύναμής της στην Ευρασία. Στην περίπτωση της Κριμαίας, το NATO, η ΕΕ και η Ουκρανία δεν αντέδρασαν, κυρίως διότι βρέθηκαν απροετοίμαστες μπροστά στις γρήγορες και κεκαλυμμένες ρωσικές ενέργειες. Στο επόμενο Κεφάλαιο θα απαντηθούν τα δύο πρώτα ερευνητικά ερωτήματα και θα παρουσιαστεί η περίπτωση του υβριδικού πολέμου στην Ανατολική Ουκρανία.

Κεφάλαιο 4: Εφαρμογή του Υβριδικού Πολέμου

Σε αυτό το Κεφάλαιο θα αναλυθούν οι λόγοι της ρωσικής επέμβασης στην Κριμαία και οι τρόποι εφαρμογής των υβριδικών στοιχείων, ενώ θα γίνει αναφορά και στη σύγκρουση στο Ντονμπάς. Στην πρώτη ενότητα θα καταγραφούν οι κυριότεροι λόγοι της ρωσικής ανάμειξης στην Κριμαία και θα απαντηθεί το πρώτο ερευνητικό ερώτημα. Στην επόμενη ενότητα θα απαντηθεί το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα σχετικά με τους τρόπους που η Ρωσία ενέπλεξε τα κοινώς αποδεκτά υβριδικά στοιχεία στην Κριμαία. Στην τρίτη ενότητα θα συνδεθεί η περίπτωση της Κριμαίας με την Ανατολική Ουκρανία, ώστε να εντοπιστούν οι σημαντικότερες ομοιότητες και διαφορές. Στο τέλος του Κεφαλαίου θα παρουσιαστούν τα κυριότερα ευρήματα.

4.1 Αίτια

Η ρωσική επέμβαση στην Ουκρανία και η προσάρτηση της Κριμαίας είναι αποτέλεσμα διαφόρων κινήτρων, ανησυχιών και επιδιώξεων από την πλευρά της Ρωσίας. Πρώτο, είναι η συνεχής εισβολή της Δύσης στην ιστορική σφαίρα επιρροής της Ρωσίας, με την επέκταση της ΕΕ και του ΝΑΤΟ. Δεύτερο, είναι οι ανησυχίες και η αίσθηση καταδίωξης που έχει η Ρωσία για την άμυνα και την ασφάλειά της, που είναι αποτέλεσμα της δραστηκής μείωσης της επιρροής της από παγκόσμια σε περιφερειακή δύναμη. Τρίτο, είναι η ιστορική μνήμη της αυτοκρατορικής Ρωσίας που εξουσίαζε τεράστιες εκτάσεις στην Ασία και την Ευρώπη. Τέταρτο, είναι η επιθυμία της να διατηρήσει την επιρροή της στα κράτη του εγγύς περιβάλλοντός της και να ενδυναμώσει τη νέα Ευρασιατική Οικονομική Ένωση. Πέμπτο, είναι η στρατηγική αξία του Στόλου της Μαύρης Θάλασσας ως μια διαρκή απειλή για τα Δαρδανέλια, το Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο. Έκτο, είναι ο σκοπός να υπερασπίσει τους εθνικά Ρώσους και τους ρωσόφωνους στις πρώην Σοβιετικές δημοκρατίες. Τέλος, είναι η απόρροια της πολιτικής επιμονής του Προέδρου Πούτιν να παραμείνει στην εξουσία (USASOC, 2015, p. 36).

Ο κορυφαίος στρατηγιστής Τζον Μιερσχάιμερ (John Mearsheimer) υποστηρίζει ότι η αιτία του προβλήματος είναι η τριπλή Δυτική πολιτική της επέκτασης του ΝΑΤΟ, της επεμβατικότητας της ΕΕ και της προαγωγής της δημοκρατίας, τα οποία θέτουν άμεση

απειλή ασφαλείας για τα εθνικά συμφέροντα της Ρωσίας. Για τη διοίκηση του Προέδρου Πούτιν, η παράνομη ανατροπή του φιλορώσου νόμιμα εκλεγμένου Προέδρου της Ουκρανίας ήταν το αποφασιστικό σημείο. Η Ρωσία απάντησε με την αρπαγή της Κριμαίας, στην οποία φοβόταν ότι το NATO θα εγκαθιστούσε ναυτική βάση. Η αντίδραση αυτή της Ρωσίας δεν θα έπρεπε να εκπλήξει τη Δύση, καθώς η τελευταία κινούνταν στην περιφέρεια της Ρωσίας και έθετε σε κίνδυνο τα στρατηγικά συμφέροντά της, κάτι το οποίο ο Πρόεδρος Πούτιν επανέλαβε κατηγορηματικά (Mearsheimer, 2014, pp. 77, 80-81).

Ειδικά μετά την Πορτοκαλί Επανάσταση του 2004, η Ρωσία εξέλαβε τις επιτυχημένες λαϊκές επαναστάσεις κατά των καταπιεστικών καθεστώτων στις γειτονικές χώρες ως επικίνδυνο σημάδι και για το δικό της καθεστώς. Ο Πρόεδρος Πούτιν ήταν πεπεισμένος ότι το NATO ήθελε να ωθήσει τις πρώην Σοβιετικές δημοκρατίες μακριά από τη Ρωσία, ώστε στο τέλος να την περικυκλώσει (Lyne, 2015, pp. 7-8). Σύμφωνα με τον κορυφαίο σύγχρονο διπλωματικό συντάκτη Τιμ Μάρσαλ (Tim Marshall), ο πρώτος κανόνας στη διπλωματία είναι ότι όταν μια μεγάλη δύναμη αντιμετωπίζει υπαρξιακή απειλή θα καταφύγει στη χρήση βίας, το οποίο έπραξε η Ρωσία ως αντίβαρο για την προσέλευση της Ουκρανίας στη δυτική σφαίρα επιρροής (Marshall, 2005, p. 49).

Ο επεκτατισμός του NATO ενέτεινε την αντίθεση ανάμεσα στη Ρωσία και το NATO. Οι Ρώσοι ηγέτες δεν εκλαμβάνουν το NATO ως μια καλόπιστη δύναμη ασφαλείας, αλλά ως ένα διαρκή κίνδυνο για την ύπαρξη της Ρωσίας. Η εξάπλωση του NATO θεωρείται σαν το σχηματισμό μιας μη φιλικής σφαίρας επιρροής που εισβάλλει στα ρωσικά σύνορα. Από τις παρατηρήσεις του Προέδρου Πούτιν συνάγεται πως θεωρεί ότι οι ΗΠΑ βοηθούσαν και υποστήριζαν τον Ουκρανικό εθνικισμό ως εργαλείο για την αμφισβήτηση των ρωσικών συμφερόντων στην Ουκρανία (Toal, 2017, pp. 21-22, 27, 219).

Ο Μιερσχάιμερ διατυπώνει ακόμα την άποψη ότι οι ίδιοι οι Ρώσοι πρέπει να καθορίζουν τι αποτελεί απειλή για τη χώρα τους και όχι η Δύση. Διατείνει ότι ο Πρόεδρος Πούτιν δεν έχει παράλογη σκέψη, αλλά είναι ένας κορυφαίος πολιτικός που θα έπρεπε να τυγχάνει ανάλογης αναγνώρισης στις διεθνείς σχέσεις. Επίσης, γράφει ότι οι πράξεις της Ρωσίας στην Ουκρανία δεν ήταν επιθετικές, αλλά ήταν αντιδράσεις χώρας ευρισκόμενης σε κατάσταση άμυνας. Επομένως, με αυτή τη λογική, η Ρωσία στην

Κριμαία συμπεριφέρθηκε αμυντικά, καθώς διακατεχόταν από τον στοιχειώδη φόβο μιας χερσαίας εισβολής (Mearsheimer, 2014, p. 88).

Τα πραγματικά όμως γεγονότα της ρωσικής ανάμειξης καταδεικνύουν την ύπαρξη περισσότερων κινήτρων εκτός από τον φόβο. Η επέμβαση της Ρωσίας συνδέεται με πληθυσμούς και τοποθεσίες, καθόσον η Ρωσία ήταν στενά συνδεδεμένη με τους ντόπιους και τους «συμπατριώτες» της στην Κριμαία, τους οποίους θεωρούσε ότι βρίσκονται υπό καθεστώς βίας. Σύμφωνα με αυτή την εξήγηση, η Ρωσία έσωσε τους «εθνικά Ρώσους» πράττοντας λιγότερο από φόβο και περισσότερο από αισθήματα ηθικής αναμειγμένα με ασφάλεια, φροντίδα και αξιοπρέπεια. Η πεποίθηση ότι προστάτευσε Ρώσους ήταν πολύ σημαντική για τη νομιμοποίηση του αφηγήματος που διαδόθηκε από τη Ρωσία. Το επίσημο αφήγημα έλεγε ότι οι κάτοικοι της Κριμαίας διαχωρίστηκαν από την Ουκρανία νόμιμα και τελικά, αιτήθηκαν και κέρδισαν την ενσωμάτωσή τους στη Ρωσική Ομοσπονδία (Biersack & O'Lear, 2014, p. 252; Toal, 2017, p. 32; Marshall, 2015, p. 50; Λυγερός & Δημόπουλος, 2022, σελ. 38, 53).

Αρκετοί μελετητές στη Δύση θεωρούν ότι το ρωσικό αφήγημα για το πραξικόπημα και το νεοφασισμό που τρομοκρατούσε τους εθνικά Ρώσους και τους ρωσόφωνους στην Ουκρανία είχε διογκωθεί υπερβολικά και ήταν κατασκευασμένο χωρίς αποδείξεις, καθώς και ότι χρησίμευσε για να επεξηγήσει την ρωσική εδαφική επιθετικότητα (Toal, 2017, p. 288). Επίσης, όπως συνέβη και με τις «χρωματιστές επαναστάσεις» στις αρχές της δεκαετίας του 2000, η απειλή του NATO στα ρωσικά σύνορα διογκώθηκε. Ο παράγοντας ασφαλείας για την Κριμαία συνδέθηκε με την ιστορική αξία που είχε η χερσόνησος για τη Ρωσία. Ακόμα, το ζήτημα της Κριμαίας είχε γεωπολιτική αξία, σχετική με την πρόσβαση της Ρωσίας στη Μαύρη Θάλασσα (Pearce & Yuchshenko, 2018, p. 98). Όμως, ο ιστορικός και εμβληματικός χαρακτήρας της ύπαρξης του Στόλου της Μαύρης Θάλασσας συχνά παραλείφτηκε. Η υπεράσπιση του Στόλου από την Ουκρανική επιθετικότητα κατείχε ένα μικρό μόνο κομμάτι στο επίσημο αφήγημα υπεράσπισης των Ρώσων. Στην πραγματικότητα, το στρατιωτικό προσωπικό του Στόλου συνεισέφερε στις κατασχέσεις Ουκρανικών πλοίων και στρατιωτικών εγκαταστάσεων (Biersack & O'Lear, 2014, pp. 256-257).

Γεωγραφικά, δυτικά της Ρωσίας υπάρχουν τεράστιες ανοικτές πεδιάδες που δεν προσφέρονται για ασφαλή φυσικά σύνορα, ενώ το λιμάνι της Σεβαστούπολης είναι από

τα ελάχιστα που δεν παγώνουν το χειμώνα. Επομένως, όταν η Ουκρανία επιχείρησε να εισέλθει στο ΝΑΤΟ, η Ρωσία επέλεξε να εισβάλει στην πρώτη συνυπολογίζοντας και τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά (Marshall, 2015, p. 13). Ένα ακόμα συχνά παραλειπόμενο κίνητρο αφορά στην οικονομική και ενεργειακή ασφάλεια. Η σύγκρουση στην Ανατολική Ουκρανία και η προσάρτηση της Κριμαίας, αφαίρεσαν τις ικανότητες της κυβέρνησης να έχει οικονομική ωφέλεια από αυτές τις περιοχές (βλ. Χάρτη 5, Παράρτημα Α). Η Ρωσία εξέλαβε τη στροφή της Ουκρανίας προς τη Δύση και ως αλλαγή στο ενεργειακό πεδίο της Ευρώπης. Οι ρωσικές προσπάθειες να ακυρώσουν τις ουκρανικές στρατηγικές για ενεργειακή αυτονομία, καθώς και να αποκλείσουν το Κίεβο από τις επαφές με την Ευρώπη, είχαν αποτέλεσμα για τα ρωσικά γεωπολιτικά ενδιαφέροντα και εγγυήθηκαν τη συνέχιση της ενεργειακής εξάρτησης της Ευρώπης και τη ρωσική ενεργειακή κυριαρχία στην ευρωπαϊκή αγορά φυσικού αερίου (Keyour & Hendla, 2019, pp. 156-159).

Ο Αμερικανός Πρόεδρος Μπαράκ Ομπάμα (Barack Obama) εξέφρασε μια διαφορετική άποψη. Υποστήριξε ότι ο Πρόεδρος Πούτιν συμπεριφέρθηκε στην Ουκρανία σαν να επρόκειτο για ένα πελατειακό κράτος που ήταν έτοιμο να εγκαταλείψει τη ρωσική σφαίρα επιρροής και ότι η Ρωσία είχε πραγματικά μεγάλα εθνικά συμφέροντα στην περιοχή. Ο Πρόεδρος Ομπάμα αναγνώρισε επίσης τη σημασία της γεωπολιτικής θέσης της Ουκρανίας και ότι η τελευταία θα μπορούσε εύκολα να τεθεί υπό το στρατιωτικό έλεγχο της Ρωσίας. Όμως, δεν εξέλαβε τις ρωσικές πράξεις ως επιτυχημένη επίδειξη δύναμης. Είδε την επιλογή του Προέδρου Πούτιν να διαλέξει στρατιωτική δράση στην Ουκρανία ως ένδειξη τρωτότητας και απώλειας ελέγχου. Ο Πρόεδρος Ομπάμα σημείωσε ότι επειδή η Ρωσία επέλεξε τη χρήση βίαιων μέσων και την εισβολή σε χώρα του εγγύς περιβάλλοντός της, πρακτικά κατέστρεψε την ήπια δύναμη που χρειαζόταν για τη δημιουργία μιας σφαίρας επιρροής στην υπόψη περιοχή (Toal, 2017, pp. 296-297).

4.2 Εκτέλεση

Από την εφαρμογή των στοιχείων του ρωσικού υβριδικού πολέμου το συστατικό της έκπληξης ανακύπτει από τον τρόπο με τον οποίο οι ένοπλες δυνάμεις συνδυάστηκαν με τα λοιπά μέσα και όχι από μια ραγδαία αλλαγή του τρόπου χρησιμοποίησης των τακτικών

δυνάμεων. Η Ρωσία ενσωμάτωσε το στρατιωτικό στοιχείο στα υπόλοιπα μέσα άσκησης πίεσης και πέτυχε μια ομαλή μετάβαση στη νέα κατάσταση πραγμάτων. Η διαχείριση αυτής της μετάβασης και η πειθαρχία στη διαχείριση της κρίσης ήταν κρίσιμοι παράγοντες της όλης επιχείρησης. Η επιτυχία στην Κριμαία επήλθε κυρίως από την κατάλληλη μίξη στρατιωτικού και πληροφοριακού τύπου πολέμου (Giles, 2015, p. 46).

Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν κριτικές όπως του Ρώσου αμυντικού αναλυτή Ρουσλάν Πουχόβ (Ruslan Pukhov), ο οποίος υποστηρίζει ότι δεν υπάρχουν αποδείξεις ότι η Ρωσία χρησιμοποίησε πληροφοριακό πόλεμο ή κυβερνοπόλεμο στην Κριμαία. Αιτιολογεί γράφοντας ότι η κατάσταση του ουκρανικού στρατού ήταν τόσο κακή που δεν χρειαζόταν διεξαγωγή κυβερνοπολέμου. Επίσης, δεν χρειάστηκαν πληροφοριακές επιχειρήσεις διότι πάρα πολλοί από τους ντόπιους θεωρούσαν ότι η Κριμαία έπρεπε να είναι ρωσική. Επομένως, καταλήγει ότι η Ρωσία δεν χρησιμοποίησε κάποιο νέο στυλ πολέμου, εκτός μια μοντέρνα εφαρμογή γνωστών μεθόδων (Pukhov, 2015). Επιπρόσθετα, υπάρχουν γνώμες ότι ο ρωσικός έλεγχος και διοίκηση κατά την επιχείρηση στην Κριμαία δεν ήταν καλός, οι μέθοδοι εξαπάτησης ήταν αναποτελεσματικές και ότι οι ρωσικές ενέργειες στην πραγματικότητα προκάλεσαν περισσότερο φόβο από όσο θα έπρεπε (Freedman, 2014, p. 11).

Οι δράσεις της Ρωσίας στην Ουκρανία συνέβησαν υπό συγκεκριμένες συνθήκες οι οποίες όρισαν τις στρατηγικές επιλογές της επιχείρησης. Οι πιο σημαντικές συνθήκες ήταν η πλεονεκτική για τη Ρωσία εθνική σύσταση του πληθυσμού της Κριμαίας, η απόστασή τους από τη νέα κυβέρνηση στο Κίεβο, η γενικότερη εύθραυστη πολιτική κατάσταση στην Ουκρανία, η παρουσία του Στόλου της Μαύρης Θάλασσας και η διστακτικότητα των ουκρανικών ενόπλων δυνάμεων να πολεμήσουν (Popescu, 2015, p. 2; Renz, 2016, p. 7). Οι επόμενες παράγραφοι δίνουν μια σύντομη ανάλυση των υβριδικών στοιχείων που εφαρμόστηκαν στην Κριμαία.

Αρχίζοντας με τη χρήση δύναμης και βίας, τα «μικρά πράσινα ανθρωπάκια» ή «ευγενικοί άνθρωποι», ήταν ρωσικές ειδικές δυνάμεις και ειδικότερα Σπέτσναζ (Spetsnaz) και στρατεύματα της 810 Ανεξάρτητης Ταξιαρχίας Ναυτικού Πεζικού, χωρίς ορατά διακριτικά. Το 2015 ο Πρόεδρος Πούτιν αναγνώρισε ότι οι ρωσικές ένοπλες δυνάμεις υποστήριζαν τις τοπικές δυνάμεις αυτοάμυνας. Μονάδες μυστικών ειδικών δυνάμεων χρησιμοποιήθηκαν για να αναλάβουν τον έλεγχο κυβερνητικών κτιρίων και κρίσιμων

υποδομών και να προμηθεύσουν τους αυτονομιστές με όπλα, ενόσω η ρωσική κυβέρνηση επαναλάμβανε τη διαβεβαίωσή της ότι δεν υπήρχε ρωσική ανάμειξη. Οι ειδικές δυνάμεις υποστηρίχτηκαν από μονάδες της τοπικής αστυνομίας και βαριά οπλισμένες ομάδες αυτοάμυνας, που ήταν ενδεδυμένες με πολιτικού και στρατιωτικού τύπου ρουχισμό (Galeotti, 2016a, p. 284).

Η κάλυψη των δράσεων των ρωσικών ενόπλων δυνάμεων ήταν βασική για τρεις λόγους. Πρώτο, η Ρωσία ήθελε να εμπλέξει λίγα στρατιωτικά μέσα και να πετύχει μόνιμα αποτελέσματα με όσο το δυνατό λιγότερη βία. Δεύτερο, η Ρωσία επιδίωξε να χρησιμοποιήσει την αβεβαιότητα για να αρνηθεί πειστικά τη συμμετοχή της αλλά και για να αποτρέψει σε κάποιο βαθμό την αντίσταση των Ουκρανών και της διεθνούς κοινότητας. Τρίτο, η Ρωσία επιζήτησε να επωφεληθεί από τα πολιτικά πλεονεκτήματα της έμμεσης δράσης διαμέσου μη κρατικών αντιπροσώπων, κρατώντας το πολιτικό κόστος όσο το δυνατό χαμηλότερα (Schmid, 2019, p. 8).

Οι ρωσικές τακτικές υποστηριζόντουσαν επίσης από βίαιες δράσεις παραστρατιωτικών ομάδων. Ρώσοι εθνικιστές, ομάδες μοτοσικλετιστών, ακόμα και συμμορίες, συμμετείχαν σε επιχειρήσεις παρενόχλησης και σαμποτάζ. Ακόμα, η λογοκρισία, η παράνομη εκδίωξη δημοσιογράφων και η κακομεταχείρισή τους από την Ομοσπονδιακή Υπηρεσία Ασφαλείας της Ρωσικής Ομοσπονδίας (Federal'naya Sluzhba Bezopasnosti - FSB), ήταν από τις πιο συχνές πράξεις καταπίεσης των ελευθεριών. Τοπικοί και διεθνείς ανταποκριτές που μετέδιδαν από την Κριμαία δέχτηκαν επιθέσεις, συνελήφθησαν, φυλακίστηκαν και τους αφαιρέθηκε ο εξοπλισμός (Coynash & Charron, 2019, p. 29; Rusnakova, 2017, p. 368).

Συνεχίζοντας με τις πληροφοριακές επιχειρήσεις, αυτές διεξάγονταν από τα μέσα ενημέρωσης και τη λαϊκή υποστήριξη στο ρωσικό αφήγημα. Ο πληροφοριακός πόλεμος ήταν ένα πολύ σημαντικό στοιχείο του επιτυχημένου για τη Ρωσία αποτελέσματος στην Κριμαία. Η ευρεία εκμετάλλευση των μέσων ενημέρωσης διαστρέβλωνε τις γραμμές μεταξύ της πραγματικότητας και της απάτης, διαμορφώνοντας μια εναλλακτική πραγματικότητα για εκείνους που πίστευαν στο ρωσικό αφήγημα. Οι ρωσικές στρατηγικές πληροφοριακές επιχειρήσεις στην Ουκρανία προσπάθησαν να εκμεταλλευτούν τις προϋπάρχουσες κοινωνικές αδυναμίες, την εύθραυστη δημόσια διοίκηση και τους αδύναμους κρατικούς θεσμούς. Επίσης, πέτυχαν να αποδυναμώσουν

την εξουσία της ουκρανικής κυβέρνησης, να ελέγξουν και να διαμορφώσουν την κοινή γνώμη (Wither, 2016, p. 77). Οι υβριδικές πληροφοριακές επιχειρήσεις είχαν χωριστή εφαρμογή από τις συνήθεις στρατιωτικές ψυχολογικές επιχειρήσεις που στόχευαν να κάμψουν τη θέληση των Ουκρανών να πολεμήσουν (Bērziņš et al., 2014; Sawa-Czajka, 2014, pp. 27-29).

Το πιο σημαντικό χαρακτηριστικό του ρωσικού πληροφοριακού πολέμου ήταν ο αντανάκλαστικός έλεγχος μέσω της ρωσόφωνης πλειοψηφίας και των υποστηρικτών της. Οι μέθοδοι περιλάμβαναν εκβιασμό, εξαπάτηση και παραπληροφόρηση, με σκοπό να παρεισφρήσουν στη διαδικασία λήψης απόφασης του αντιπάλου με τρόπο πλεονεκτικό για τη ρωσική πολιτική. Ο στόχος του πληροφοριακού πολέμου στην Κριμαία ήταν η κεκαλυμμένη εξαπάτηση και πειθώ της ρωσόφωνης πλειοψηφίας χωρίς αντίσταση ή χρήση βίας, ώστε να ανακαλέσει από τη βαθύτερη μνήμη τα φιλορωσικά της αισθήματα και να επικυρώσει το αποκαλούμενο δημοψήφισμα. Οι ρωσικές δυνάμεις ανέλαβαν επιτυχώς τον έλεγχο της τηλεόρασης, του ραδιοφώνου και του διαδικτύου και απομόνωσαν την Κριμαία από την εξωτερική πληροφόρηση. Ως αποτέλεσμα, η ενημέρωση της κοινής γνώμης για τα γεγονότα που συνέβαιναν στην υπόλοιπη χώρα καθοριζόταν αποκλειστικά από τη Ρωσία. Άλλο παράδειγμα αποτελεί η έντονη δράση των φιλορωσικών διαδικτυακών τρολς (internet trolls), με διαχεόμενη παραπληροφόρηση σε ιστολόγια (blogs), ιστοσελίδες και μέσα κοινωνικής δικτύωσης, είτε σε δημόσιες και διαπροσωπικές συζητήσεις, είτε μέσω ενημέρωσης από επίσημες ρωσικές πηγές (Rusnakova, 2017, pp. 359-360; Giles, 2015, p. 47).

Παραδεχόμενος την επιτυχία των ρωσικών πληροφοριακών επιχειρήσεων στην Κριμαία, ο Διοικητής των ΝΑΤΟικών δυνάμεων στην Ευρώπη Στρατηγός Φίλιπ Μπρίντλοβ (Philip Breedlove) δήλωσε σχετικά ότι αποτέλεσε την πιο γρήγορη και αποτελεσματική ενέργεια στην ιστορία του πληροφοριακού πολέμου. Επιπρόσθετα, αναλυτές επισήμαναν ότι ο ρωσικός πληροφοριακός πόλεμος θα μπορούσε να δημιουργήσει σοβαρές απειλές κατά της Δύσης (Renz, 2016, p. 8). Στην Κριμαία, η ρωσική εκστρατεία παραπληροφόρησης θάμπωσε την πραγματική κατάσταση, έτσι ώστε το Κρεμλίνο να μπορεί να απορρίπτει με μεγάλη αξιοπιστία τις κατηγορίες της Δύσης, να εξαπατεί τη διεθνή κοινότητα και να κερδίζει χρόνο. Όμως, στην περίπτωση της Ανατολικής Ουκρανίας μετέπειτα, η μη αποδοχή της ρωσικής εμπλοκής έχασε την αξιοπιστία της (Bērziņš et al., 2014).

Ο κυβερνοπόλεμος, ως στοιχείο – κλειδί του υβριδικού πολέμου, είχε σημαντικό κομμάτι στην επίθεση κατά της ΝΑΤΟικής στρατηγικής αποτροπής. Οι κυβερνοεπιθέσεις μεγάλωναν τον αποπροσανατολισμό και την αβεβαιότητα στη ΝΑΤΟική διοίκηση και έλεγχο. Όπως αναφέρθηκε σε συνεντεύξεις τύπου, χιλιάδες κυβερνοεπιθέσεις διαφόρων μορφών διενεργήθηκαν εναντίον του Κιέβου, της Πολωνίας, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και κατά ΝΑΤΟικών ιστοσελίδων. Η Ρωσία απέτρεψε τους πολιτικούς και στρατιωτικούς ηγέτες του ΝΑΤΟ και της Ουκρανίας από τον σχηματισμό μιας ακριβούς εκτίμησης των γεγονότων στην Κριμαία και κέρδισε πολύτιμο χρόνο για να παγιώσει μια νέα κατάσταση η οποία θα μπορούσε να αντιστραφεί μόνο με πολύ μεγάλη προσπάθεια (Wirtz, 2017, p. 108).

Οι κυβερνοεπιχειρήσεις στην Κριμαία αποτέλεσαν μέρος του ευρύτερου κυβερνοπολέμου κατά της Ουκρανίας. Αναφορές από την αμερικάνικη εταιρεία κυβερνοασφάλειας *FireEye* αναφέρουν ότι μετά την προσάρτηση της Κριμαίας, περισσότερα από 30 εκατομμύρια μηνύματα στάλθηκαν από μολυσμένους υπολογιστές, επιτρέποντας στους χάκερς να πάρουν τον απομακρυσμένο έλεγχό τους. Τον Μάρτιο 2014 σημειώθηκε αύξηση των κυβερνοεπιθέσεων από τη ρωσική επικράτεια κατά 40%, ενώ όπως και το 2008 στη Γεωργία, οι τηλεφωνικές γραμμές, το διαδίκτυο και οι υπηρεσίες κινητής τηλεφωνίας σχεδόν καταστράφηκαν (Rusnakova, 2017, pp. 361-362; Giles, 2015, p. 45).

Παρά το ότι ο κυβερνοπόλεμος δεν εφαρμόστηκε σε τόσο μεγάλη κλίμακα όσο ο πληροφοριακός πόλεμος, ο πρώτος βοήθησε στην υλοποίηση του δεύτερου. Η διαδικτυακή ρωσική εισβολή συνδέεται άμεσα με τον επηρεασμό της διαδικασίας λήψης απόφασης των Ουκρανών. Αυτό αντανakλά την ολιστική προσέγγιση του ρωσικού πληροφοριακού πολέμου, όπου ο κυβερνοπόλεμος δεν αποτελεί μια ξεχωριστή κατηγορία, αλλά είναι ενσωματωμένος μαζί με άλλα μέσα στον πληροφοριακό πόλεμο (USASOC, 2015, p. 46).

Σχετικά με τις ψυχολογικές επιχειρήσεις και την προπαγάνδα, πολλές από τις τεχνικές που χρησιμοποίησε η Ρωσία ανατρέχουν στη σοβιετική περίοδο και τη χρήση της «μασκιρόβκα» (*maskirovka*), ή «δόγμα στρατιωτικής παραπλάνησης». Οι εξελίξεις στους υπολογιστές επέκτειναν σημαντικά το εύρος της παραπλάνησης και της

εξαπάτησης, με τη χρήση μαζικής προπαγάνδας και διαστρέβλωσης μέσα από τα σύγχρονα μέσα επικοινωνίας. Η παραπλάνηση εφαρμόστηκε για να αναπτυχθεί εσωτερική υποστήριξη στη Ρωσία και για να διεξαχθεί ο πληροφοριακός πόλεμος εναντίον της Ουκρανίας και της Δύσης (Wither, 2016, pp. 81-82).

Το καλύτερο παράδειγμα ψυχολογικών επιχειρήσεων στην Κριμαία ήταν η προσπάθεια δικαιολόγησης της ρωσικής εισβολής, μέσω της αφαίρεσης του πλαισίου της νομιμότητας από το στάτους της ουκρανικής κυβέρνησης. Οι ρωσικές ψυχολογικές επιχειρήσεις επέλεξαν την υπόθεση του υποστηριζόμενου από τη Δύση ναζισμού που απειλούσε την Κριμαία, όπως ανέφερε ο ίδιος ο Πρόεδρος Πούτιν. Η ρωσική προπαγάνδα υπερέβαλε την έννοια του ναζισμού και προέβη σε παραλληλισμούς με τους Ουκρανούς εθνικιστές που είχαν συνεργαστεί με τον Χίτλερ πριν την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας της Ουκρανίας. Με την κατάχρηση του όρου του ναζισμού, ο Πρόεδρος Πούτιν υπενθύμιζε στο ντόπιο πληθυσμό τον ιστορικό φόβο και τις μάχες εναντίον των Ναζί στην Κριμαία το 1941. Η διαδήλωση του «Ευρωμαϊντάν» είχε αναγνωστεί από τη Μόσχα ως παράνομος ξεσηκωμός νεοναζί, που υποχρέωνε τη Ρωσία να υπερασπιστεί τη ρωσική εθνική μειονότητα. Η ρωσική προπαγάνδα υποστήριζε ότι το νέο νεοναζιστικό καθεστώς υποστηριζόταν από τη Δύση και τη διεθνή κοινότητα και ιδιαίτερα από το ΝΑΤΟ και την ΕΕ (Rusnakova, 2017, pp. 362-363).

Σχετικά με τις μυστικές επιχειρήσεις, η FSB συμμετείχε ενεργά στις πληροφοριακές και ψυχολογικές επιχειρήσεις στην Κριμαία, κυρίως για την καταπίεση των αντιφρονούντων. Η επίσημη λειτουργία της FSB ήταν να προσφέρει αντιπληροφορίες στον Στόλο της Μαύρης Θάλασσας. Ο πραγματικός σκοπός της ήταν να προστατεύει τον Στόλο, να αξιολογεί τα πολιτικά, στρατιωτικά και οικονομικά συμβάντα στην Κριμαία και να συνεργάζεται με τους ντόπιους φιλορώσους. Ακόμα, προσέφερε υποστήριξη και διοικητική μέριμνα στους αυτονομιστές και τις φιλορωσικές ομάδες. Οι παραπάνω ενέργειες της FSB είχαν επιβεβαιωθεί από την Υπηρεσία Ασφαλείας της Ουκρανίας (Sluzhba Bezpeky Ukrainy – SBU), από το 2006 (Roslycky, 2011, p. 303).

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, το πολιτικό υβριδικό στοιχείο περιλαμβάνει δράσεις εναντίον της κυβέρνησης, της ηγεσίας και της διπλωματίας της αντιπάλου χώρας. Στην περίπτωση της Κριμαίας αυτό το στοιχείο επηρεάστηκε από την εφαρμογή των υπόλοιπων υβριδικών στοιχείων και κυρίως των πληροφοριακών και ψυχολογικών

επιχειρήσεων, διότι η ουκρανική πολιτική ηγεσία ήταν νέα, αδύναμη και ανοργάνωτη. Σχετικά με την οικονομική και ενεργειακή ασφάλεια, η Ρωσία κρατικοποίησε τις εγκαταστάσεις της ουκρανικής εταιρίας *Chornomornaftogaz* για να έχει οικονομικό όφελος. Επίσης, μερικούς μήνες μετά την προσάρτηση, ξεκίνησε η ανοικοδόμηση ενεργειακών εγκαταστάσεων για την κάλυψη των αναγκών της χερσονήσου. Επιπλέον, εκτός από έδαφος, η Ρωσία κατέλαβε και μια θαλάσσια ζώνη τριπλάσια από το μέγεθος της Κριμαίας. Με αυτό τον τρόπο επέκτεινε τα θαλάσσια σύνορά της, απέκτησε κυριαρχικά δικαιώματα σε μεγάλα αποθέματα πετρελαίου και φυσικού αερίου και σταμάτησε τα ουκρανικά σχέδια για ενεργειακή ανεξαρτησία (Rusnakova, 2017, p. 369).

4.3 Ντονμπάς

Η ρωσική εμπλοκή στην Κριμαία ήταν αποτελεσματική, αλλά, αντίθετα, το σχέδιο της «Νέας Ρωσίας» στη Νοτιοανατολική Ουκρανία ήταν προβληματικό από την αρχή. Η περίπτωση της Κριμαίας είχε ορισμένα εγγενή πλεονεκτήματα. Οι Ρώσοι ήταν συναισθηματικά στενά δεμένοι μαζί της ως μια σημαντική και ευλογημένη τοποθεσία στη ρωσική ιστορία και ως ένα αξιόλογο εξοχικό θέρετρο. Η χερσόνησος είναι επίσης φυσικά αποκομμένη από την υπόλοιπη Ουκρανία, ενώ οι εθνικά Ρώσοι είναι πλειοψηφία. Επίσης, φιλοξενούσε σημαντικές ρωσικές στρατιωτικές βάσεις με χιλιάδες Ρώσους στρατιωτικούς. Αντίθετα, η Νοτιοανατολική Ουκρανία είναι πολύ μεγαλύτερη και δεν έχει φυσικό γεωγραφικό διαχωρισμό από την υπόλοιπη χώρα. Αρκετές περιοχές συνορεύουν με τη Ρωσία και άλλες, όπως η Οδησσός, βρίσκονται μακριά από τα ρωσικά σύνορα. Επιπλέον, οι εθνικά Ρώσοι δεν είναι πλειοψηφία, αν και ορισμένες πόλεις κτίστηκαν κατά τη Σοβιετική περίοδο. Ως αποτέλεσμα των παραπάνω, συνιστούσε ένα πιο δύσκολο επιχειρησιακό περιβάλλον για την εφαρμογή σχεδίου απόσχισης με την υποστήριξη Ρώσων παραστρατιωτικών (Toal, 2017, p. 251; Caliskan, 2019, p. 50).

Ο σκοπός της σύγκρουσης στη Νοτιοανατολική Ουκρανία ήταν να πιέσει την Ουκρανία να αναγνωρίσει τη ρωσική κυριαρχία στην περιοχή. Επομένως, εάν στην περίπτωση της Κριμαίας σκοπός ήταν να παγιωθεί μια νέα κατάσταση, στο Ντονμπάς σκοπός ήταν να διατηρηθεί μια ελεγχόμενη σύγκρουση, καθώς το αρχικό σχέδιο για τη δημιουργία της «Νέας Ρωσίας» απέτυχε. Από τη στιγμή που η εξέγερση

σταθεροποιήθηκε μόνο στην περιοχή του Ντονμπάς και όχι στην υπόλοιπη Νοτιοανατολική Ουκρανία, η Ρωσία σταμάτησε να χρησιμοποιεί τον όρο «Νέα Ρωσία». Κύριος στόχος έγινε πλέον η δημιουργία δομών εξουσίας, με τη βοήθεια των πληροφοριών και της προπαγάνδας. Η Ρωσία σχημάτισε τις λεγόμενες Λαϊκές Δημοκρατίες του Ντονέτσκ και του Λουχάνσκ, ως ρωσικά καθεστώτα που θα ασκούσαν πίεση στην Ουκρανία. Η Ρωσία αρνήθηκε τη συμμετοχή δυνάμεών της στις συγκρούσεις του Ντονμπάς, αλλά η ουκρανική κυβέρνηση και δυτικές πηγές συνέλλεξαν πολλές αποδείξεις για την ύπαρξη τακτικών ρωσικών δυνάμεων, συμβούλων και εκπαιδευτών. Επίσης, σε σύγκριση με την Κριμαία, οι ρωσικές μυστικές υπηρεσίες και οι δυνάμεις ασφαλείας κατείχαν σημαντικότερο ρόλο στο Ντονμπάς (Galeotti, 2016a, p. 285).

Σχετικά με την εξέλιξη των γεγονότων στο Ντονμπάς, μετά τη φυγή του Προέδρου Γιανουκόβιτς από τη χώρα, οι φιλορώσοι υποστηρικτές και παραστρατιωτικοί στη Νοτιοανατολική Ουκρανία ξεσηκώθηκαν. Όμως, εκτός από την είσοδο μερικών ομάδων ατάκτων από τη Ρωσία, οι ρωσικές τακτικές ένοπλες δυνάμεις δεν εισέβαλαν στην περιοχή αλλά ο όγκος τους παρέμεινε μαζεμένος στα σύνορα. Αντίθετα με την Κριμαία, η Ρωσία δεν ενέπλεξε από την αρχή στρατιωτικές δυνάμεις. Οι ρωσικές ένοπλες δυνάμεις που είχαν συσσωρευτεί στα ρωσο-ουκρανικά σύνορα, είχαν την ικανότητα να κινηθούν γρήγορα μέχρι την Υπερδνειστερία. Καθώς η διεθνής πίεση αυξανόταν, ο Πρόεδρος Πούτιν δίστασε να διατάξει επίθεση σε βάθος ώστε να ενώσει την Κριμαία με τη Ρωσία από ξηράς ή να φτάσει πέρα από την Οδησό δημιουργώντας διάδρομο μέχρι την Υπερδνειστερία. Επίσης, η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε στο Ντονμπάς ήταν διαφορετική. Ενώ στην Κριμαία οι τακτικές ρωσικές δυνάμεις και τα «μικρά πράσινα ανθρωπάκια» είχαν από την αρχή τον έλεγχο και τη διοίκηση επί των ντόπιων παραστρατιωτικών, στον Ντονμπάς δεν υπήρχε αρχικά ορατός στρατός. Οι δυτικοί μελετητές θεωρούν τόσο την Κριμαία όσο και το Ντονμπάς περιπτώσεις υβριδικού πολέμου (Schmid, 2019, pp. 9-10; Toal, 2017, p. 264).

Στις πόλεις και τα χωριά υπήρξε βίαιος ξεσηκωμός εναντίον των τοπικών ουκρανικών πολιτικών αρχών από τις πρώην απαγορευμένες φιλορωσικές οργανώσεις, ενισχυμένες από την άφιξη των ρωσικών ομάδων και ενθαρρυμένες από την έκβαση στην Κριμαία. Οι μικρές φιλορωσικές δυνάμεις κατάφεραν αρχικά να πάρουν υπό τον έλεγχό τους μεγάλες περιοχές με πόλεις και χωριά. Αυτό ήταν αποτέλεσμα της υποστήριξης που δέχθηκαν από ένα σημαντικό μέρος του τοπικού πληθυσμού του Ντονμπάς, που έδειχνε

την απογοήτευσή του από τις πολιτικές της ουκρανικής κυβέρνησης. Σύντομα όμως φάνηκαν τα όρια των αυτονομιστών, καθώς απέτυχαν να οργανώσουν τον πληθυσμό σε μαζική ένοπλη άμυνα των περιοχών που κατέλαβαν (Toal, 2017, pp. 252-254).

Η Ουκρανική κυβέρνηση αυτή τη φορά αντέδρασε γρήγορα στη βία και την εξάπλωση των φιλορώσων παραστρατιωτικών. Αυτό ήταν ένα από τα διδάγματα της Κριμαίας, όπου η αδράνεια της νέας τότε ουκρανικής κυβέρνησης είχε οδηγήσει στην προσάρτηση της χερσονήσου σχεδόν χωρίς ένοπλη αντίσταση. Στις 13 Απριλίου 2014 η Ουκρανία κήρυξε την έναρξη της Αντιτρομοκρατικής Επιχείρησης (Anti-Terrorist Operation - ATO) με σκοπό να εκδιώξει τους αυτονομιστές προς την Ανατολή. Η Ουκρανία χρησιμοποίησε ανοικτά τις ένοπλες δυνάμεις της, αλλά ο ουκρανικός στρατός ήταν ανεπαρκώς εκπαιδευμένος και εξοπλισμένος για πόλεμο σε αστικές περιοχές. Η επίθεση των Ουκρανών έκανε χρήση βαρέων όπλων και πυροβολικού στις κατοικημένες περιοχές που είχαν καταλάβει οι επαναστάτες, προκαλώντας πολλά θύματα μεταξύ των αμάχων. Αυτό το γεγονός είχε ως συνέπεια την περαιτέρω αποξένωση της ουκρανικής κυβέρνησης από τους κατοίκους της Ανατολικής Ουκρανίας και τη μείωση της διεθνούς υποστήριξης (Popescu, 2015, p. 2; Toal, 2017, p. 260; Demedziuk, 2017, p. 104).

Η Ρωσία συνέχιζε να τροφοδοτεί τους αυτονομιστές με υλικά, εφόδια και οικονομική βοήθεια, αλλά ακόμα και μετά τα γεγονότα της 02 Μαΐου με τη λεγόμενη «σφαγή της Οδησσού» που προσέφεραν απτή δικαιολογία για επίθεση, η Ρωσία – για άγνωστους λόγους – δεν ανέλαβε δράση. Εκείνη την ημέρα, σκοτώθηκαν συνολικά 90 ουκρανόφιλοι και ρωσόφιλοι πολίτες, ενώ η τοπική αστυνομία δεν έλαβε μέρος. Στο τέλος Ιουλίου 2014 η ουκρανική κυβέρνηση δήλωσε ότι οργάνωνε την πλήρη απελευθέρωση της περιοχής του Ντονέτσκ, καθώς ο ουκρανικός στρατός είχε περικυκλώσει τους αυτονομιστές. Σε αυτό το σημείο, όπου ο Ουκρανικός στρατός κύκλωνε το Σλοβιάνσκ (Sloviansk), η Ρωσία άρχισε να εφοδιάζει τους φιλορώσους παραστρατιωτικούς με βαρύ και σύγχρονο οπλισμό και να τους ενισχύει με τμήματα τακτικών ενόπλων δυνάμεων. Επιπλέον, εκκίνησε τη λεγόμενη «αποστολή ανθρωπιστικής διάσωσης» στην Ανατολική Ουκρανία με μεγάλη κάλυψη από τα μέσα ενημέρωσης, με πολλά φορτηγά φορτωμένα με φαγητό, κουβέρτες και ιατρικές προμήθειες (Wilson, 2014, pp. 130, 140, 221; Toal, 2017, p. 264).

Τους επόμενους μήνες, η συμμετοχή του ρωσικού στρατού στην Ανατολική Ουκρανία έγινε πιο μεγάλη, διότι οι αυτονομιστές δεν μπορούσαν να αντιμετωπίσουν τον

ουκρανικό στρατό. Ως αποτέλεσμα, η σύγκρουση μετατράπηκε από μια εξωτερικώς υποστηριζόμενη επανάσταση σε έναν περιορισμένο πόλεμο μεταξύ της Ουκρανίας και της Ρωσίας, όπου οι αντίπαλοι χρησιμοποίησαν κυρίως συμβατικά στρατιωτικά μέσα (Freedman, 2014, p. 7). Αυτό έγινε ολοφάνερο στις μάχες του Ντεμπάλτσεβο (Debaltseve), του αεροδρομίου του Ντονέτσκ και του Ιλοβάισκ (Ilovaisk), στις οποίες έγινε ευρεία χρήση πυροβολικού και πολλαπλών εκτοξευτών ρουκετών, μη επανδρωμένων αεροχημάτων και ηλεκτρονικού πολέμου (Monaghan, 2016, p. 68). Τον Φεβρουάριο 2015, η συμφωνία «Minsk II» σταθεροποίησε ένα μεγάλο τμήμα του πολεμικού μετώπου. Υπολογίζεται ότι 9.000 άνθρωποι σκοτώθηκαν στις μάχες στην Ανατολική Ουκρανία, ακόμα περισσότεροι τραυματίστηκαν και πάνω από ένα εκατομμύριο εκτοπίστηκαν. Οι εχθροπραξίες συνεχιζόντουσαν με αυξανόμενη ένταση, μέχρι την εισβολή της Ρωσίας στις 24 Φεβρουαρίου 2022 (Toal, 2017, pp. 266-268).

Σημειώνεται ότι από το 2015 η Αμερικάνικη Διοίκηση Ειδικών Επιχειρήσεων έχει παρουσιάσει μια αναλυτική μελέτη του ρωσικού «νέας γενιάς πολέμου» όπως παρουσιάστηκε από τον Γερασίμοβ, για να αναλύσει τις ρωσικές δράσεις στην Κριμαία και την Ανατολική Ουκρανία. Η μελέτη βρήκε ότι οι κεκαλυμμένες επιχειρήσεις από την έναρξη έως την κορύφωση της έντασης και στις δύο περιπτώσεις ήταν όμοιες, αλλά στις επόμενες φάσεις ακολούθησαν διαφορετικά χρονολόγια. Επίσης, από αυτή τη μελέτη γίνεται αντιληπτό ότι η Δύση έχει την ικανότητα κατανόησης των διαφορών μεταξύ των εννοιών του υβριδικού πολέμου και της νέας γενιάς πολέμου. Τέλος, καταλήγει ότι τόσο η Κριμαία όσο και η Ανατολική Ουκρανία συνιστούν περιπτώσεις υβριδικών συγκρούσεων, αν και διαφέρουν κατά πολύ στη βιαιότητα (USASOC, 2015, pp. 49-62).

4.4 Κύρια Ευρήματα

Ακολουθώντας το όραμά της να ξαναγίνει υπερδύναμη, η Ρωσία ακολούθησε διαφορετικούς στόχους και στρατηγικές στην Κριμαία και την Ανατολική Ουκρανία. Όπως σημείωσε ο Γκαλεόττι, η Ρωσία ήθελε να προσαρτήσει την Κριμαία για να δημιουργήσει μια νέα τάξη πραγμάτων στην περιοχή, ενώ σκοπός της στην Ανατολική Ουκρανία ήταν να παράξει ελεγχόμενο χάος και να διατηρεί την Ουκρανία υπό πίεση (Galeotti, 2016a, p. 285; Caliskan, 2019, p. 54). Συνολικά, με την προσάρτηση της

Κριμαίας η Ρωσία επέκτεινε την επιρροή της στη Νότια Ουκρανία, την Αζοφική Θάλασσα, τις Βόρειες περιοχές της Μαύρης Θάλασσας και τον Καύκασο. Επιπλέον, η κατοχή της Κριμαίας θωρακίζει το ρωσικό κέντρο ενέργειας και εμπορίου Νοβοροσίσκ (Novorossiysk) και περιορίζει την προβολή στρατιωτικής δύναμης, καθώς και την ενεργειακή και εμπορική ανάπτυξη της Ουκρανίας. Ακόμα, με την υποστήριξη των αυτονομιστικών ομάδων στην Ανατολική Ουκρανία, η Ρωσία επιδίωξε να χειραγωγήσει την ουκρανική εσωτερική και εξωτερική πολιτική και να αποτρέψει την εισδοχή της χώρας στο NATO (Gardner, 2016, p. 491). Στο επόμενο Κεφάλαιο θα απαντηθεί το τρίτο ερευνητικό ερώτημα και θα παρατεθούν οι κυριότερες διεθνείς αντιδράσεις.

Κεφάλαιο 5: Επιπτώσεις

Σε αυτό το Κεφάλαιο θα απαντηθεί το τρίτο ερευνητικό ερώτημα σχετικά με τις επιπτώσεις που είχε η προσάρτηση της Κριμαίας για τη Ρωσία. Στην πρώτη ενότητα θα παρουσιαστούν οι συνέπειες που είχε η προσάρτηση για τους κύριους δρώντες, τη Ρωσία και τον Πρόεδρο Πούτιν, το NATO, την ΕΕ και την Ουκρανία. Στη δεύτερη ενότητα θα αναφερθούν οι σπουδαιότερες νομικές αιτιάσεις σχετικά με την απειλή χρήσης βίας και τη χρήση βίας στην Κριμαία, καθώς και οι αρχές της εδαφικής ακεραιότητας και της αυτοδιάθεσης των πληθυσμών, όπως ερμηνεύτηκαν από τη διεθνή κοινότητα και τη Ρωσία. Στην τρίτη ενότητα θα καταγραφούν οι αντιδράσεις στην προσάρτηση από τα Ηνωμένα Έθνη, την ΕΕ, το NATO και την κυβέρνηση του Προέδρου Ομπάμα. Τέλος, θα παρατεθούν τα κυριότερα ευρήματα.

5.1 Συνέπειες

Η ρωσική εισβολή και προσάρτηση της Κριμαίας συνεισέφερε πολύ θετικά στη δημοφιλία του Προέδρου Πούτιν, καταγράφοντας ρεκόρ εσωτερικής αποδοχής. Η λαϊκή υποστήριξη ανήλθε σε ποσοστό άνω του 80% και παρέμεινε σε αυτό το επίπεδο όσο η Ρωσία μαχόταν στην Ανατολική Ουκρανία. Ο Πρόεδρος Πούτιν αναμφίβολα επωφελήθηκε από τις ευνοϊκές συνθήκες ώστε να σταθεροποιήσει την εξουσία του, αν και αυτός δεν ήταν ο κύριος στόχος της επιχείρησης στην Κριμαία. Για τους περισσότερους Ρώσους, η πρόοδος της χώρας και το γεγονός ότι επέστρεφε στη διεθνή σκηνή διαδραματίζοντας ουσιαστικό ρόλο, ήταν σημαντικότερα από τις οποιεσδήποτε οικονομικές απώλειες και κυρώσεις (Toal, 2017, p. 229; Freedman, 2014, p. 24).

Η προσάρτηση της Κριμαίας στην πραγματικότητα επέφερε σημαντικές αλλαγές στη Ρωσία. Αποξένωσε τους περισσότερους Ουκρανούς, αλλά και πολλούς ρωσόφωνους. Επίσης, έκανε ουσιαστικά αδύνατη την ενδεχόμενη μελλοντική εκλογή ενός φιλορώσου ηγέτη στην Ουκρανία. Στη Νοτιοανατολική Ουκρανία, η Ρωσία δεν πέτυχε να δημιουργήσει το κράτος της «Νέας Ρωσίας», εκτός από τις αποκαλούμενες Λαϊκές Δημοκρατίες του Ντονμπάς και του Λουχάνσκ, όπου υποχρεώθηκε να εμπλέξει τακτικό στρατό και εξοπλισμό. Σε αυτές τις περιπτώσεις, ο Πρόεδρος Πούτιν υποχρεώθηκε ή

αποφάσισε να δημιουργήσει *de facto* κράτη που θα προσέδιδαν στη Ρωσία επιρροή επί της γεωπολιτικής στάσης της Ουκρανίας (Toal, 2017, p. 281).

Μελετώντας τις επαναλαμβανόμενες εισβολές της Ρωσίας σε αυτόνομες περιοχές πρώην Σοβιετικών Δημοκρατιών, είναι ορατό ότι όταν η Ρωσία επεμβαίνει για να διατηρήσει την επιρροή της, τα αποτελέσματα που πετυχαίνει είναι αντίθετα από τα επιδιωκόμενα. Η υποστήριξή της σε αποσχιστικές ομάδες εντός των συνόρων της Μολδαβίας, της Γεωργίας και της Ουκρανίας, οδήγησε τις χώρες αυτές να σταματήσουν να εμπιστεύονται τη Ρωσία και να συνεργαστούν στενότερα με τη Δύση. Με την προσάρτηση της Κριμαίας και την απειλή μεγαλύτερης ένοπλης ανάμειξης στην Ανατολική Ουκρανία, η Ρωσία ενδυνάμωσε τον ουκρανικό πατριωτισμό και οδήγησε τη χώρα πιο κοντά στην ΕΕ, ενώ έκανε άλλες πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες να αμφιβάλλουν για την ορθότητα της πολιτικής συνεργασίας με τη Μόσχα (Mankoff, 2014, p. 61).

Σχετικά με τα θέματα οικονομικής και ενεργειακής ασφάλειας, η αποδυνάμωση της ρωσικής οικονομίας ήταν αναμενόμενη λόγω των διεθνών μέτρων που επιβλήθηκαν μετά την προσάρτηση της Κριμαίας και τις διεθνείς κυρώσεις μετά την κατάρριψη του επιβατικού τζετ των Μαλαισιανών Αερογραμμών τον Ιούλιο 2014 επάνω από την Ανατολική Ουκρανία. Η Κίνα εκμεταλλεύτηκε τη ρωσική αδυναμία και έκλεισε συμφέρουσες συμφωνίες για προμήθεια πετρελαίου (Freedman, 2014, p. 25). Το 2015, υπολογίστηκε ότι το ακαθάριστο εθνικό προϊόν της Ρωσίας μειώθηκε κατά 3,7% και καταγράφηκε αποχώρηση κεφαλαίου από τη χώρα με υψηλούς ρυθμούς. Οι μισθοί έπεσαν κατά 10% μεταξύ Δεκεμβρίου 2014 και Δεκεμβρίου 2015 και, ως αποτέλεσμα, αυξήθηκε σημαντικά ο πληθωρισμός. Το 2016, το ρούβλι είχε χάσει το 50% της αξίας του σε σχέση με το αμερικάνικο δολάριο (Toal, 2017, p. 290). Όμως, ενώ οι οικονομικές κυρώσεις έπληξαν την οικονομία της Ρωσίας, από την άλλη πλευρά ένωσαν τον πληθυσμό της. Τα οικονομικά μέτρα προκάλεσαν την παγίωση των αρνητικών συναισθημάτων των Ρώσων προς τη Δύση (Pearce & Yuchshenko, 2018, p. 95).

Η Ρωσία δεν μπορεί ακόμα να επωφεληθεί από τα ενεργειακά αποθέματα της Κριμαίας. Η εταιρεία *Chornomornaftohaz* της Κριμαίας, πρώην ουκρανική και τώρα ελεγχόμενη από τη Ρωσία, αποκλείστηκε από τις συναλλαγές με την ΕΕ και τις ΗΠΑ. Επίσης, η Ρωσία δεν μπορεί να εκμεταλλευτεί τα κατειλημμένα ύδατα της Μαύρης

Θάλασσας για την εκμετάλλευση του υπεδάφους της και του υποθαλάσσιου αγωγού φυσικού αερίου *Turk Stream*. Η ουκρανική κυβέρνηση την κατηγόρησε για εισβολή στα χωρικά της ύδατα σύμφωνα με τις προβλέψεις του Παραρτήματος VII της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (Keyrou & Hendla, 2019, p. 159).

Η εισβολή και η προσάρτηση της Κριμαίας έπληξαν επίσης σοβαρά τη θέση της Ρωσίας στη διεθνή σκηνή. Οι αντιδράσεις του NATO και της ΕΕ είχαν σαν αποτέλεσμα τον επανασχεδιασμό της Ευρωπαϊκής ασφάλειας. Το NATO αντέδρασε με ενίσχυση των δυνατοτήτων του στη Βαλτική υπό το φόβο ρωσικής εισβολής, ενώ ουδέτερα κράτη όπως η Σουηδία και η Φινλανδία άρχισαν να έχουν στενότερες επαφές με το NATO. Η Συμμαχία ενέκρινε το «Σχέδιο Δράσης Ετοιμότητας» (Readiness Action Plan - RAP) για να σταθμεύσει στρατιωτικές δυνάμεις στην Ανατολική Ευρώπη και δημιούργησε μια «Δύναμη Ταχείας Αντίδρασης» για να είναι έτοιμη να υπερασπιστεί τα κράτη – μέλη από τις ρωσικές ενέργειες (βλ. Χάρτη 6, Παράρτημα Α). Επίσης, έδωσε οικονομική και υλική βοήθεια στην Ουκρανία και διεξήγαγε στρατιωτικές ασκήσεις κοντά στα χερσαία και θαλάσσια σύνορά της (Freedman, 2014, p. 25; Monaghan, Morcos, & Lohsen, 2022).

Επίσης, το NATO ανέπτυξε και εφάρμοσε τον Δεκέμβριο 2015 την «Στρατηγική Υβριδικού Πολέμου», ενώ στις αρχές του 2016 η ΕΕ ενέκρινε το «Διακλαδικό Πλαίσιο Αντιμετώπισης Υβριδικών Απειλών». Και τα δύο στρατηγικά έγγραφα ζητούν περισσότερη δράση για να βελτιωθεί η σταθερότητα, η αντοχή και η ασφάλεια, καθώς και η καλύτερη συνεργασία NATO – ΕΕ. Από τον Ιούνιο 2016, οι δύο οργανισμοί άρχισαν επικεντρωμένη συνεργασία σε πολλούς τομείς (Kremidas-Courtney, 2019, p. 9). Επιπρόσθετα, τον Ιούνιο 2014, η κυβέρνηση Ομπάμα εκκίνησε την «Πρωτοβουλία Επαναβεβαίωσης της Ευρώπης» με προϋπολογισμό ένα δισεκατομμύριο δολάρια για στρατιωτική εκπαίδευση και μετακινήσεις στρατευμάτων. Τον Ιανουάριο 2016 ο προϋπολογισμός αυτός αυξήθηκε στα 3,4 δισεκατομμύρια δολάρια για να μεγαλώσει σημαντικά τις δυνατότητες ανάπτυξης βαρέως τύπου εξοπλισμού στα μέλη του NATO στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη (Toal, 2017, p. 275).

Σχετικά με τις οικονομικές συνέπειες για την Ουκρανία, η κατοχή της Κριμαίας, η ρωσική κυριαρχία επί των περισσότερων θαλασσίων υδάτων, ο αποκλεισμός των λιμανιών στη Μαύρη Θάλασσα, το κλείσιμο των στενών του Κερτς και οι συγκρούσεις κοντά στη Μαριούπολη, προκάλεσαν πολλά προβλήματα στην ουκρανική ναυτιλία. Το

2015 η χωρητικότητα των εμπορικών πλοίων υπό ουκρανική σημαία μειώθηκε ακόμα περισσότερο σε σχέση με το 2014 όταν τα πλοία της *Chornomornaftohaz* και του ουκρανικού ναυτικού κατασχέθηκαν από τη Ρωσία. Οι ιδιοκτήτες πλοίων επιλέγουν άλλες σημαίες για τα πλοία τους διότι οι ουκρανικοί κανονισμοί είναι απαρχαιωμένοι και επιπλέον γίνονται απάτες και δωροδοκίες στις διαδικασίες εγγραφής. Τα εμπορικά πλοία που παραμένουν υπό ουκρανική σημαία βρίσκονται σε σημαντικά κακή ποιοτική κατάσταση (Babin, 2019, pp. 9, 11). Επίσης, ως συνέπεια της ένταξης της *Chornomornaftohaz* στη ρωσική *Gazprom*, η ουκρανική κυβέρνηση υπολόγισε ότι οι συνολικές απώλειες υπηρεσιών, εγκαταστάσεων και δυναμικού σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο, ανέρχονται σε περίπου 300 δισεκατομμύρια δολάρια (Biersack & O’Lear, 2014, p. 258).

5.2 Νομικά Θέματα

Η ρωσική απόφαση να προσαρτήσει την Κριμαία είχε και νομικές συνέπειες. Οι Συμφωνίες του Ελσίνκι του 1975, οι οποίες επαναβεβαίωναν την μεταπολεμική πολιτική σταθερότητα και ειρήνη στην Ευρώπη, τέθηκαν στο περιθώριο. Η Ρωσία αγνόησε τις περισσότερες από τις 10 αρχές των υπόψη συμφωνιών, συμπεριλαμβανομένων των Άρθρων 3 και 4 που βεβαιώνουν ότι τα σύνορα που προέκυψαν μετά τον Β΄ΠΠ είναι μη αμφισβητήσιμα και εγγυώνται την εδαφική ακεραιότητα των υπαρχόντων κρατών (Kamusella, 2018, p. 3). Η προσάρτηση της Κριμαίας έγινε κατά παράβαση των βασικών νόμων που διέπουν τις σχέσεις μεταξύ κρατών, της απαγόρευσης της απειλής χρήσης βίας και της χρήσης βίας, της αρχής της εδαφικής ακεραιότητας και της αυτοδιάθεσης των λαών. Η προσάρτηση αναγνωρίστηκε ως αντίθετη στο υπάρχον σύστημα των διεθνών νόμων (Leonaite & Zalimas, 2016, p. 13).

Η αρχή της απαγόρευσης της απειλής και χρήσης βίας είναι καταχωρημένη στο Άρθρο 2(4) του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, το οποίο υποχρεώνει τα κράτη να απέχουν από την απειλή και χρήση βίας κατά της εδαφικής ακεραιότητας ή των πολιτικών ελευθεριών οποιουδήποτε κράτους. Σύμφωνα με την κυρίαρχη επεξήγηση, η αρχή αυτή καταπατείται στην περίπτωση χρήσης οποιασδήποτε βίαιης δύναμης από μια χώρα εναντίον μιας άλλης, ανεξάρτητα από το σκοπό χρήσης της δύναμης, εκτός εάν ασκείται

το βασικό δικαίωμα της αυτοάμυνας ή εφαρμόζεται σε επιχειρήσεις ασφαλείας που έχουν εγκριθεί από το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών (Leonaite & Zalimas, 2016, p. 14).

Επίσης, όπως αναγράφεται στο Ψήφισμα 2625 της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, η έκταση μιας χώρας δεν θα γίνεται αντικείμενο κατάκτησης από άλλη χώρα με απειλή ή χρήση βίας. Υπογραμμίζεται ότι καμία κατοχή έκτασης σύμφωνα με τα παραπάνω δεν θα γίνεται αποδεκτή ως νόμιμη και ότι αυτό λογίζεται από το Διεθνές Δικαστήριο ως εθιμική διεθνής νομοθεσία. Τα πιο σημαντικά μέρη του παραπάνω ψηφίσματος μνημονεύτηκαν στον πρόλογο του Ψηφίσματος 68/262 της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, όπου επισημαίνεται ότι το δημοψήφισμα που κατέληξε στην αποδοχή της «Αυτόνομης Δημοκρατίας της Κριμαίας και της Πόλης της Σεβαστούπολης» στη Ρωσική Ομοσπονδία, στερείται νομιμότητας και δεν μπορεί να αποτελέσει πηγή αλλαγών σε αυτές τις περιοχές και χώρες (Tancredi, 2014, p. 6).

Κατά τη διάρκεια των ρωσικών δράσεων στην Κριμαία, η χρήση δύναμης εφαρμόστηκε σε όλες τις επιχειρήσεις των ρωσικών ειδικών δυνάμεων και του Στόλου της Μαύρης Θάλασσας. Σε αυτές τις επιχειρήσεις ο ουκρανικός στρατός αιχμαλωτίστηκε και χερσαίοι και θαλάσσιοι αποκλεισμοί εφαρμόστηκαν, δημιουργώντας ευνοϊκές συνθήκες για τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος, το οποίο λειτούργησε ως δικαιολογία για την επικύρωση της προσάρτησης. Οι υπόψη επιχειρήσεις εκτελέστηκαν με τη βοήθεια ντόπιων αυτονομιστών και με την εξουσιοδοτημένη χρησιμοποίηση των ρωσικών ενόπλων δυνάμεων εντός της κυρίαρχης επικράτειας της Ουκρανίας. Υπό αυτές τις συνθήκες, η προσάρτηση της Κριμαίας προσδιορίζεται νομικά ως πράξη βίας (Leonaite & Zalimas, 2016, p. 15).

Επιπλέον, καθώς η ρωσική διαδοχή στην Ουκρανία δεν ακολούθησε νόμιμη διαδικασία, η Ουκρανία συνεχίζει να διατηρεί τη διεθνή ευθύνη για όλη της την επικράτεια. Η υλοποίηση όμως αυτής της ευθύνης παρεμποδίζεται από την παρουσία των ρωσικών δυνάμεων στο έδαφός της. Οι σχετικές περιπτώσεις μεταξύ της Μολδαβίας και της Ρωσίας αναφορικά με την Υπερδνεϊστερία και μεταξύ της Κύπρου και της Τουρκίας αναφορικά με το βόρειο τμήμα της Κύπρου, είναι επιβοηθητικές για την περίπτωση της Κριμαίας. Η παράνομη παρουσία των προαναφερθέντων δεύτερων κρατών δεν

αντικαθιστά την κυρίαρχη ευθύνη των υπόψη πρώτων κρατών στο έδαφός τους, ακόμα και όταν αυτό το έδαφος βρίσκεται υπό κατοχή (Grant, 2015, p. 93).

Το στοιχείο της αυτοδιάθεσης των λαών αναφέρεται από τη Ρωσία με πρόθεση να δικαιολογήσει τη νομιμότητα της απόσχισης της Κριμαίας και αποτελεί κεντρικό στοιχείο στην επίσημη ρωσική πολιτική και ακαδημαϊκή αιτιολόγηση. Η αυτοδιάθεση των λαών αναφέρεται στον πρόλογο της συνθήκης της προσχώρησης της λεγόμενης «Δημοκρατίας της Κριμαίας» στη Ρωσική Ομοσπονδία. Πρόσθετα, τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος που εξέφρασε τη βούληση του λαού της Κριμαίας, χρησιμοποιήθηκαν ως βάση για την Εκτελεστική Διαταγή του Προέδρου της Ρωσικής Ομοσπονδίας για την αναγνώριση της «Δημοκρατίας της Κριμαίας» και τον Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Νόμο της εισδοχής της «Δημοκρατίας της Κριμαίας» στη Ρωσική Ομοσπονδία. Όμως, το δημοψήφισμα στην Κριμαία διενεργήθηκε χωρίς τη συμφωνία της ουκρανικής διοίκησης και σε πλήρη παραβίαση των ουκρανικών νόμων (Leonaite & Zalimas, 2016, p. 28; Van den Driest, 2015, pp. 349-351).

Το γεγονός ότι το δημοψήφισμα της Κριμαίας πραγματοποιήθηκε με τη χρησιμοποίηση των ένοπλων Ρώσων και παραστρατιωτικών που είχαν καταλάβει την Κριμαία, αλλά και υπό τις συνεχείς απειλές για ετοιμότητα χρήσης δύναμης, είναι αρκετό για την απόρριψη της νομιμότητας της κήρυξης ανεξαρτησίας και της απόσχισης της Κριμαίας. Επιπρόσθετα, κατά τους διεθνείς παρατηρητές, το δημοψήφισμα δεν εκτελέστηκε ούτε σύμφωνα με τα ελάχιστα διεθνή κριτήρια που διασφαλίζουν την έκφραση ελεύθερης βούλησης (Leonaite & Zalimas, 2016, p. 26).

Στο αφήγημα που δημιούργησαν οι Ρώσοι πολιτικοί και δικηγόροι για να αντικρούσουν την προσάρτηση ως μη νόμιμη κατοχή έκτασης, κεντρικό ρόλο κατέχει η αλλαγή κυβέρνησης τον Φεβρουάριο 2014 η οποία συνεισέφερε στην υποτιθέμενη αποτυχία του ουκρανικού κράτους. Σύμφωνα με αυτό το αφήγημα, ο πληθυσμός της Κριμαίας φοβούμενος την καταπίεση από τη νέα κυβέρνηση, είχε το δικαίωμα να αποσχιστεί από την Ουκρανία και να ενωθεί με τη Ρωσία. Επιπλέον, η μη νομιμότητα του υποτιθέμενου πραξικοπήματος θέτει σε αμφιβολία τη κυριαρχική κρατική υπόσταση της Ουκρανίας και καταδεικνύει την επιρροή της Δύσης στη νέα ουκρανική κυβέρνηση (Leonaite & Zalimas, 2016, p. 53).

Ένα ακόμα παράδειγμα ανακρίβειας στις ρωσικές θέσεις αποτελεί το λεγόμενο «ισοδύναμο Κριμαίας – Κοσόβου» (Crimea-Kosovo equivalent) που χρησιμοποιήθηκε για να υποστηριχτεί η νομιμότητα της προσάρτησης της Κριμαίας. Η Ρωσική Ομοσπονδία δεν έχει αναγνωρίσει το Κόσοβο, αλλά η ανεξαρτητοποίησή του χρησιμοποιήθηκε από τη Ρωσία όχι μόνο νομικά για την απόσχιση της Κριμαίας, αλλά και ως εξήγηση για την αναγνώριση της δήλωσης ανεξαρτησίας της Αμπχαζίας μετά τη ρωσική εμπλοκή στη Γεωργία το 2008. Η κήρυξη της ανεξαρτησίας της Κριμαίας δεν ήταν μόνο η δήλωση της θέλησης του λαού της για αυτοδιάθεση, αλλά περιείχε ισχυρισμούς για τη νομιμοποίηση της απόσχισης μέσα από το προηγούμενο της δήλωσης ανεξαρτησίας του Κοσόβου (Jusufaj, 2015, pp. 269, 271; Navari, 2014, p. 1315).

5.3 Διεθνείς Αντιδράσεις

Σε άρθρο του το 1994 στο περιοδικό *Foreign Affairs*, ο πολιτικός επιστήμονας Ζμπίγκνιου Μπρεζίνσκι (Zbigniew Brzezinski) τόνισε τη σημασία που είχε η κρατική υπόσταση της Ουκρανίας για τη Δύση. Ο Μπρεζίνσκι σημείωσε ότι χωρίς την Ουκρανία, η Ρωσία παύει να είναι αυτοκρατορία, ενώ με τη Ουκρανία υπό ρωσικό έλεγχο γίνεται αναπόφευκτα αυτοκρατορία. Με την ίδια λογική, ο Ντούγκιν το 1997 υποστήριξε ότι η Ουκρανία ως ανεξάρτητη χώρα δεν έχει καμία γεωπολιτική έννοια (Toal, 2017, p. 205). Λαμβάνοντας υπόψη την παραπάνω σημασία των ουκρανικών εδαφών, γίνονται κατανοητές οι αντιδράσεις που καταγράφηκαν σε παγκόσμια έκταση μετά την προσάρτηση της Κριμαίας.

Οι ρωσικές πράξεις προσδιορίστηκαν ως κατάχρηση της διεθνούς νομοθεσίας και αθέτηση των υποχρεώσεων της Ρωσίας που απορρέουν από το Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, την Τελική Πράξη του Ελσίνκι, το Μνημόνιο του 1994 της Βουδαπέστης, τη συμφωνία του 1997 για τις στρατιωτικές βάσεις της Ρωσίας στην Ουκρανία, καθώς και τη Συνθήκη Φιλίας, Συνεργασίας και Εταιρικότητας του 1997 μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας (Toal, 2017, p. 24).

Πολλά κράτη δήλωσαν ότι δεν δεχόντουσαν το δημοψήφισμα ανεξαρτησίας της Κριμαίας και την επακόλουθη προσάρτηση. Οι ΗΠΑ, Ηνωμένο Βασίλειο, Γαλλία και

Γερμανία κοινοποίησαν τις θέσεις τους σε διάφορα φόρουμ, ενώ το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αρνήθηκε κατηγορηματικά το δημοψήφισμα και την προσάρτηση. Η Ιαπωνία αναφέρθηκε στη μη νομιμότητα του δημοψηφίσματος και στην βιαστική ρωσική αναγνώριση της υποτιθέμενης κρατικής κυριαρχίας της Κριμαίας και υποστήριξε ότι οι αλλαγές της διεθνούς τάξης πραγμάτων μέσω βίας είναι μη αποδεκτές. Άλλα κράτη με ζητήματα εδαφικών διαφορών ή αποσχιστικών ομάδων, όπως η Νότια Κορέα, η Χιλή, η Νιγηρία, η Αργεντινή, η Μολδαβία και η Γεωργία, αρνήθηκαν να αναγνωρίσουν την υποτιθέμενη πράξη ανεξαρτησίας (Grant, 2015, p. 88).

Αρκετά κράτη απέφυγαν να αναγνωρίσουν ή να αποδοκιμάσουν την προσάρτηση της Κριμαίας. Η Κίνα, για παράδειγμα, ούτε αρνήθηκε ούτε αποδέχτηκε το δημοψήφισμα ή την ανεξαρτησία και ζήτησε σύνεση και μετριοπάθεια. Η Κίνα, η Ουρουγουάη, ο Ισημερινός, η Τζαμάικα, η Αλγερία και άλλες χώρες, στις 27 Μαρτίου 2014, απείχαν από την υιοθέτηση του Ψηφίσματος 68/262 της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών. Το ψήφισμα αυτό είχε τίτλο «Εδαφική Ακεραιότητα της Ουκρανίας» και δήλωνε την αφοσίωση της Γενικής Συνέλευσης στην ανεξαρτησία, πολιτική ελευθερία, ενότητα και εδαφική συνοχή της Ουκρανίας εντός των διεθνώς αναγνωρισμένων συνόρων της. Το ψήφισμα ζητούσε επίσης από όλες τις χώρες να απέχουν και να αποκηρύξουν οποιοσδήποτε ενέργειες που εμπλεκόντουσαν με την εθνική ενότητα και εδαφική ακεραιότητα της Ουκρανίας, συμπεριλαμβανομένων προσπαθειών αλλαγής των συνόρων της με την απειλή ή χρήση βίας ή άλλων παράνομων μέσων. Το Ψήφισμα 68/262 εγκρίθηκε με 100 ψήφους υπέρ, 11 κατά και 58 αποχές (Grant, 2015, pp. 89-90).

Η ΕΕ καταδίκασε τις ένοπλες πράξεις στη Νοτιοανατολική Ουκρανία ως πράξεις υπονόμευσης. Επίσης απέρριψε την παράνομη προσάρτηση της Κριμαίας και της Σεβαστούπολης και δήλωσε ότι δεν θα δεχόταν τα ρωσικά τετελεσμένα. Η ΕΕ επικρότησε το Ψήφισμα 68/262 και ενέκρινε πακέτο βοήθειας ύψους 16 δισεκατομμυρίων ευρώ για να ενδυναμώσει την οικονομία και τη λειτουργία του δημόσιου τομέα στην Ουκρανία. Ακόμα, απλοποίησε τις διαδικασίες αίτησης βίζας για τους Ουκρανούς και βοήθησε στη βελτίωση του τομέα της δικαιοσύνης, των δικαστηρίων και στην καταπολέμηση της διαφθοράς. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο συμφώνησε σε κυρώσεις εναντίον της Ρωσίας, όπως την αναβολή των συζητήσεων για την άρση των περιορισμών της βίζας (Erdemir & Erdemir, 2014, pp. 112, 116).

Ο Υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ Τζον Κέρυ (John Kerry) δήλωσε ότι η Ρωσία με την εισβολή της ενήργησε με τακτικές του 19^{ου} αιώνα. Στις 04 Ιουνίου 2014 ο Πρόεδρος Ομπάμα σκιαγράφησε τη Ρωσία σαν ένα κράτος που επιστρέφει στις τακτικές του προηγούμενου αιώνα. Δήλωσε ότι στην εποχή μας, τα σύνορα της Ευρώπης δεν γίνεται να μεταβάλλονται με τη βία χωρίς να τηρούνται οι διεθνείς νόμοι και ότι οι πολίτες και οι χώρες θα έπρεπε να αποφασίζουν οι ίδιοι για το μέλλον τους. Ο Πρόεδρος Ομπάμα ανέφερε επίσης ότι οι ΗΠΑ και η ΕΕ δεν ενδιαφερόντουσαν να κατευθύνουν την Ουκρανία και ότι οι ίδιοι οι Ουκρανοί θα έπρεπε να κάνουν τις επιλογές τους. Ομοίως, η πρώην Υπουργός Εξωτερικών Χίλλαρυ Κλίντον (Hillary Clinton) προσομοίωσε την προσάρτηση της Κριμαίας με τις πράξεις του Χίτλερ τη δεκαετία του 1930 (Toal, 2017, pp. 24-25, 276).

Αναφορικά με την ίδια την Ουκρανία, οι ΗΠΑ και το NATO εξέφρασαν την πλήρη στήριξή τους στην ελευθερία και την εδαφική ακεραιότητα της χώρας εντός των διεθνώς αναγνωρισμένων συνόρων της. Σημειώνεται ότι επειδή η Ουκρανία δεν είναι μέλος του NATO, δεν χρειάζεται τις συλλογικές διαβεβαιώσεις του Άρθρου 5. Στο Συμβούλιο Κορυφής του NATO στην Ουαλία τον Σεπτέμβριο 2014, ο Πρόεδρος Ομπάμα αιτήθηκε τη δημιουργία μιας NATOικής δύναμης ταχείας αντίδρασης, με ναυτικές, αεροπορικές και ειδικές δυνάμεις, η οποία θα σταθμεύει στις Βαλτικές χώρες, την Πολωνία και τη Ρουμανία. Η Γερμανία ήταν αρχικά διστακτική στην υποστήριξη της ανάπτυξης των δυνάμεων αυτών, λόγω της ενεργειακής της εξάρτησης από τη Ρωσία, ενώ οι περισσότερες Ανατολικοευρωπαϊκές χώρες ήταν θετικές (Gardner, 2016, pp. 493, 495; Marshall, 2015, p. 51).

5.4 Κύρια Ευρήματα

Μετά την προσάρτηση της Κριμαίας, οι αντιδράσεις στη Δύση έδειξαν ότι ο Πρόεδρος Πούτιν επιδιώκοντας μια σταδιακά πιο επιθετική εξωτερική πολιτική, είχε πετύχει τουλάχιστον την αύξηση της δημοφιλίας του και το στόχο της επαναφοράς της Ρωσίας στο διεθνές προσκήνιο, αλλά η διεθνής εικόνα και η αξιοπιστία της χώρας μειώθηκαν σημαντικά, ενώ η οικονομία της επιδεινώθηκε. Ήταν φανερό ότι η ρωσική επιθετική ενέργεια στην Ουκρανία οφειλόταν σε μεγάλο βαθμό στη βαθύτερη ανάγκη

σεβασμού της Ρωσίας από τις παραδοσιακές Δυτικές δυνάμεις, όπως είχε επιβεβαιώσει ο ίδιος ο Πρόεδρος Πούτιν εκφωνώντας τον «Λόγο για την Κριμαία» (Crimea Speech) στις 18 Μαρτίου 2014 (Renz, 2016, p. 18; Putin, 2014).

Ως συνέπεια των ρωσικών ενεργειών, το NATO και η ΕΕ εμπλούτισαν τη συνεργασία τους για την Ευρωπαϊκή ασφάλεια και εκκίνησαν νέες πρωτοβουλίες. Η προσάρτηση έγινε κατά παράβαση των Άρθρων του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και των αρχών της απαγόρευσης απειλής ή χρήσης βίας, της εδαφικής ακεραιότητας και της ελεύθερης αυτοδιάθεσης των λαών και, ως αποτέλεσμα, τα περισσότερα κράτη και διεθνείς οργανισμοί καταδίκασαν τις ρωσικές αποσταθεροποιητικές πράξεις στην Ουκρανία. Στο επόμενο Κεφάλαιο θα γίνει ανακεφαλαίωση της εργασίας και θα παρατεθούν συγκεντρωτικά τα κύρια συμπεράσματα.

Κεφάλαιο 6: Ανακεφαλαίωση και Συμπεράσματα

Σε αυτό το Κεφάλαιο θα γίνει σύντομη ανακεφαλαίωση, θα παρουσιαστούν τα κύρια συμπεράσματα που προέκυψαν από τις απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας, καθώς και ορισμένες σκέψεις για περαιτέρω έρευνα.

6.1 Ανακεφαλαίωση

Η παρούσα εργασία επεδίωξε να εξετάσει τις ρωσικές υβριδικές ενέργειες στην Κριμαία τον Μάρτιο 2014 και να εξάγει χρήσιμα συμπεράσματα σχετικά με την πολιτικοστρατιωτική συμπεριφορά της Ρωσίας στο εγγύς περιβάλλον της. Το δεύτερο Κεφάλαιο εκκίνησε με τους ορισμούς της θεωρίας του υβριδικού πολέμου. Έγινε αντιληπτό ότι η ιδέα του υβριδικού πολέμου χρησιμοποιείται ευρέως στη Δύση, παρά τις επικρίσεις σχετικά με την ασάφεια και την πληρότητά της. Άλλη μία σημαντική συζήτηση αφορά στο ερώτημα εάν ο υβριδικός πόλεμος συνιστά μια νέα έννοια. Οι ανορθόδοξες τακτικές είναι παρούσες σε όλη την ιστορία, ενώ η σύγχρονη τεχνολογία βελτίωσε σημαντικά τις υβριδικές δυνατότητες των κρατικών και μη κρατικών δρώντων.

Στη συνέχεια υποστηρίχθηκε ότι ο υβριδικός πόλεμος είναι συνδυασμός στοιχείων στρατιωτικής δύναμης, πληροφοριακών επιχειρήσεων, κυβερνοπολέμου, ψυχολογικών επιχειρήσεων, οικονομίας και πολιτικής. Τέλος, επεξηγήθηκε ότι η ρωσική έννοια της «νέας γενιάς πολέμου» ή «Δόγμα Γερασίμοβ», δεν είναι ίδια με την Δυτική έννοια του υβριδικού πολέμου, αλλά βασίζεται στην κάλυψη και την ελάχιστη χρήση στρατιωτικών μέσων. Το «Δόγμα Γερασίμοβ» αφορά λιγότερο στις επιπτώσεις στην άμυνα και την οικονομία της αντίπαλης χώρας και περισσότερο στις συνέπειες στη θέληση, τη γνώμη και τη συμπεριφορά του πληθυσμού της.

Το τρίτο Κεφάλαιο αρχικά παρουσίασε τα δημογραφικά στοιχεία και την ιστορία της Ουκρανίας και της Κριμαίας. Αναφέρθηκε ότι στην Κριμαία και την περιοχή του Ντονμπάς, μεγάλο μέρος του πληθυσμού αυτοπροσδιορίζονται εθνικά Ρώσοι και ότι η Κριμαία είναι υψηλής στρατηγικής αξίας για τη Ρωσία. Έπειτα, αναλύθηκε η ρωσική αντίληψη για το εγγύς περιβάλλον της. Είναι φανερό ότι η Ρωσία επιθυμεί να υλοποιήσει

την ιδέα του «Ρωσικού Κόσμου», η οποία είναι η εκπλήρωση μιας σφαίρας επιρροής που θα περιλαμβάνει χώρες που προηγουμένως συνιστούσαν τη Σοβιετική Ένωση και έχουν κοινό πολιτισμό και ιστορία. Η πολιτική θεωρία και οι πράξεις της Ρωσίας επιδιώκουν τη φυσική της εξάπλωση σε βάρος των γειτόνων της και την αποκατάσταση της δύναμής της στην Ευρασία. Στο τέλος, έγινε περιγραφή των ταχέως εξελισσόμενων γεγονότων που οδήγησαν στην προσάρτηση της Κριμαίας. Το NATO, η ΕΕ και η ίδια η Ουκρανία δεν αντέδρασαν, κυρίως διότι βρέθηκαν απροετοίμαστες.

Το τέταρτο Κεφάλαιο απάντησε στο πρώτο ερευνητικό ερώτημα σχετικά με τους λόγους της ρωσικής εμπλοκής στην Κριμαία. Στη συνέχεια, απαντήθηκε το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα αναφορικά με την εφαρμογή των στοιχείων του υβριδικού πολέμου. Τέλος, καταδείχτηκε ότι η ρωσική εμπλοκή στη Νοτιοανατολική Ουκρανία ήταν και αυτή μια περίπτωση υβριδικού πολέμου, η οποία υλοποιήθηκε υπό διαφορετικές συνθήκες από εκείνες της Κριμαίας. Υπολογιζόταν να προκαλέσει αταξία, να κρατήσει την Ουκρανία υπό καθεστώς πίεσης, να επηρεάσει τις πολιτικές αποφάσεις της ουκρανικής κυβέρνησης και να αποτρέψει τη χώρα από την ένταξή της στο NATO.

Το πέμπτο Κεφάλαιο απάντησε στο τρίτο ερευνητικό ερώτημα σχετικά με τις επιπτώσεις που είχε η προσάρτηση της Κριμαίας για τη Ρωσία. Εν συνεχεία, επεξηγήθηκε ότι η προσάρτηση έγινε κατά παράβαση των Άρθρων του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και των αρχών της απαγόρευσης απειλής ή χρήσης βίας, της εδαφικής ακεραιότητας και της ελεύθερης αυτοδιάθεσης των λαών. Στο τέλος του Κεφαλαίου παρατέθηκαν επιλεγμένες αντιδράσεις από κράτη και διεθνείς οργανισμούς που, στην πλειοψηφία τους, καταδίκασαν τις ρωσικές αποσταθεροποιητικές πράξεις στην Ουκρανία.

6.2 Συμπεράσματα

Η παρούσα μελέτη αποκαλύπτει την ανταγωνιστική συμπεριφορά της Ρωσίας ως προς το εγγύς περιβάλλον της και συμφωνεί με τις κυρίαρχες απόψεις των Δυτικών μελετητών για τον υβριδικό χαρακτήρα της περίπτωσης της Κριμαίας. Ως προς το πρώτο ερευνητικό ερώτημα, συμπεραίνεται ότι οι κύριοι λόγοι της εμπλοκής στην Κριμαία ήταν η ρωσική επιθυμία για εξάπλωση της επιρροής της, η έμφυτη γεωπολιτική της

ανασφάλεια, η εξάπλωση του NATO και της ΕΕ, καθώς και ο ισχυρισμός της προστασίας των εθνικά Ρώσων που ζουν στο εξωτερικό. Αυτό το εξαχθέν δίδαγμα είναι σύμφωνο με τα ευρήματα των Ντεμετζιούκ (Demedziuk), Ριχ (Rich), Ράικιν (Rywwkin), Τόαλ (Toal) και Βαρετόνι και με τις ιδέες που παρουσίασαν οι Ντούγκιν, Μιερχάιμερ και Πούτιν.

Στη συνέχεια, απαντήθηκε το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα σχετικά με την εφαρμογή των στοιχείων του υβριδικού πολέμου. Σύμφωνα με την προαναφερθείσα ανάλυση, τα έξι στοιχεία του υβριδικού πολέμου εφαρμόστηκαν πλήρως και επομένως, η προσάρτηση της Κριμαίας μπορεί να θεωρηθεί ως μία περίπτωση υβριδικού πολέμου. Αυτό το δίδαγμα είναι σύμφωνο με τις θέσεις των Μπέμπλερ (Bebler), Γκαλεόττι, Ρουσνακόβα (Rusnakova), Τόαλ και Γουίδερ (Wither) και είναι επίσης ακόλουθο με τις περιγραφές του υβριδικού πολέμου που παραθέτει το NATO και η ΕΕ.

Ακολούθως εξετάστηκε το τρίτο ερευνητικό ερώτημα σχετικά με τις επιπτώσεις που είχε η προσάρτηση της Κριμαίας για τη Ρωσία. Ενώ η δημοτικότητα του Προέδρου Πούτιν στο εσωτερικό αυξήθηκε και η δύναμή του παγιοποιήθηκε, η διεθνής εικόνα και η αξιοπιστία της Ρωσίας μειώθηκαν σημαντικά και η οικονομία της επιδεινώθηκε. Επιπλέον, το NATO και η ΕΕ εμπλούτισαν τη συνεργασία τους στην Ευρωπαϊκή ασφάλεια και εκκίνησαν νέες πρωτοβουλίες. Όμως, ο Πρόεδρος Πούτιν πέτυχε τον στρατηγικό του σκοπό να επαναφέρει τη Ρωσία δυναμικά στο διεθνές επίκεντρο. Αυτό το δίδαγμα συμφωνεί με τα εξετασθέντα κείμενα των Φρίντμαν (Freedman), Γκράντ (Grant), Καμουσέλα (Kamusella), Μάνκοφ (Mankoff), Τανκρέντι (Tancredi) και Τόαλ.

6.3 Επίλογος

Ο πολιτικός ρεαλισμός παραμένει στην καρδιά της ρωσικής πολιτικής σκέψης και η Ρωσία στην πράξη επιδιώκει να αυξήσει τη σφαίρα επιρροής της. Η ρωσική επέμβαση στην Κριμαία δεν θα πρέπει να εξετάζεται ως μεμονωμένη περίπτωση, αλλά εντός του συνολικού πλαισίου των παρεμβάσεων της στις πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες. Εάν η Τσετσενία το 1999 ήταν το σημείο - κλειδί για το εσωτερικό της Ρωσίας, η Κριμαία το 2014 ήταν το αντίστοιχο για το εγγύς περιβάλλον της. Οι επεμβάσεις της Ρωσίας σε άλλα σημεία του πλανήτη, όπως για παράδειγμα στη Συρία και τη Λιβύη, αποσκοπούν στη

μακροπρόθεσμη επέκταση της σφαίρας επιρροής της πέραν του εγγύς περιβάλλοντός της, με τελική επιθυμητή κατάσταση την εκ νέου αναγωγή της σε υπερδύναμη.

Δεν θα πρέπει να προκαλεί καμία εντύπωση η τρέχουσα ρωσική εισβολή στην Ουκρανία, η οποία ξεκίνησε τον Φεβρουάριο του 2022 και κινδυνεύει να εξελιχθεί σε ανοικτή σύγκρουση της Δύσης με τη Ρωσία. Η εισβολή στην Κριμαία και τη Νοτιοανατολική Ουκρανία το 2014, καθώς και η εν συνεχεία πολύχρονη διατήρηση της διαμάχης σε χαμηλό επίπεδο, αποτέλεσαν ουσιαστικά την εισαγωγή στον σημερινό πόλεμο. Οι πολλές ιδιαιτερότητες και η μεγάλη σημασία αυτής της σύγκρουσης την διατηρούν καθημερινά στην επικαιρότητα. Ένα από τα σημεία που χρήζουν περαιτέρω έρευνας, είναι η ανάλυση της επικοινωνιακής διάστασης στη σύγκρουση Ρωσίας – Ουκρανίας, μέσα από τις ενέργειες και τα αφηγήματα των ηγεσιών τους.

Βιβλιογραφία

- Adamsky, D. (2015). Cross-domain coercion: the current Russian art of strategy. *Proliferation Papers, No 54*. November 2015. Institut Français des Relations Internationales. ISBN: 978-2-36567-466-9
- Axe, D. (2020). Russia May Have Just Gotten The Green Light To Intervene In Belarus. *Forbes*. 16 August 2020. Ανακτήθηκε από: <https://www.forbes.com/sites/davidaxe/2020/08/16/russia-just-got-the-green-light-to-invade-belarus/?sh=3e9f5bb01429> (τελευταία πρόσβαση 20/09/2022)
- Babin, B. (2019). Attempt of annexation the Crimea and maritime administration: legal aspects of asymmetric response. *Lex Portus, No 3 (17)*. 2019. pp. 7-20. DOI: 10.26886/2524-101X.3.2019.1
- Bachmann, S., Dowse, A., & Gunneriusson, H. (2019). Competition Short of War - How Russia's Hybrid and Grey-Zone Warfare Are a Blueprint for China's Global Power Ambitions. *Australian Journal of Defence and Strategic Studies, Vol. 1, No 1*. 2019. pp. 41-56. Ανακτήθηκε από: <https://ssrn.com/abstract=3483981> (τελευταία πρόσβαση 29/09/2022)
- Banasik, M. (2015). How to understand the hybrid war. *Securitologia, No 1*. 2015. pp. 19-34. eISSN: 2449-7436. DOI: 10.5604/18984509.1184214
- Bassin, M. (1991). Russia between Europe and Asia: The Ideological Construction of Geographical Space. *Slavic Review, Vol. 50, No 1*. Spring 1991. pp. 1-17. Ανακτήθηκε από: <https://www.jstor.org/stable/2500595?seq=1> (τελευταία πρόσβαση 23/10/2022)
- BBC. (2021). *Putin warns of tough Russian action if West crosses 'red line'*. 21 April 2021. Ανακτήθηκε από: <https://www.bbc.com/news/world-europe-56828813> (τελευταία πρόσβαση 20/11/2022)
- Bebler, A. (2015). Crimea and the Ukrainian-Russian conflict. In A. Bebler (Ed.): *"Frozen conflicts" in Europe, Chapter: Ukraine vs. Russia*. 2015. pp. 187-207. Barbara Budrich Publishers. eISBN: 978-3-8474-0428-6. DOI: 10.3224/84740133
- Bērziņš, J., Jaeski, A., Laity, M., Maliukevicius, N., Navys, A., Osborne, G., Pszczel, R., & Tatham, S. (2014). Analysis of Russia's Information Campaign against Ukraine. *NATO Strategic Communications Centre of Excellence*. September 2014. Riga. Ανακτήθηκε από: <http://www.stratcomcoe.org/analysis-russias-informationcampaign-against-ukraine> (τελευταία πρόσβαση 02/10/2022)

- Biersack, J., & O’Lear, S. (2014). The geopolitics of Russia's annexation of Crimea: narratives, identity, silences, and energy. *Eurasian Geography and Economics*, Vol. 55, No 3. 2015. pp. 247-269. DOI: 10.1080/15387216.2014.985241
- Caliskan, M. (2019). Hybrid warfare through the lens of strategic theory. *Defense & Security Analysis*, Vol. 35, No 1. January 2019. pp. 40-58.
DOI: 10.1080/14751798.2019.1565364
- Coynash, H., & Charron, A. (2019). Russian-occupied Crimea and the state of exception: repression, persecution, and human rights violations. *Eurasian Geography and Economics*, Vol. 60, No 1. 2019. pp. 28-53. DOI: 10.1080/ 15387216.2019.1625279
- Demedziuk, S. (2017). The new dimension of war – the Ukraine conflict. *Security & Defence Quarterly*, Vol. 14, No 1. March 2017. pp. 91-109.
DOI: 10.35467/sdq/105406
- Erdemir, H., & Erdemir, B.N. (2014). The Eu-Russian Conflict on Crimea and its Regional Implications. *EURINT Proceedings 2014, Centre for European Studies, Alexandru Ioan Cuza University of Iași*, Vol. 1. 2014. pp. 104-119. Ανακτήθηκε από: <https://ideas.repec.org/a/jes/eurint/y2014v1p104-119.html>
(τελευταία πρόσβαση 20/11/2022)
- Freedman, L. (2014). Ukraine and the Art of Limited War. *Survival*, Vol. 56, No 6. December 2014. pp. 7-38. DOI: 10.1080/00396338.2014.985432
- Fridman, O. (2019). On the Gerasimov Doctrine: Why the West Fails to Beat Russia to the Punch. *PRISM*, Vol. 8, No 2. 2019. pp. 100-113. Institute for National Strategic Security, National Defense University Press. Ανακτήθηκε από: <https://ndupress.ndu.edu/Media/News/News-Article-View/Article/1981229/on-the-gerasimov-doctrine-why-the-west-fails-to-beat-russia-to-the-punch/>
(τελευταία πρόσβαση 02/11/2022)
- Galeotti, M. (2016a). Hybrid, ambiguous, and non-linear? How new is Russia’s ‘new way of war’? *Small Wars & Insurgencies*, Vol. 27, No 2. 2016. pp. 282-301.
DOI: 10.1080/09592318.2015.1129170
- Galeotti, M. (2016b). Russia’s hybrid war as a byproduct of a hybrid state. *War on the Rocks*. 06 December 2016. Ανακτήθηκε από: <https://warontherocks.com/2016/12/russias-hybrid-war-as-a-byproduct-of-a-hybrid-state/> (τελευταία πρόσβαση 13/10/2022)

- Gardner, H. (2015). Hybrid Warfare: Iranian and Russian Versions of Little Green Men and Contemporary Conflict. *Research Paper, No 123*. NATO Defense College, Research Division. December 2015. pp. 1-16. Ανακτήθηκε από:
<https://www.jstor.org/stable/resrep10250> (τελευταία πρόσβαση 02/11/2022)
- Gardner, H. (2016). The Russian annexation of Crimea: regional and global ramifications. *European Politics and Society, Vol. 17, No 4*. March 2016. pp. 490-505. DOI: 10.1080/23745118.2016.1154190
- Giles, K. (2015). Russia's Toolkit. *Chatham House Report, The Russian Challenge, Chapter 6*. pp. 40-49. The Royal Institute of International Affairs. June 2015. ISBN: 9781784130541
- Grant, T.D. (2015). Annexation of Crimea. *The American Journal of International Law, Vol. 109, No 1*. January 2015. pp. 68-95. Ανακτήθηκε από:
<https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/8274D39359F36C550FB0C8ED2B35635F/S0002930000001925a.pdf/annexation-of-crimea.pdf> (τελευταία πρόσβαση 29/11/2022)
- Gerasimov, V. (2013). The Value of Science Is in the Foresight. *Military Review*. January - February 2016. pp. 23-29. Ανακτήθηκε από:
https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/MilitaryReview_20160228_art008.pdf
(τελευταία πρόσβαση 10/10/2022)
- Herd, G.P. (2016). 2016 IMEMO Forecast: Russia at the Crossroads – Greater Kazakhstan or DPRK-lite? *New Perspectives, Vol. 24, No 1*. 2016. pp. 112-117. Ανακτήθηκε από: <https://www.jstor.org/stable/26470126?seq=1>
(τελευταία πρόσβαση 13/11/2022)
- Herd, G.P. (2018). Russia's Hybrid State and President Putin's Fourth-Term Foreign Policy. *The RUSI Journal, Vol. 163, No 4*. August - September 2018. pp. 20-28. DOI: 10.1080/03071847.2018.1529890
- Hoffman, F.G. (2007). *Conflict in the 21st century: the rise of hybrid wars*. Potomac Institute for Policy Studies. December 2007. Ανακτήθηκε από:
https://www.academia.edu/22883467/The_Rise_of_Hybrid_Wars
(τελευταία πρόσβαση 10/11/2022)
- Hoffman, F.G. (2009). Hybrid vs. compound war, The Janus choice: Defining today's multifaceted conflict. *Armed Forces Journal*. 01 October 2009. Ανακτήθηκε από:
<http://armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war/>

(τελευταία πρόσβαση 10/11/2022)

- Ingram, A. (2001). Alexander Dugin: geopolitics and neo-fascism in post-Soviet Russia. *Political Geography, Vol. 20, No 8*. November 2001. pp. 1029–1051. Ανακτήθηκε από: [https://doi.org/10.1016/S0962-6298\(01\)00043-9](https://doi.org/10.1016/S0962-6298(01)00043-9) (τελευταία πρόσβαση 10/10/2022)
- Jusufaj, E. (2015). The Kosovo Precedent in the Secession and Recognition of Crimea. *Iliria International Review, Vol. 5, No 1*. 2015. pp. 267-286.
DOI: 10.21113/iir.v5i1.20
- Kamusella, T. (2018). Hybrid war: real casualties in Ukraine. *Sprawy Narodowościowe, Seria nowa, 2018 (50)*. pp. 1-23. DOI :10.11649/sn.1637
- Keypour, J., & Hendla, I. (2019). The Annexation of Crimea: A Realist Look from the Energy Resources Perspective. *Baltic Journal of European Studies, Vol. 9, No 3 (28)*. 2019. Tallinn University of Technology. pp. 148-165. DOI: 10.1515/bjes-2019-0027
- Kissinger, H.A. (2014). Henry Kissinger: To settle the Ukraine crisis, start at the end. *The Washington Post*. 05 March 2014. Ανακτήθηκε από: https://www.washingtonpost.com/opinions/henry-kissinger-to-settle-the-ukraine-crisis-start-at-the-end/2014/03/05/46dad868-a496-11e3-8466-d34c451760b9_story.html (τελευταία πρόσβαση 10/10/2022)
- Kremidas-Courtney, C. (2019). Building a Comprehensive Approach to Countering Hybrid Threats in the Black Sea and Mediterranean Regions. *NMIOTC Maritime Interdiction Operations Journal, Issue 19, 2nd Issue*. 2019. pp. 9-12. ISSN: 2242-441X
- Kroenig, M. (2015). Facing Reality: Getting NATO Ready for a New Cold War. *Survival, Vol. 57, No 1*. February – March 2015. pp. 49-70.
DOI: 10.1080/00396338.2015.1008295
- Kuzio, T. (2018). Euromaidan revolution, Crimea and Russia–Ukraine war: why it is time for a review of Ukrainian–Russian studies. *Eurasian Geography and Economics, Vol. 59, No 3-4*. 2018. pp. 529-553.
DOI: 10.1080/15387216.2019.1571428
- Λυγερός, Στ., & Δημόπουλος, Σ. (2022). *Γιατί ο πόλεμος στην Ουκρανία αλλάζει τον κόσμο: οι περίπλοκες σχέσεις Ουκρανών – Ρώσων στην ιστορία*. Εκδόσεις Πατάκη.
- Leonaite, E., & Zalimas, D. (2016). The annexation of Crimea and attempts to justify it in the context of international law. *Lithuanian Annual Strategic Review, Vol. 14*. 2015-2016. pp. 11-63. DOI: 10.1515/lasr-2016-0001
- Lukin, A. (2016). Russia in a Post-Bipolar World. *Survival, Vol. 58, No 1*. February - March 2016. pp. 91-112. DOI: 10.1080/00396338.2016.1142141

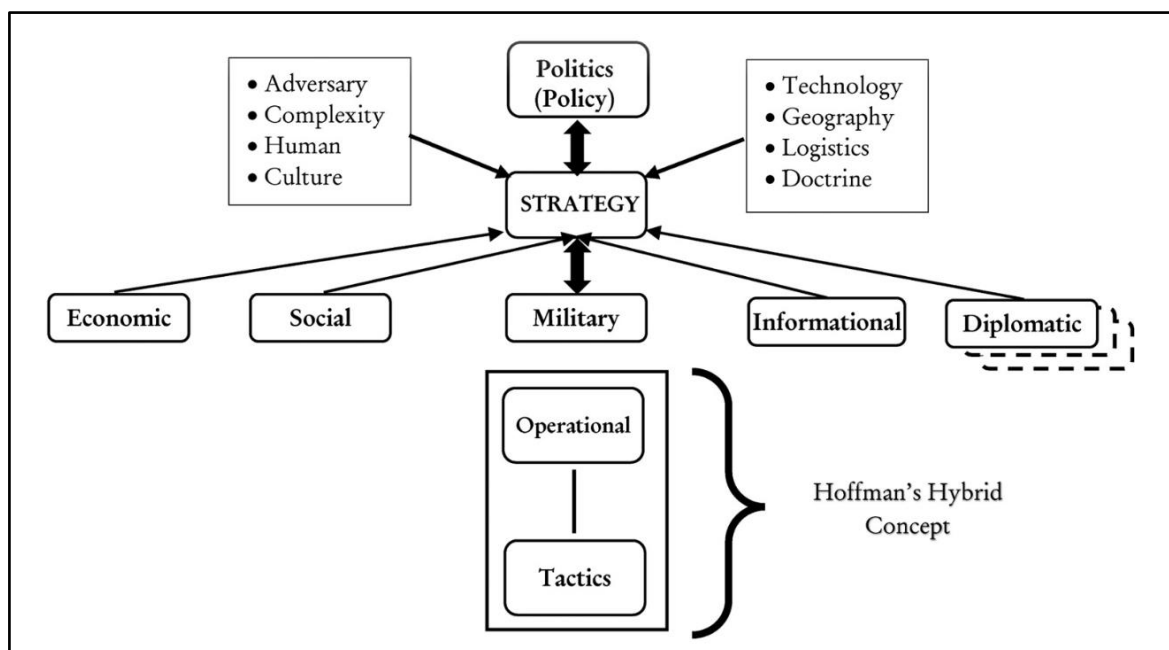
- Lyne, R. (2015). Russia's Changed Outlook on the West: From Convergence to Confrontation. *Chatham House Report, The Russian Challenge, Chapter 2*. pp. 2-13. The Royal Institute of International Affairs. June 2015. ISBN: 9781784130541
- Mankoff, J. (2014). Russia's Latest Land Grab: How Putin Won Crimea and Lost Ukraine. *Foreign Affairs, Vol. 93, Issue 3*. May/June 2014. pp. 60-68. Ανακτήθηκε από: <https://www.proquest.com/docview/1520424155?accountid=14711&forcedol=true#> (τελευταία πρόσβαση 29/09/2022)
- Marshall, T. (2015). *Αιχμάλωτοι της Γεωγραφίας* (9^η έκδοση). Εκδόσεις Διόπτρα.
- Mearsheimer, J.J. (2014). Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault. *Foreign Affairs, Vol. 93, No 5*. September/October 2014. pp. 77-89. Ανακτήθηκε από: <https://www.mearsheimer.com/wp-content/uploads/2019/06/Why-the-Ukraine-Crisis-Is.pdf> (τελευταία πρόσβαση 15/10/2022)
- Messner, E. (2005). If you want peace, defeat the rebellion! *Russian Warrior Guard, Vol. 21*. Ανακτήθηκε από: http://militera.lib.ru/science/0/pdf/messner_ea01.pdf (τελευταία πρόσβαση 11/11/2022)
- Monaghan, A. (2016). The 'War' in Russia's Hybrid Warfare. *Parameters, Vol. 45, No 4*. Winter 2015-16. pp. 65-74. Ανακτήθηκε από: https://www.academia.edu/24314231/Putins_Way_of_War (τελευταία πρόσβαση 02/11/2022)
- Monaghan, S., Morcos, P., & Lohsen, A. (2022). Designing New Battlegroups: Advice for NATO Planners. *Center for Strategic & International Studies*. 15 April 2022. Ανακτήθηκε από: <https://www.csis.org/analysis/designing-new-battlegroups-advice-nato-planners> (τελευταία πρόσβαση 23/01/2023)
- Navari, C. (2014). Territoriality, self-determination and Crimea after Badinter. *International Affairs, Vol. 90, No 6*. 2014. pp. 1299-1318. The Royal Institute of International Affairs. DOI: 10.1111/1468-2346.12171
- Nye, J.S. Jr. (2004). Soft Power: The Means to Success in World Politics. *Public Affairs*. New York. 2004. ISBN-13978-1-58648-306-7
- Pearce, J.C., & Yuchshenko, A. (2018). Defending Russia, securitising the future: how the past shaped Russia's political discourse regarding Crimea. *Europolity, Vol. 12, No 1*. 2018. pp. 85-106. Ανακτήθηκε από: http://europolity.eu/wp-content/uploads/2018/06/VOL-12-NO1_Pearce_Europolity_12_1_2018.pdf (τελευταία πρόσβαση 18/10/2022)
- Popescu, N. (2015). Hybrid tactics: neither new nor only Russian. *Issue Alert, Vol. 4*. 2015. pp. 1-2. European Union Institute for Security Studies. DOI: 10.2815/378749

- Pukhov, R. (2015). Nothing 'Hybrid' About Russia's War in Ukraine. *The Moscow Times*. 26 May 2015. Ανακτήθηκε από: <https://www.themoscowtimes.com/2015/05/26/nothing-hybrid-about-russias-war-in-ukraine-a46913> (τελευταία πρόσβαση 25/10/2022)
- Putin, V. (2014). *Address by President of the Russian Federation*. The Kremlin. 18 March 2014. Ανακτήθηκε από: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603> (τελευταία πρόσβαση 18/10/2022)
- Rai, S. (2021). Putin: West not taking 'red lines' seriously enough. *The Hill*. 18 November 2021. Ανακτήθηκε από: <https://thehill.com/policy/international/russia/582158-putin-west-not-taking-red-lines-seriously-enough> (τελευταία πρόσβαση 28/10/2022)
- Renz, B. (2016). Russia and 'hybrid warfare'. *Contemporary Politics, Vol. 22, Issue 3*. July 2016. pp. 1-24. DOI: 10.1080/13569775.2016.1201316
- Rich, P.B. (2019). The snowball phenomenon: the US Marine Corps, military mythology and the spread of hybrid warfare theory. *Defense & Security Analysis, Vol. 35, No 4*. October 2019. pp. 430-446. DOI: 10.1080/14751798.2019.1675942
- Roslycky, L.L. (2011). Russia's smart power in Crimea: sowing the seeds of trust. *Southeast European and Black Sea Studies, Vol. 11, No 3*. September 2011. pp. 299-316. DOI: 10.1080/14683857.2011.590313
- Rusnakova, S. (2017). Russian new art of hybrid warfare in Ukraine. *Slovak Journal of Political Sciences, Vol. 17, No 3-4*. 2017. pp. 343-380. DOI: 10.1515/sjps-2017-0014
- Rywkin, M. (2012). Russian Foreign Policy at the Outset of Putin's Third Term. *American Foreign Policy Interests, Vol. 34, No 5*. 2012. pp. 232-237. DOI: 10.1080/10803920.2012.721321
- Salushev, S. (2014). Annexation of Crimea: Causes, Analysis & Global Implications. *Global Societies Journal, Vol. 2*. 2014. pp. 37-46. Ανακτήθηκε από: <https://escholarship.org/uc/item/5vb3n9tc> (τελευταία πρόσβαση 02/10/2022)
- Saunders, P. (2015). Why America Can't Stop Russia's Hybrid Warfare. *The National Interest*. 23 June 2015. Ανακτήθηκε από: <https://nationalinterest.org/feature/why-america-cant-stop-russias-hybrid-warfare-13166> (τελευταία πρόσβαση 11/09/2022)
- Sawa-Czajka, E. (2014). Rebel-war in Ukraine. *The Journal of Kolegium Jagiellonskie Torunska Szkoła Wyższa, Vol. 1*. 2014. pp. 25-31. DOI: 10.2478/conc-2014-0004
- Schmid, J. (2019). Hybrid warfare on the Ukrainian battlefield: developing theory based on empirical evidence. *Journal of Baltic Security, Vol. 5, No 1*. 2019. pp. 5-15. DOI: 10.2478/jobs-2019-0001

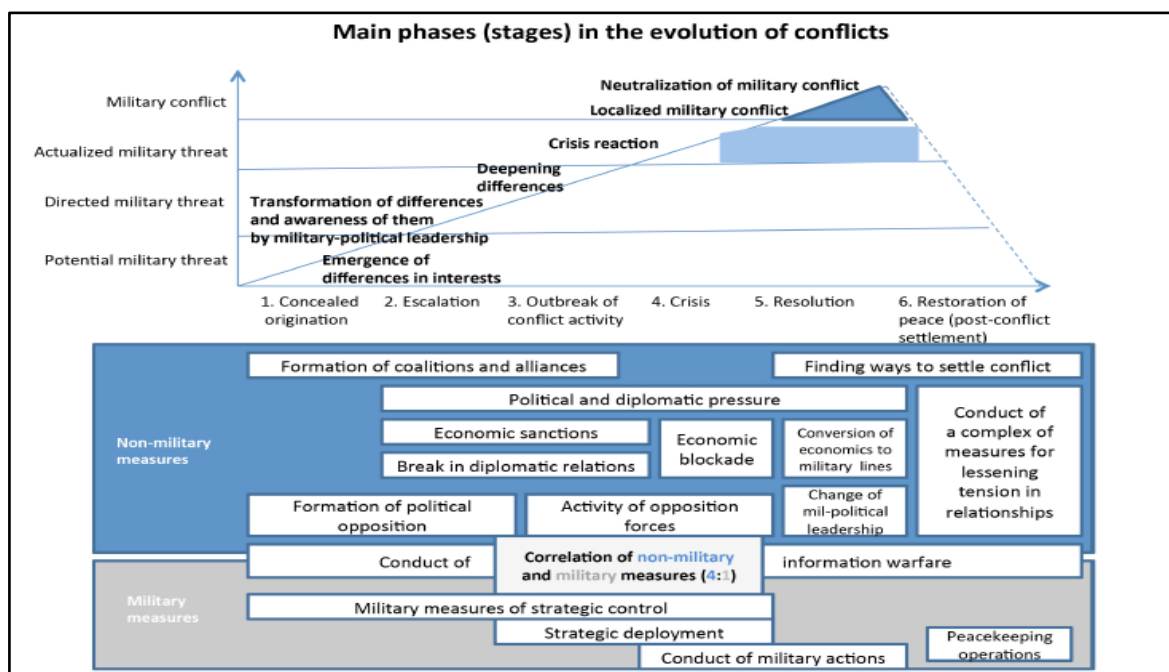
- Selhorst, T. (2016). Russia's Perception Warfare: The development of Gerasimov's doctrine in Estonia and Georgia and its application in Ukraine. *Militaire Spectator*, 185:4. 2016. pp. 148-164. Ανακτήθηκε από: <https://www.militairespectator.nl/sites/default/files/uitgaven/inhoudsopgave/Militaire%20Spectator%204-2016%20Selhorst.pdf> (τελευταία πρόσβαση 11/10/2022)
- Shea, J. (2018). *Foreword, Hybrid and transnational threats*. Friends of Europe. December 2018. pp. 6-7. Ανακτήθηκε από: https://www.friendsofeurope.org/wp/wp-content/uploads/2019/04/FoE_SEC_PUB_Hybrid_DP_WEB.pdf (τελευταία πρόσβαση 28/10/2022)
- Shuster, S. (2014). Putin's Man in Crimea is Ukraine's Worst Nightmare. *Time*. 10 March 2014. Ανακτήθηκε από: <http://time.com/19097/putin-crimea-russia-ukraine-aksyonov/> (τελευταία πρόσβαση 22/10/2022)
- Sinovets, P. (2016). From Stalin to Putin: Russian Strategic Culture in the XXI Century, Its Continuity, and Change. *Philosophy Study*, Vol. 6, No 7. July 2016. pp. 417-423. DOI: 10.17265/2159-5313/2016.07.002
- State Statistics Committee of Ukraine. (2003-2004). *Population by nationality according Population Censuses*. Ανακτήθηκε από: http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/nationality_population/graphic και http://2001.ukrcensus.gov.ua/g/d5_other.gif (τελευταία πρόσβαση 23/01/2023)
- Suslov, M. (2018). Russian World Concept: Post-Soviet Geopolitical Ideology and the Logic of Spheres of Influence. *Geopolitics*, Vol. 23, No 2. 2018. pp. 330-353. DOI: 10.1080/14650045.2017.1407921
- Tancredi, A. (2014). The Russian annexation of the Crimea: questions relating to the use of force. *Questions of International Law*, Vol. 1. May 2014. pp. 5-34. Ανακτήθηκε από: <http://www.qil-qdi.org/the-russian-annexation-of-the-crimea-questions-relating-to-the-use-of-force/> (τελευταία πρόσβαση 17/10/2022)
- Toal, G. (2017). *Near abroad: Putin, the West, and the contest over Ukraine and the Caucasus*. Oxford University Press. 2017. pp. 17-54, 198-302. DOI: 10.1093/oso/9780190253301.001.0001
- Tsygankov, A.P. (2003). Mastering space in Eurasia: Russia's geopolitical thinking after the Soviet break-up. *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 36, No 1. March 2003. pp. 101-127. Ανακτήθηκε από: <https://www.jstor.org/stable/48609456> (τελευταία πρόσβαση 20/09/2022)

- USASOC. (2015). *Little Green Men: A Primer on Modern Russian Unconventional Warfare, Ukraine 2013-2014*. The United States Army Special Operations Command. June 2015. Ανακτήθηκε από: <https://publicintelligence.net/usasoc-little-green-men/> (τελευταία πρόσβαση 17/09/2022)
- Van den Driest, S.F. (2015). Crimea's Separation from Ukraine: An Analysis of the Right to Self-Determination and (Remedial) Secession in International Law. *Netherlands International Law Review*, Vol. 62, Issue 1. April 2015. pp. 329-363. DOI: 10.1007/s40802-015-0043-9
- Varettoni, W. (2011). Crimea's Overlooked Instability. *The Washington Quarterly*, 34:3. pp. 87-99. Summer 2011. DOI: 10.1080/0163660X.2011.588128
- Wilson, A. (2014). *Ukraine Crisis: What It Means for the West*. Yale. New Haven, Connecticut. Yale University Press. 2014. ISBN 978-0300211597
- Wirtz, J.J. (2017). Life in the Gray Zone: observations for contemporary strategists. *Defense & Security Analysis*, Vol. 33, No 2. 2017. pp. 106-114. DOI: 10.1080/14751798.2017.1310702
- Wither, J.K. (2016). Making Sense of Hybrid Warfare. *Connections: The Quarterly Journal*, No 2. 2016. pp. 73-87. DOI: 10.11610/Connections.15.2.06
- Wrighton, S. (2018). Authoritarian regime stabilization through legitimization, popular co-optation, and exclusion: Russian passportizatsiya strategies in Crimea. *Globalizations*, Vol. 15, No 2. 2018. pp. 283-300. DOI:10.1080/14747731.2017.1396798

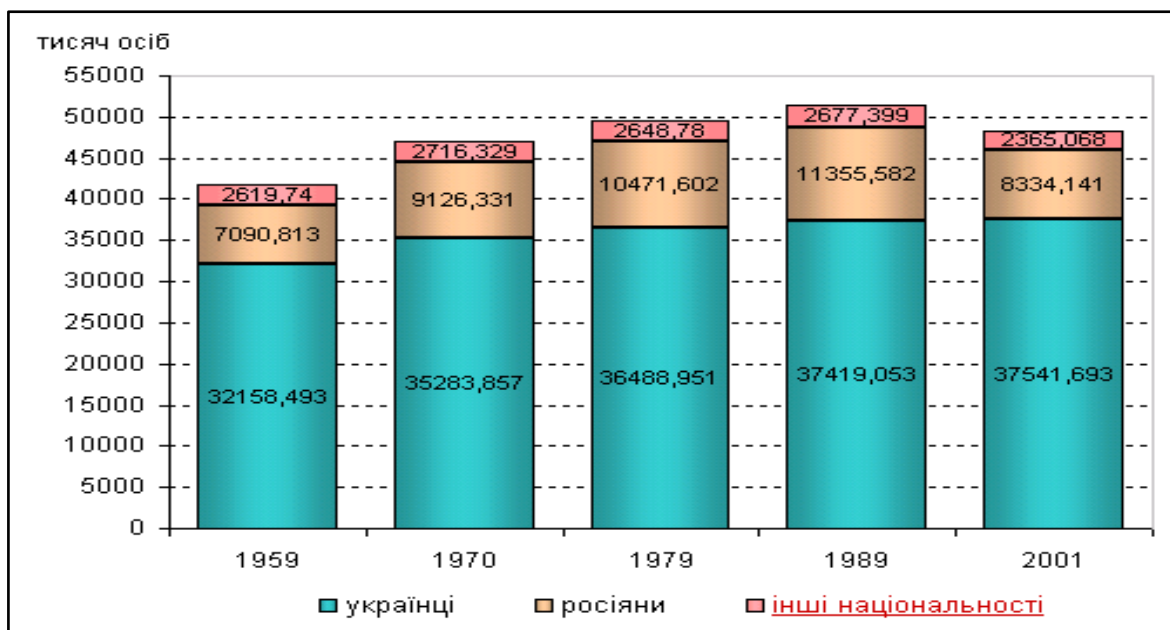
Παράρτημα Α: Εικόνες-Διαγράμματα-Χάρτες

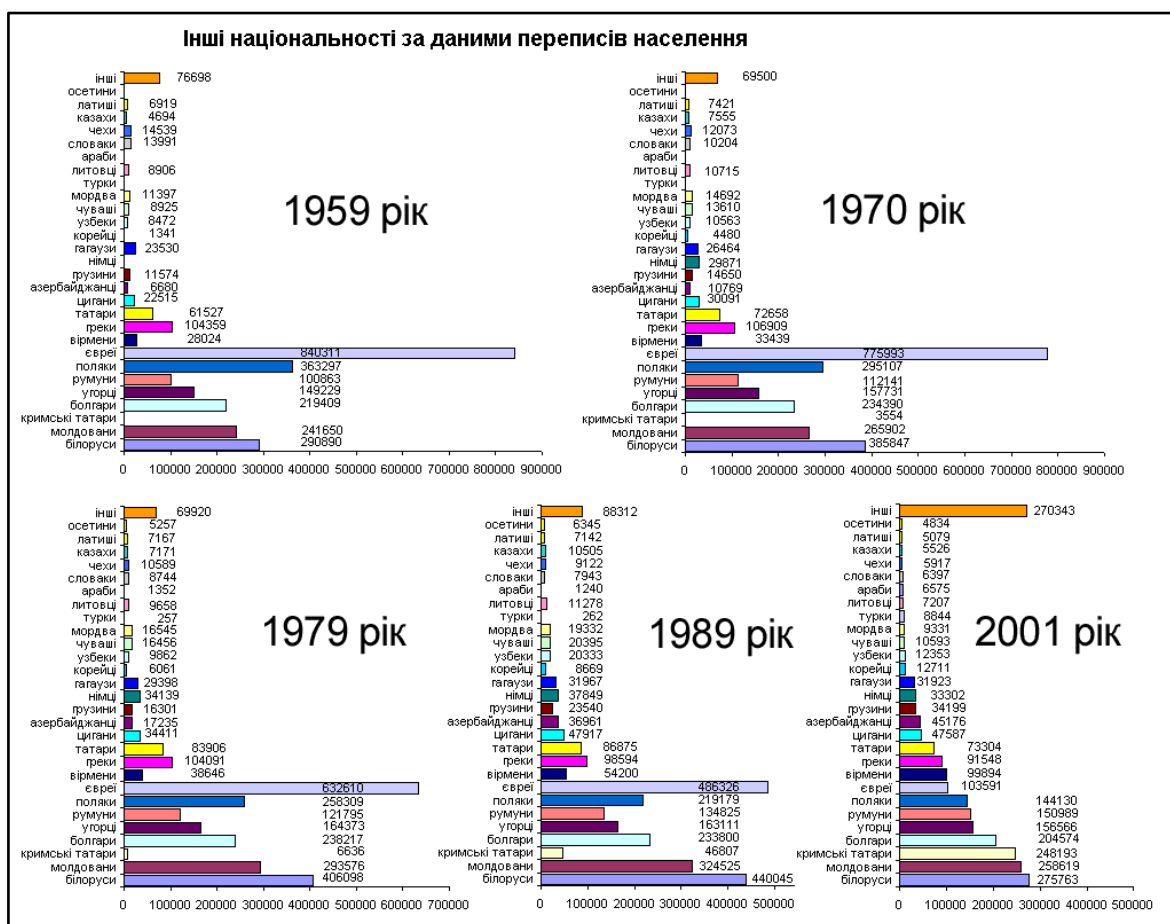
Εικόνα 1: Υβριδικός Πόλεμος κατά Χόφμαν στο Πλέγμα της Στρατηγικής
(Caliskan, 2019, p. 50)

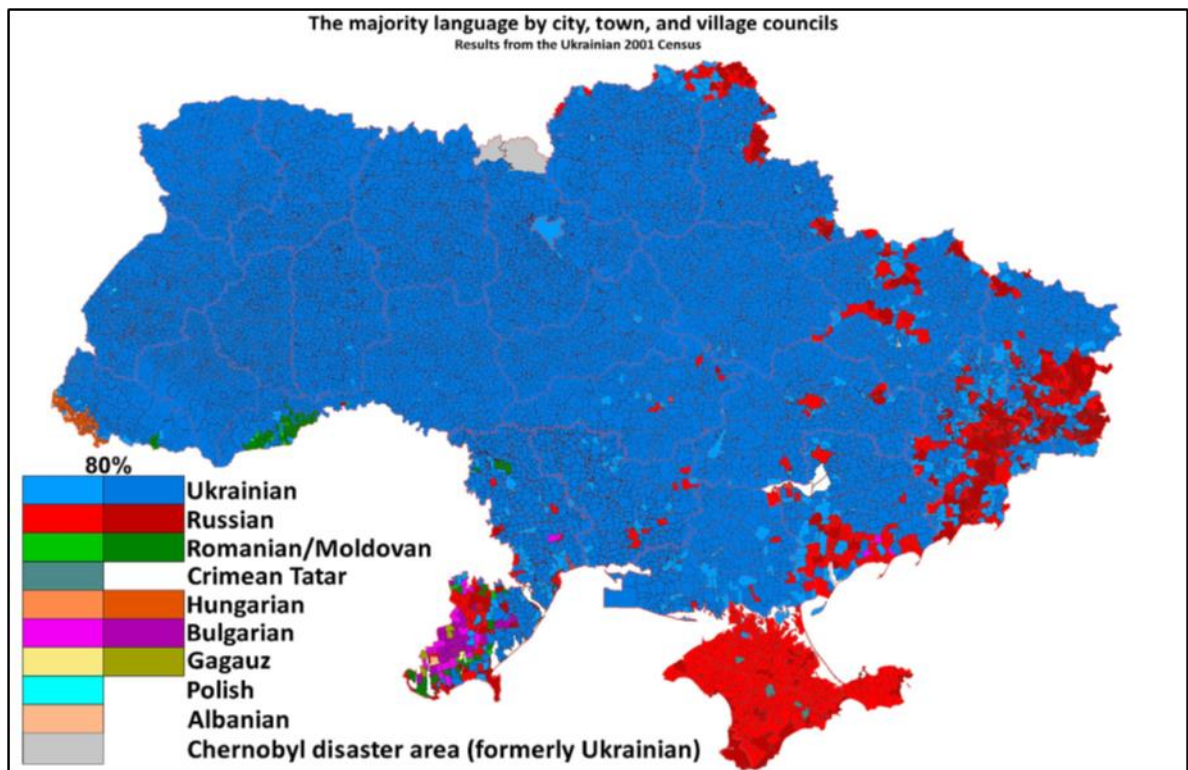
Εικόνα 2: Φάσεις των Συγκρούσεων - Μέτρα Αντιμετώπισης κατά Γερασίμοβ
(Selhorst, 2016, p. 150)

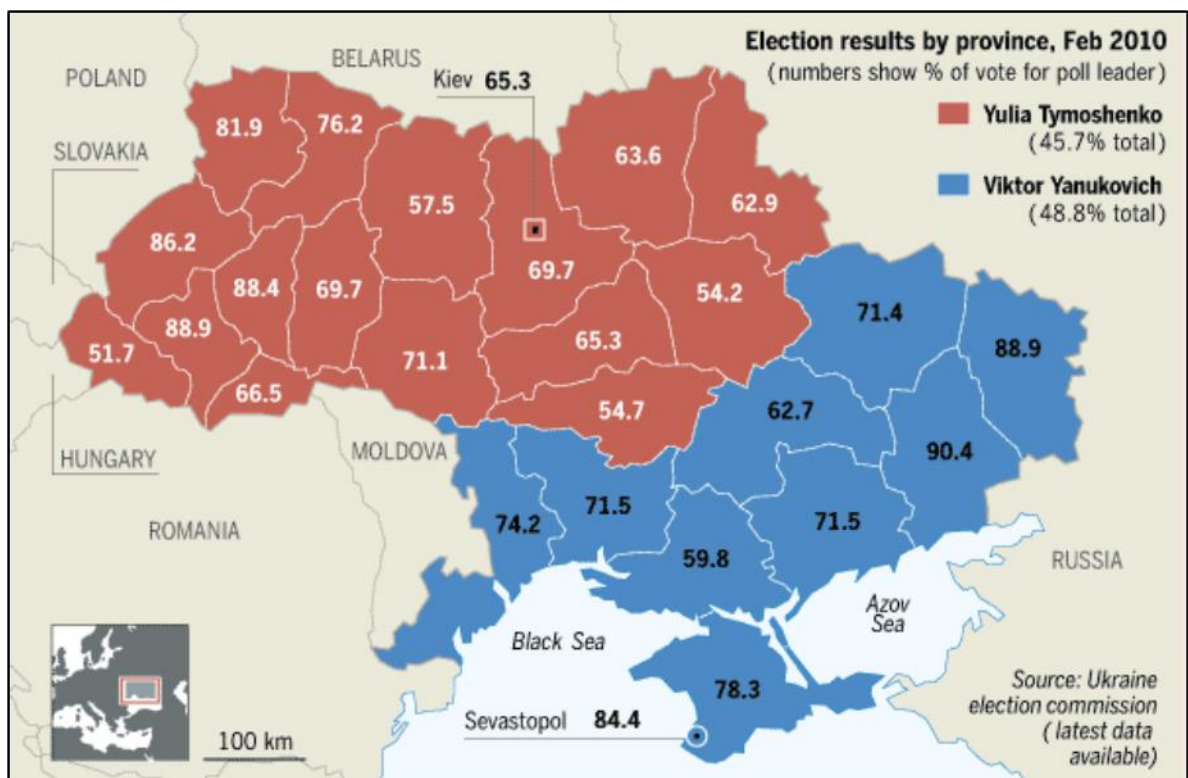
Διάγραμμα 1: Συγκριτική Πληθυσμιακή Κατανομή
(State Statistics Committee of Ukraine, 2003-2004)

Διάγραμμα 2: Συγκριτική Πληθυσμιακή Κατανομή (Λοιπές Εθνικότητες)
(State Statistics Committee of Ukraine, 2003-2004)

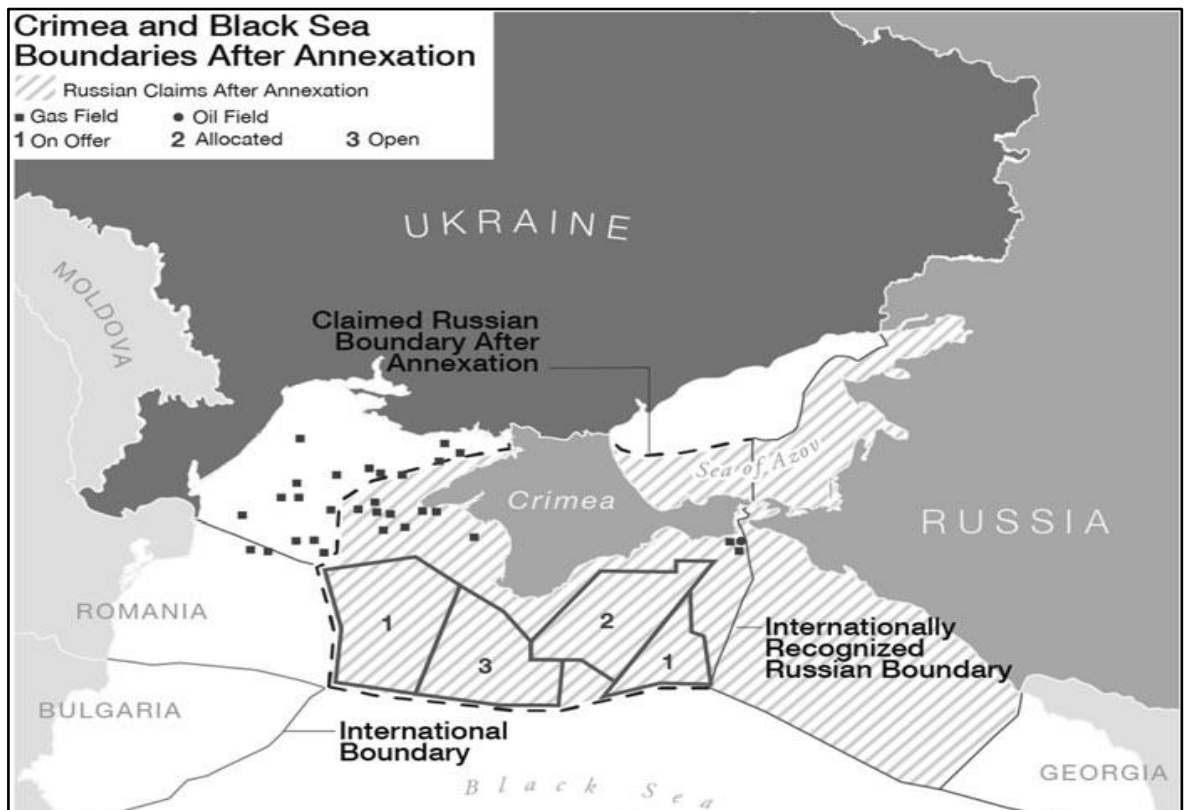
Χάρτης 1: Γεωγραφική Κατανομή των Ομιλούμενων Γλωσσών
(USASOC, 2015, p. 28)

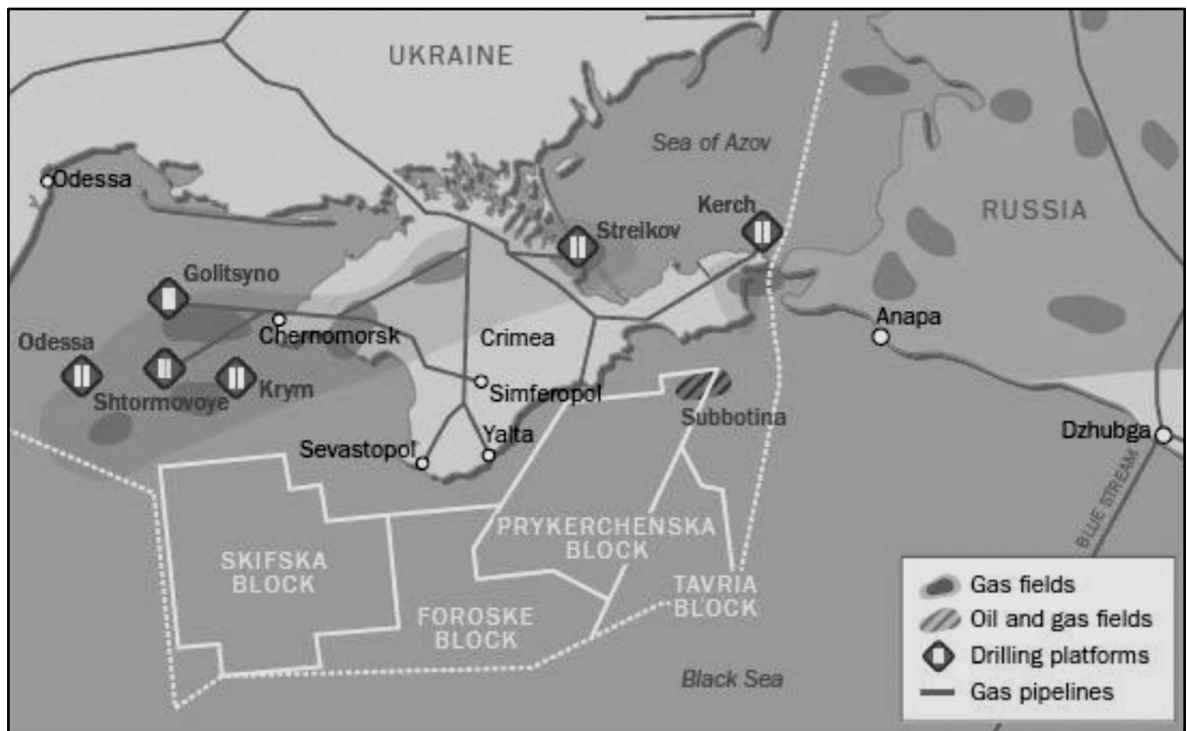
Χάρτης 2: Αποτελέσματα Προεδρικών Εκλογών 2010
(Erdemir & Erdemir, 2014, p. 113)

Χάρτης 3: Νοτιοανατολική Ουκρανία
(Toal, 2017, p. 200)

Χάρτης 4: Ρωσικές Αξιώσεις μετά την Προσάρτηση
(Biersack & O'Lear, 2014, p. 259)

Χάρτης 5: Αγωγοί, Πλατφόρμες και Αποθέματα Πετρελαίου/Φυσικού Αερίου
(Keypour & Hendla, 2019, p. 156)

Χάρτης 6: Ανατολική Πτέρυγα του NATO
(Monaghan, Morcos, & Lohsen, 2022)